

CESTA GRADOV – DEDIŠČINA BURNIH ČASOV

Veseli sem, da bo 40 let po ustanovitvi »Ceste gradov« izšla zgodovinska revija, v kateri bo predstavljena skupna zgodba in zgodovina čezmejnega območja in njegovih obrambnih utrd. Cesta gradov, ki je nekoč bila avstrijsko združenje štajerskih in južnogradščanskih gradov, je sčasoma prerasla v nekaj izjemnega.

Z zgodovinskim razvojem Evrope se je v srcu te celine izoblikovalo eno od območij, kjer je največ gradov in dvorcev na svetu. Sčasoma se je večina gradov, ki so bili sprva zasnovani kot obrambne utrdbe pred vdori z vzhoda, razvila v razkošne dvorce, zgrajene v različnih slogih, od romanskega do romantičnega. Danes zgodovinske objekte, ki ležijo na obeh straneh nekdanje meje Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, povezuje cesta z 41 postojankami, kjer lahko podoživimo zgodovino ter povežemo tradicijo s sodobnim časom.

Cesta gradov ne pozna meja. Zato se je Cesta gradov leta 2018 razširila na slovensko, leta 2020 pa še na hrvaško

ozemlje. Brez gradov in dvorcev v sosednji Sloveniji in na Hrvaškem namreč ni mogoče verodostojno orisati pester zgodovine, ki se je odvijala na meji med evropskimi imperiji.

Posebna zahvala gre zgodovinarju Franzu Suppanu in novinarju Francu Milošiču, ki sta celostno predstavila skupno zgodovino tega prostora.

Naši gradovi in dvorci so osupljive priče skoraj 1000 let stare skupne obrambne linije, ki se je raztezala na 1001 km in je bila vedno znova prizorišče pomembnih mejnikov evropske zgodovine – ti dvorci in gradovi so dediči nadvse razgibanih časov.

Naj vas publikacija popelje v svet viteзов, čarovnic in pažev, ki vam bodo povedali svojo zgodbo, ki je hkrati tudi naša zgodba, saj živimo na istem območju.

S prisrčnimi pozdravi,
Konzul mag. Andreas Bardeau
V imenu dvorcev, gradov, samostanov
in obrambnih utrd čezmejne Ceste
gradov

O ŽIVLJENJU OB MEJI, KI ŽE DVA TISOČ LET BURI DUHOVE

Avstrija, Slovenija, Madžarska in Hrvaška tvorijo skupni obmejni prostor, na katerem se že okrog dva tisoč let vedno znova bijejo hude bitke. Neredko je bilo to območje izropano in opustošeno zaradi medsebojnih plemiških bojov (fajd) in bojnih pohodov. Vmes pa so bila tudi obdobja mirnega sobivanja, kar je ustvarilo edinstven prostor, kjer se srečujejo različna ljudstva in kulture. Včasih so ljudje tukaj sobivali, spet drugič so se bojevali med seboj, včasih so živeli znotraj skupne državne tvorbe, spet drugič v sklopu lastnih nacionalnih držav – skupno pa jim je bilo to, da je zgodovina s seboj vselej prinašala številne spremembe.

Reka Lapinč (nemško Lafnitz) je ena izmed najstarejših mejnih rek v Evropi. Že v času kulture žarnih grobišč (približno od leta 1300 pr. n. št. dalje) je na vzhodnem Štajerskem obstajal niz utrjenih višinskih naselij, ki so bila verjetno povezana z obrambo pred konjeniški ljudstvi z vzhoda. V času halštatske kulture (od leta 800 pr. n. št.) so na tej meji uspeli zaustaviti nadaljnji prodor Skitov proti zahodu. V začetku našega štetja je reka Lapinč predstavljala vzhodno mejo Noriškega kraljestva, pozneje pa istoimenske rimske province. Od leta 991 je bila reka meja Štajerske marke in s tem tudi vzhodno-frankovsko-nemškega cesarstva otonskih vladarjev, to vlogo pa je ohranila vse do zatona „Svetega rimskega cesarstva nemškega naroda“ leta 1806. V avstro-ogrske monarhiji je predstavljala mejo med obema polovicama cesarstva, od leta 1921 pa je notranja meja med avstrijskima zveznima deželama Gradiščansko in Štajersko.

Antična meja med rimskima provincama Norikom in Panonijo je potekala približno tam, kjer danes poteka meja med Štajersko in Gradiščansko. Okrog leta 16/15 pr. n. št. je keltsko Noriško kraljestvo postalo del velikega rimskega imperija in to se je izjemoma zgodilo na miren način. Norik je imel še nekaj desetletij avtonomni status, šele cesar Klavdij (41–54 n. št.) je nekdanje Noriško kraljestvo spremenil v provinco Norik in jo priključil rimskemu imperiju. Vzdržati te miroljubne meje je – na eni in na drugi

strani – potekala pomembna trgovska pot, ki so jo imenovali rimska jantarna cesta, ki je vodila od obal Baltika prek germanskega območja dalje do municipija Carnuntuma in še naprej do Aquileia (Oglej) na severu Jadrana. Ob tej cesti so nastala številna rimska mesta, kakršni sta na primer Scarbantia (Sopron) na današnjem Madžarskem ali Poetovio (Ptuj) v današnji Sloveniji.

Prebivalci te rimske province so skoraj sto let živeli v miru, ki ga je skalilo več vdorov Markomanov med letoma 166 in 180 n. št. Rim je le stežka odvrčal napade tega germanskega ljudstva, ki je sprva prebivalo na območju današnje Češke, v krvave spopade pa so bila vpletena še druga germanska ljudstva. Norik je zaradi bojov hudo trpel, mesto Flavia Solva na današnjem Štajerskem je bilo povsem uničeno. Dežela in prebivalstvo si dolgo niso opomogli od številnih opustošenj in roparskih pohodov. Pod cesarjem Konstantinom (306–337 n. št.) je območje doživelo poslednji gospodarski in kulturni razcvet, nato pa se je počasi, a nezadržno že začel razpad Rimskega cesarstva.

V času preseljevanja ljudstev se je na območju pozneje Madžarske naselila cela vrsta germanskih plemen, kar pa se je končalo z vdorom Avarov. Pod pritiskom tega ljudstva so se tudi slovanska plemena umaknila na zahod, v doline ob rekah Dravi, Muri, Mürzu in Ennsu. Tam so osnovala skupno Karantansko kneževino, ki je v 8. stoletju za zaščito pred Avari zaprosila Bavare. Sledilo je frankovsko prodiranje na vzhod, kar je privedlo do zloma avarske vladavine. Karolinška vojska, bavarski in slovanski naseljenci so se naselili na območju, ki je segalo vse do Blatnega jezera. Današnji avstrijski prostor je bil vključen v sistem mark (mejnih grofij) karolinškega cesarstva. Bavarci so med drugim spodbujali tudi pokristjanjevanje.

Predah pa ni trajal dolgo, saj so kmalu začeli vpadati Madžari z vzhoda. Poraz bavarske vojske pri Bratislavi leta 907 pa je privedel do izgube avarske marke. Vojvodina Bavarska si je hitro opomogla od tega pretresa: leta 943 so Bavarci in Karantanci pri Wel-

Cesta gradov – regija, ki nas povezuje

ser Heide porazili Madžare, z zmago v bitki pri Lechfeldu v bližini Augsburga leta 955 pa so uspeli dokončno zaustaviti ogrsko ekspanzijo. Današnja Avstrija, s tem osrednja in spodnja Štajerska, je tako spet postala mejna marka z močno podporo celotnega cesarstva.

V drugi polovici 12. stoletja so zaradi stalne ogrske nevarnosti začeli graditi utrdbe ob štajerski vzhodni meji; nastajali so gradovi in viteške postojanke, zgradili pa so tudi nekaj mest, kot so Friedberg, Hartberg, Fürstenfeld in Radgona (Radkersburg). V 12. in 13. stoletju se tako začne intenzivno obdobje gradnje gradov – in iz tega obdobja izvira tudi cesta gradov.

„Kruzitürken“ je izraz, ki še danes označuje dva od „osrednjih sovražnikov“ – Turke in Kruce, ki so vse od

15. in 16. stoletja dalje predstavljali grožnjo z vzhoda in pred katerimi so se želeli zaščititi. Za prebivalstvo je bilo vseeno, ali so jim po življenju stregli puntarski plemiči, maščevalni boji med plemiči (fajde), cestni roparji, Madžari, hajduki, Kruci ali Turki, v vsakem primeru so živeli v negotovih časih. To še posebej velja za čas med 16. in 18. stoletjem, imeli pa so vsaj to srečo, da se tridesetletna vojna te regije skorajda ni dotaknila.

Proti koncu druge svetovne vojne je obmejno območje ponovno postalo vojno prizorišče. V zadnjem času smo ob razpadu Jugoslavije lahko doživeli, da je bilo to obmejno območje na jugovzhodu občasno še vedno „vroča meja“. Na srečo je to zdaj že stvar preteklosti, meje so odprte, regije, ki jih veže dolga skupna zgodovina, se

ponovno povezujejo in tudi ljudje so ponovno zgradili mostove med seboj.

Številni gradovi in dvorci, utrjena mesta ter samostani so priče te pogosto negotove in vojaško razgibane preteklosti. V njih pretekli časi oživijo, vabijo nas, naj raziščemo in odkrivamo razburkano preteklost, saj izžarevajo zgodovino, ki je še ni konec in ki sega tudi v sedanjost.

Šest funkcij trdnjave

Težko je enoznačno trditi, katera vloga gradov je bila najpomembnejša. Prvotno so bile utrjene stavbe, s stolpi, lesenimi palisadami in pregradami, potem so dobile čim debelejša zidove, ki so služili obrambi. Obenem so imeli tudi politično vlogo: nekdo se je branil, nekoga je bilo treba obraniti – pleme pred drugim plemenom, zemljo pred tujimi

Cesta gradov

6
—
7

pohlepneži, poglavarja pred drugim(i) poglavarjem(i) ... Vsaka utrdba je bila zametek upravne funkcije – postavljena je bila na mejo neke enote, to je, fevdalne posesti, dežele, vojvodine, škofije ali prve cerkvene organizacijske enote (pražupnije). Imela je ekonomsko funkcijo – braniti zemljo, ki je vir preživetja in braniti ljudi na tej zemlji, ki so jo obdelovali, posedovali ali imeli v najemu. Vsaka utrdba je postopoma pridobivala tudi kulturno funkcijo.

Vsaka posamezna utrdba, vsak obrambni stolp, težko dostopen grad ali ravninski dvorec so imeli vse te funkcije; v posameznih obdobjih je kakšna med njimi močno izstopala, druga pa je bila začasno zanemarjena ali pozabljena. Ob hudem obleganju gradu in trepetanju za življenje, kulturna funkcija ni mogla odigrati kakšne pomembne vloge. Po uspešni obrambi in odhodu napadalcev je s proslavljanjem zmage lahko ponovno stopila v ospredje. Zgodovinske stavbe še danes ohranjajo vse te funkcije, le da so nekatere med njimi močno v ospredju, druge skrite, pripravljene na prihodnje čase.

Namesto tisočih hektarov fevdalnega posestva okoli gradu, namesto tlake, mitnin, sodnih dajatev in dru-

gih virov morajo zdaj za svoj obstoj najti druge vire za preživetje. To preživetje je izredno pomembno. Če izgine ena sama trdnjava, če ostane zapuščen en sam grad, potem pod ruševinami izgine njegova zgodovina – če ne vsa, pa vsaj njen pomembni del. Razjedanje ene funkcije začne razjedati tudi vse druge.

Gradovi in umetnost

Danes razumemo in cenimo kulturno funkcijo gradov. To ni nikakršna novost; le da se tega poslanstva niso zavedali vsi v vseh obdobjih na enak način. Ker smo predvsem o obrambnih in ekonomskih funkcijah gradov povedali že veliko, se spomniti tistega, kar nas danes navdušuje, kar je ostalo od gradov, v njihovi notranjosti in bližnji okolici.

V srednjem veku so bili mnogi gradovi središča umetniškega življenja. Življenje v njih ni bilo idilično za lastnike in najvišjo gosposčino, saj so morali neprestano skrbeti za trdnost obrambe, dovolj živeža v kaščah, za dovolj živine znotraj obzidja, za zadostno število vojakov, smodnika, oklepov, vode, kurjave in drugo. Vsakemu težkemu obdobju je sledilo boljše obdobje, ko so prirejali viteške turnirje, gostili in poslušali potujoče glasbenike in igralce.

Cesta gradov

Za razvoj umetnosti ni pomembno, kakšen je bil resničen vzrok, da so mnogi graščaki postajali mecen. Pomembno je, kaj je njihovo mecenstvo ustvarilo in kaj se je ohranilo za poznejše rodove do današnjih dni. Veličastno cerkev so lahko zgradili iz verske pobožnosti, kot priprošnja za srečno in blago zadnjo uro ali pa kot prošnjo vsemogočnemu, da plemenita rodbina ne bi propadla in da bi se ji rodil moški potomec, ki jo bo nadaljeval.

Veliko graščakov je ustanovilo samostane različnih redov, jih finančno podpiralo, jim dajalo dele svojih posesti v uporabo ali v last; ministeriali cerkvenih ozemelj so svojevoljno, često tudi nehote, morali gmotno sodelovati pri gradnji cerkva, sami so postavljali zaobljubne kapele in drugo. Za vse to so morali najemati mojstre, tlačani so lahko bili pri takih podvigih le pomožna delovna sila. Večino takšnih prostorov so krasile slike in kipi različne kvalitete. Če se je za umetniško mecenstvo odločila ena rodbina, druga ni hotela zaostajati za njo ali pa jo je hotela celo prekositi.

Danes si težko predstavljamo, kakšne razlike med fevdalno gospodo, kralji in cesarji so obstajale v določenem obdobju. Ogrski kralj Matija Korvin, ki se je navduševal nad dosežki italijanske renesanse, jo je odkril in prinesel v današnje vzhodnoevropske dežele. Na novo je dal zgraditi ali dograditi utrdbe, gradove in druge stavbe z elementi nove arhitekturne smeri v več kot sto različnih mestih ali krajih znotraj svojega kraljestva. V tistem času je ustvaril znamenito knjižnico „Corviniano“ s preko dva tisoč knjigami, letno je dajal najmanj po sto tisoč forintov za umetnost in učenost.

Odlično je govoril latinsko, ki je bila takrat univerzalni jezik evropskega prostora in še vsaj šest drugih jezikov, med katerimi je madžarščino (kot romunski potomec) še najslabše obvladal. Njegov letni izdatek za umetnost je skoraj dosegal izdatke za poklicno vojsko. V njej je bilo 20 tisoč konjenikov, osem tisoč pešakov, devet tisoč bojnih voz in še osem tisoč vojakov stalno nastanjenih po trdnjavah ob turškem zasedenem ozemlju. V istem stoletju so na

primer Gospodje Ptujski postavili na Ptujski gori izjemno gotško umetnino – cerkev Marije zavetnice. Marsikateri graščak pa takrat ni znal niti brati in pisati.

Duha preteklosti ne moremo poustvariti

Z izjemo pri plemstvu in oblastnikih gradovi niso bili priljubljeni, ne zaradi zidov ali oblike, ampak zaradi graščakov, ki so iz njih vodili svoja posestva. To ni veljalo za vse in v vseh obdobjih. Prej omenjeni Matija Korvin je bil znan po svoji strogosti in tudi brezobzirnosti. Kljub temu je včasih znal prisluhniti in pomagati tudi najbolj zatiranim. Ko ga fevdalni gospodje niso hoteli razumeti, da je tlačanom treba dati tudi nekaj počitka, jih je odpeljal na polje trdo delat in se je hudo ujezil, ko je grajska gospoda začela zavijati z očmi in se pritoževati, da jim je delo postalo pretežko že po nekaj zamahih motike.

Ker je pred Korvinovim časom in po njem bilo velikokrat še težje, so ljudje kraljeve slabosti pozabili, ohranili pa so ga v najlepšem, skoraj božanskem spominu. Vsaj v osmih današnjih državah je ostal zapisan v legendarnih pripovedih in se spremenil v nacionalni mit.

Med Slovenci, na primer, je znan kot Kralj Matjaž, ki se je s svojo vojsko po bitki s Turki zatekel v gorsko pečino (v pripovedi je to največkrat gora Peca na slovenskem delu Koroške) in tam zdaj počiva, da pride odrešit ljudstvo, ko se mu bo brada devetkrat ovila okoli kamnite mize. Tako je ogrski kralj celo postal del kulturnega izročila Slovencev, Madžarov, Slovakov, Čehov, Romunov in drugih. Razumljivo pa mu takšnega mesta niso naklonili v avstrijskih ali nemških deželah, saj je za štiri leta pregnal njihovega cesarja iz prestolnega Dunaja.

Največja vrednost ohranjenih gradov sta z njimi ohranjena zgodovina in duh preteklosti. Predvsem tega zadnjega ni mogoče na novo poustvariti, ko grad izgine z obličja zemlje, pa čeprav z današnjim znanjem in tehnologijo na tistem mestu lahko zgradimo povsem enak grad.

Termalna in vulkanska dežela na avstrijskem Štajerskem

AVSTRIJSKA RADGONA

Palača Herberstorff v avstrijski Radgoni

Radgona (Bad Radkersburg) leži tik ob meji, ker je bila že ob svoji ustanovitvi zasnovana kot potencialna prepreka in kot obmejno mesto, ki naj bi Avstrijo ščitilo pred ogrsko nevarnostjo. Ko so turški vpadi postajali vse hujši, so utrjevanje mestnega obzidja v 16. stoletju zaupali italijanskim gradbenim mojstrom. Zaradi lege ob reki Muri ter ob drugih trgovskih poteh je Radgona postala tudi pomembno trgovsko središče, kjer so trgovali z vinom, medom, madžarskim govedom za zakol, železom, soljo in drugimi dobrinami. Kljub temu, da utrjeno obzidje ni bilo vedno enako pomembno, so ga vendarle ves čas skrbno obnavljali. Zato se je obrambni pas okrog mesta skoraj v celoti ohranil vse do danes.

Vse do danes pa ni povsem pojasnjeno, ali je mesto proti koncu 13. stoletja ustanovil Otokar II. ali Habsburžan Albreht I. Vsekakor je mesto že od samega začetka imelo zelo skrbno izdelan

urbanistični načrt, ki je še danes razviden na zemljevidu mesta. Onkraj Mure, na ozemlju današnje Slovenije, leži grad Gornja Radgona, ki so ga zgradili še pred ustanovitvijo mesta. V deželni urbarju v obdobju 1285/90 že zasledimo 17 plemičev, grajskih oskrbnikov iz Radgone. Leta 1299 je zaselek dobil naziv mesto. V naslednjih letih mu je deželni knez podelil vrsto trgovskih privilegijev, med katerimi velja omeniti privilegij brezcarinske in neobdavčene prodaje blaga po vsej Avstriji, ki je bil podeljen okrog leta 1320. Po letu 1342 je bil ta privilegij razširjen še na Koroško, Krajnsko in Slovensko marko. Leta 1383 je sledila skladiščna pravica, ki je obvezovala vse trgovce, ki so prečkali to območje, da za tri dni tukaj na prodaj ponudijo svoje blago. Mesto s prometnega vidika leži na ugodni legi ob cesti, ki je vodila na Ogrsko in se križala s številnimi drugimi pomembnimi trgovskimi potmi. Poleg prometa po nevarnih in pogosto neprehodnih podeželskih cestah je v

srednjem veku promet začel potekati tudi po vodi po reki Muri. Omogočala je tesne trgovske stike med zgodnjo Štajersko in južno oz. spodnjo Štajersko. V letih 1469 in 1470 so mesto zaradi spora med Andrejem Baumkircherjem in cesarjem Friderikom III. oblegali, zaradi česar je utrpelo precejšnjo škodo. Tudi pozneje življenje v njem ni bilo kaj bolj mirno, saj je mesto leta 1480 zavzel ogrski kralj Matija Korvin, ki naj bi ga izropal in uničil, vendar tega ne moremo zanesljivo dokazati. Ker je mesto pod Korvinom ohranilo vse svoje privilegije, je ta najverjetneje izkoristil gospodarske prednosti tega mesta. Kljub temu Madžari niso izbirali metod: da bi izsilili visoko odkupnino, so premožne meščane odpeljali v kraj Buda. Radgoni je naslednjih deset let poveljeval Jakob Szekely. Šele po smrti ogrskega kralja je mesto brez boja ponovno predal Habsburžanu Maksimilijanu I. Potem ko se je Radgona otesla te „zasedbe“, si je tamkajšnje gospodarstvo osupljivo hitro opomoglo. Gospodarski vrhunec je mesto doseglo leta 1498, ko je bilo glede na pobrane davke na drugem mestu za Gradcem.

Utrjeno obzidje avstrijske Radgone

Avstrijska Radgona je bila že od samega začetka pomembna strateška utrdba. Njen namen je bil, da odvrne prvi napad in s tem prepreči nadaljnje prodiranje sovražnikov po spodnji dolini Mure proti deželnemu glavnemu mestu Gradcu. V začetku je mesto obdajalo preprosto krožno obzidje in vodni jarek. Devet obrambnih stolpov je predstavljalo temelj obrambnega sistema. Danes so ohranjeni le še štirje od teh stolpov. V začetku 16. stoletja so vse večjo nevarnost predstavljali Turki in že prvo obleganje Dunaja leta 1529 je pokazalo, da srednjeveška utrjena mesta niso več kos modernim tehnikam obleganja, kar je veljalo tudi za Radgono. Vseeno so še pravočasno ukrepali. Iz virov lahko razberemo, da se je že v dvajsetih letih 16. stoletja v Radgoni mudil gradbeni mojster Martino Allio iz Lugana, njegov sin Domenico dell' Allio (tudi Aglio, del Alio, de Lallio) pa je postal pomemben gradbenik, ki je načrtoval in zgradil sodobno mestno obzidje. V avstrijski Radgoni je bil odgovoren za novogradnjo celotnega

obrambnega sistema, pri čemer se je zgledoval po tedaj najmodernejšem sistemu z bastioni. Vanj je vključil ohranjene elemente srednjeveškega obzidja in tako je nastal močan obrambni pas, ki so ga sestavljali jarki, zidovi in šest izstopajočih delov obzidja (bastionov) okrog celotnega mesta, ki se je v veliki meri ohranil vse do danes. Radgona je postala najbolj pomembna štajerska obmejna utrdba. Leta 1588 so tam zgradili še orožarno in shrambo živil, s katerimi naj bi oskrbovali bližnje vojaške enote na meji. V letu 1582 so avstrijsko Radgono na državnem zboru v Augsburgu povzdignili v „trdnjavo cesarstva“, nato pa je bila v mestu nastanjena celotna garnizija.

V 18. stoletju se je pokazalo, kako učinkovit je bil dejansko obrambni sistem: leta 1704 so meščani svoje mesto uspešno obvarovali pred napadi Krucev. Čeprav mesta z zunanje strani niso mogli zavzeti, so njegovi prebivalci ob napadu vseeno hudo trpeli. Radgona je bila zadnja postaja za nabor in slovo vojakov, ki so jih poslali na hrvaško-slovensko vojaško mejo, zato so jo večkrat izropali tudi „lastni“ vojaki. Kmečko prebivalstvo v okolici je trepetalo od strahu zaradi roparskih pohodov Osmanov, gverilskih borcev proti Turkom (hajdukov) in Krucev, vse bolj pa so jih izkoriščali tudi domači zemljiški gospodje, ki so vse višja davčna bremena prelagali na pleča kmetov. Trije mestni požari v letih 1680, 1713 in 1750 so povzročili veliko škodo. Radgona je morala kot obmejno mesto prispevati svoj delež k odvrčanju potencialnih napadalcev z vzhoda. Še danes

blizu obmejnega potoka Kučnice najdemo sledi „čardakov“ iz zgodnjega 18. stoletja. Ta pojem izhaja iz perzijsčine in pomeni „štiri drevesna debla“, torej temelje stražnega stolpa. Ti stolpi naj bi ščitili tedanjo mejo z Ogrsko skupaj s tako imenovanimi ograjami iz lesenih brun, okopi in slavnostnimi dvoranami (redutami), ki so se začeli pri Muri v Radgoni ter segali prek Žetincev (Sicheldorf), Dedenitza, Goritza, Pöltena, Haseldorfa, Gruisla pa vse do kraja St. Anna am Aigen in še naprej proti severu. Medtem ko so od teh obrambnih linij ohranjeni le redki ostanki, pa renesančno utrjeno obzidje še vedno krasi mesto Radgono. V zgodnjem 18. stoletju so se spopadi z osmanskim imperijem končali, s tem pa je tudi upadel pomen Radgone kot mestne utrdb: leta 1773 so obrambo razpustili, leta 1838 podrli t. i. Ogrska vrata, leta 1878 pa še Graška vrata.

Trgovanje ob Muri in politično-vojaški interesi vladarjev na jugovzhodu so stoletja vplivali na pomen mesta Radgona. V 19. stoletju se je zmanjšal pomen Mure kot vodne trgovske poti. Vse bolj je bila zanimiva trgovska pot med severom in jugom, torej povezava z Jadranskim morjem, saj so bile tam boljše ceste in železnica, ki so omogočale transportne kapacitete in hitrost, kakršne dotlej niso poznali. Plovba po Muri, zato ni bila več dobičkonosna. V mestu so še živeli številni trgovci in obrtniki, a gospodarski stiki avstrijske Radgone so bili vse bolj omejeni le na neposredno okolico. Industrializacija je to regijo – zaradi neugodne geografske lege in manjkajoče infrastrukture – skorajda v celoti zaobšla. Po letu 1842 je bila v Radgoni ponovno nastanjena garnizija. Tako se je nekdanje cvetoče trgovsko središče v 19. stoletju preobrazilo v tipično garnizijsko mesto v provinci habsburške monarhije.

Radgona na presečišču jezikov in nacij

V osemdesetih letih 19. stoletja se je začel razvzemati konflikt, ki je zadeval predvsem jezikovno vprašanje v šolah, na uradih, sodiščih ter v političnih predstavniških telesih. Ta narodnostni konflikt se je stopnjeval v prvi

Avstrijska Radgona, Georg Matthaeus Vischer
(Topographia Ducatus Stiriae, 1681)

svetovni vojni; po koncu vojne in ob zlomu monarhije so 1. decembra 1918 avstrijsko Radgono zasedle čete kraljevine SHS. Z mirovno pogodbo iz St. Germaina je Radgona naposled postala obmejno mesto – in razdeljeno mesto, ki je izgubilo svoje zaledje na jugu.

V drugi svetovni vojni je nacionalsocializem dokončno zaostрил narodnostno vprašanje, grozodejstva in brutalna germanizacija spodnje, sedaj slovenske Štajerske so povzročili sovraštvo in revanšizem. Medvojni boji so bili za mesto pogubni: od 321 hiš v mestu so le štiri ostale nepoškodovane. Zato ni presenetljivo, da je po drugi svetovni vojni prevladovalo nezaupanje, ki je še dolgo zaznamovalo obmejno prebivalstvo na obeh straneh meje. Državna pogodba iz leta 1955 je prinesla prvi, skromni začetek ponovnega vzpona mesta, ko so se postopoma razvili dobri sosedski odnosi z Jugoslavijo. V sedemdesetih letih 20. stoletja je mesto postalo zdravilišče in doživelo ponovni gospodarski razcvet.

Po razpadu Jugoslavije leta 1991 se je politična situacija onkraj meje bliskovito spreminjala: Slovenija in Hrvaška sta 25. junija razglasili neodvisnost, vodstvo v Beogradu je dva dni za tem v ti dve federativni republiki poslalo vojsko – začela se je vojna na Balkanu. Za razliko od preostale Jugoslavije so boji v Sloveniji na srečo potekali „zgolj“ deset dni, toda predvsem na območju avstrijske Radgone so se borili tudi neposredno ob avstrijski meji. V začetku julija 1991 so se jugoslovanske enote umaknile iz Slovenije, decembra je Slovenija sprejela demokratično ustavo, januarja 1992 je Avstrija priznala to novo državo.

S tem se začne novo poglavje sodelovanja s sosedi onkraj Mure, novi politični partner pa je bila odslej Republika Slovenija.

Leta 2015 se je meja ob Muri ponovno znašla v središču pozornosti: vojna v Siriji je v beg pognala na milijone ljudi, marsikdo od njih se je napotil proti Evropi. Šlo je za dramatične dogodke, ki so ponovno spremenili odnos do meje.

Radgona kot mesto zdravja

Med poskusnim vrtanjem, ko so iskali nafto, so leta 1927 v bližini mestnega parka naleteli na izvir mineralne vode. Voda mestnega vrelnca z visoko vsebnostjo magnezija, ki jo danes poznamo pod imenom „Long Life“, prihaja iz globine 280 metrov in je na prodaj tudi v trgovinah. Leta 1963 je nastal današnji športni bazen, leta 1965 pa so odprli osrednjo zdraviliško stavbo ter razširili zdravstveno oskrbo in jo dopolnili z različnimi športnimi objekti. Zaradi zdravilnosti mineralne vode so mesto leta 1975 tudi uradno poimenovali „Bad“ Radkersburg – zdravilišče.

Leta 1978 so v globini 2000 metrov tako rekoč v zdnjem trenutku naleteli na bogat vrelec termalne vode, ki so jo uporabili za izgradnjo term. Ko so namreč že želeli opustiti vrtino, so dne 23. januarja 1978 naleteli na fontano vroče vode, ki je Radgona tako rekoč čez noč spremenila v zdraviliško mesto. Zaradi vroče vode, ki ima pri izviru kar 80 °C, in posebne sestave vode to ni le eden izmed najbolj vročih, temveč tudi eden izmed najbolj bogatih štajerskih izvirov, kar zaveda vsebnost mineralov. Po uspešni vrtini je mestna uprava ustanovila zdraviliško in turistično podjetje „Kur- und Fremdenverkehrsbetriebe Bad Radkersburg GesmbH“. Leta 1987 je 51 odstotkov deležev tega podjetja pridobila dežela Štajerska, leta 2003 pa jih je ponovno odkupila mestna občina Bad Radkersburg. Leta 1989 so se odločili, da se ime spremeni v „Parkterme“ – Terme v parku. Vse do danes so večkrat prezidali in dozidali objekte zdraviliškega in zdravstvenega središča, ki jih zdaj dopolnjuje še krajinski park Biosfera ob Muri.

Tourismusverband der Region Bad Radkersburg

Hauptplatz 14

8490 Bad Radkersburg

T +43 3476 25 45

info@badradkersburg.at

www.badradersburg.at

Bad Gleichenberg

STARINSKI GRADOVI – TOPLI VRELCI – SRDITI BOJI

Cesarski par iz Bad Gleichenberga ob praznovanju bidermajerskega festivala

Okolica Bad Gleichenberga je že tisočletja zelo priljubljeno poselitveno območje, o čemer pričajo najdbe iz prazgodovine in zgodnjega veka. Ugodna lega je bila vseč tudi Rimljanom, saj se tam nahajajo tudi vroči vrelci. V kraju Merkendorf, južno od Bad Gleichenberga, je stala rimska „villa rustica“. Na tem območju je bilo veliko utrdb, gradov in dvorcev, kajti v neposredni bližini Bad Gleichenberga je kar pet gradov in dvorcev: gradišče Kornschlössl, gradova Alt-Gleichenberg in Gleichenberg, trdnjava Waldsberg in dvorec Trauttmansdorf.

Grad Alt-Gleichenberg so leta 1170 zgradili gospodje von Wildon na strateško ugodni ožini ob južnem izteku soteske potoka Klausenbach. Po domače se gradu reče „Meixnerstube“, danes pa je od njega ostalo le še nekaj ruševin. V 14. stoletju je rodbina Walsee na drugi strani globoke soteske zgradila grad „Neu-Gleichenberg“ – Novi Gleichenberg, ki so ga v 17. stoletju preoblikovali v dvorec. Škot Basil Hall je okrog leta 1836 opisal svoj obisk gradu Gleichenberg kot romantično in pustolovsko popotovanje: „Odpravili smo se, obiskat Gleichenberg, ki leži približno miljo

Zdraviliški park in glavni trg Bad Gleichenberg

in pol južno od Hainfelda med lepimi dolinami in ima za razliko od okolice dejansko značaj starega viteškega gradu, saj leži na vrhu strme, s treh strani nedostopne pečine. Njegova lega je nadvse romantična. Presenetljiv je tudi razgled z oken bivalnega dela gradu. [...] Lesk jesenskega listja je zaslepil pogled, kakor da bi šlo za barve umirajočega delfina; gosti gozdovi so z vseh strani tako tesno obdajali grad, da smo šele iz njegove neposredne bližine uzrli njegove stolpiče. V tem se močno razlikuje od nasproti ležečega sosednjega gradu Riegersburg, ki ga je mogoče videti z vseh strani. Toda enako kot ta utrdba, tudi ubogi Gleichenberg zanemarjen žalostno propada in nehote moramo zavzdihniti ob misli, da bi že skromen vložek in nekoliko truda lahko zaustavila nadaljnji propad in ta kraj spremenila v enega od najbolj privlačnih krajev na svetu.

Sedaj pa je v takšnem stanju, da smo se morali s težavo prebijati prek kupov ruševin in iskati stezice, ki so bile sicer vsekane v živo skalo, pa vendar tako obrabljene, da so bile komajda uporabne. Enako velja za mostove, ki bi lahko nosili kvečjemu še kakšno mačko. Vedno je boleče, ko vidimo, kako se nekdanji prestižni objekti uporabljajo za nizkotne smotre. Umetniški navdušenci smo občudovali prelepo, z bršljanom obraslo ruševino, v kateri so prebivale sove in lisice; a manj prijetno oziroma neprijetno je bilo, da smo se ob tem sprehajali po opustelih dvoriščih, vlažnih stopniščih in praznih sobanah velikih palač, v katerih je namesto več sto prebivalcev, za katere bi bilo več kot dovolj prostora, sedaj prebivalo pol ducata sestradanih služabnikov.

S temi občutki popolnega uničenja, ki so nas prevaleli že na gradu Riegersburg, smo splezali v drugo nadstropje, kjer smo nepričakovano naleteli na vrsto manjših, prijazno svetlih in okusno opremljenih sob, v katerih je prebivala lastnica gradu, nadvse izobražena grofica iz T.“ Slutnje Basila Halla, da bo grad dokončno propadel, so se okrog 150 let po njegovem zapisu žal uresničile.

Dvorec je bil še nekaj časa v lasti družine grofov iz Trauttmansdorfa, dokler ni leta 1933 umrl grof Maximilian Philipp kot zadnji moški potomec rodbine Trauttmansdorf-Weinburg. S tem je ugasnila štajerska linija te stare rodbine, Maximilianova sestra je podedovala posest in jo leta 1943 predala svoji hčerki, grofici Anni Mariji von Stubenberg. S tem je ta pomembna plemiška rodbina postala lastnica gradu, ki je bil do konca druge svetovne vojne povsem ohranjen in je bil huje poškodovan šele v zadnjih dneh vojne. To verjetno še ne bi bila smrtna obsodba gradu, kajti še bi bilo mogoče rešiti njegove zidove, ki pričajo o bogati zgodovini. Šele v osemdesetih letih 20. stoletja je požar uničil vsakršno upanje na obnovo. Le tako imenovani čarovniški stolp še danes sega visoko nad bujno zelenje gozda, tako da imamo občutek, kakor da smo na kraju, ki je že stoletja zapuščen, kajti čas je storil svoje in narava si ga je skoraj v celoti ponovno prisvojila.

Gleichenberg kot zdravilišče

V tem primeru velja priljubljeni izrek: Že stari Rimljani so ... Dejansko so bili zdravilni vrelci iz Gleichenberga znani že v antiki, celotna regija pa je bila gosto

Bad Gleichenberg

poseljena že pred več kot 2000 leti. Eden izmed dokazov te zgodnje uporabe zdravilne vode je „rimski vodnjak“, ki ga danes lahko vidimo poleg zdraviliškega muzeja – pa čeprav izvirno ni stal na tem mestu. Dobro ohranjen venec vodnjaka so odkrili med gradbenimi deli leta 1845. Na dnu vodnjaka so našli številne rimske kovance in nekaj okamnelih lešnikov iz 1. do 3. stoletja našega štetja. Najverjetneje je šlo za votivne darove. Po koncu rimskega obdobja so bili zdravilni vrelci v Gleichbergu več kot tisočletje in pol pozabljeni. Šele upravitelj Štajerske marke, grof Matthias Constantin von Wickenburg, in graški zdravnik Ignaz Werlé sta leta 1834 ponovno obudila vrelce.

Werlé – svak nadvojvode Janeza – je o vrelcih in njihovi zdravilni moči obvestil grofa Wickenburga. Ta je bil nad zdravilno vodo in nad lepoto pokrajine ter tamkajšnjim milim podnebjem tako navdušen, da je sklenil investirati v Gleichenberg kot zdravilišče, ki naj bi bilo javno dostopno. Temeljni kamen zdravilišča „Curbad Gleichenberg“ je Wickenburg položil 10. maja 1834. Leta 1841 so začeli z gradnjo cerkve (dokončana leta 1945) in samostana Bad Gleichenberg, obe stavbi pa so leta 1888 izročili frančiškanom.

Toda že pred ponovnim odkritjem vrelcev v 18. in 19. stoletju so obstajala prizadevanja, da bi trgovali z zdravilno vodo iz Gleichberga. Leta 1632 je omenjen „Brunn zu Stradn“ (Stradnerski vodnjak), leta 1678 je na zemljevidu Georga Matthäusa Vischerja vrisan kot Janezov vodnjak (včasih ga še vedno imenujejo Stradnerquelle). Leta 1772 je okrajni zdravnik iz avstrijske Radgone Hermann von Gleißner poročal o tedaj znanih vrelcih, njegovo poročilo pa je zbudilo pozornost tudi na Dunaju: cesarica Marija Terezija je naročila ginekologu Heinrichu Johannu von Crantzu, naj preuči vse zdravilne vrelce v monarhiji in pripravi seznam vseh zdravilišč. S tem se je začela prva znanstvena analiza zdravilne vode iz Gleichberga in leta 1777 je Crantz objavil knjigo „Zdravilni vrelci avstrijske monarhije“. Še istega leta je lastnik gradu Gleichenberg, grof Joseph Trautmannsdorf, dal ustekleničiti mineralno vodo iz izvira Klausen in jo dostavljal

vsem, ki so si želeli ozdravitve. Petdeset let pozneje so začeli razmišljati o nadregionalni rabi zdravilne vode. Graški lekarnar Sailler je prodajal mineralno vodo kot „jekleno vodo“. Leta 1817 je Johanna Reybauer iz Maribora vzela v zakup izvira Stradnerquelle in Sulzleitenquelle ter začela z zelo donosno distribucijo mineralne vode, predvsem na območju tedanje spodnje, sedaj slovenske Štajerske. Leta 1819 je od nadvojvode Janeza prejela dovoljenje, da vodo iz izvira

mojster iz Trautmannsdorfa, ki je odkril izvir Karlsquelle. Njegov uspeh ni trajal dolgo, saj ni imel ustreznih licenc, zaradi česar je moral kmalu spet nehati poslovati.

Če se povrnemo k sami ustanovitvi zdraviliškega mesta: pobudo je dal Matthias Constantin von Wickenburg. 10. maja 1834 je ustanovil delniško družbo „Gleichenberger und Johannisbrunnen Aktienverein“, katere naloga je bila, da odkupi vrelce in okoliška zemljišča ter

Le še čarovničin stolp kraljuje nad bujnim zelenim gozdom.

Stradnerquelle poimenuje po njem. Nadvojvodovo ime je bilo kot blagovna znamka očitno zares privlačno, kajti mineralna voda se je odlično prodajala. Na posestvu pri Stradenu so zgradili polnilnico lončenih vrčev z mineralno vodo, izvir Sulzleiten v Gleichbergu pa so zaprli. Uspeh je seveda pritegnil posnemovalce, ki so se včasih polastili celo imena blagovne znamke. Tako se je hotel okoristiti tudi neki pekovski

tam postavi zdravilišče. Izdali so 1000 delnic v vrednosti po 100 goldinarjev, ki so bile prodane v najkrajšem času. S tem kapitalom je bilo mogoče ustanoviti zdravilišče in distribucijo mineralne vode. Z vodo tamkajšnjih vrelcev so se nato intenzivno ukvarjali številni zdravniki in kemiki. Po letu 1836 je o zdravilnih učinkih mineralne vode in o novem zdravilišču izšlo več publikacij, ki so zbudile pozornost zainteresirane

Janezov vodnjak in polnilnica zdravilne vode iz Gleichberga, 2. polovica 19. stoletja

javnosti, ki je upala na omilitev svojih zdravstvenih težav. Predvsem v graških knjigarnah je vladalo veliko povpraševanje po brošurah o novih termah, ljudje pa so že tedaj hrepeli po idiličnem podeželskem življenju v sožitju z naravo. V teku nekaj let je Gleichenberg postal najbolj priljubljena termalna in počitniška destinacija za prebivalce Gradca. Dober glas se je hitro razširil onkraj štajerskih meja – sprva do Dunaja, nato še na Madžarsko, v Italijo, Francijo in Anglijo. Zdravilišče je bilo med drugim tako privlačno tudi zaradi parka, ki je obsegal približno 20 hektarov. Načrtovala ga je žena grofa Wickenburga, grofica Emma von Wickenburg, rojena d'Orsay. Glavna vrelna tudi nosita imeni tega para: Constantinov in Emmine vrelec; še en vrelec pa so po njunem sinu poimenovali Carlsquelle, Carlov vrelec.

K uspehu prvih let so prispevali tudi številni slavni gostje, ki so odkrili Gleichenberg. To so bili člani avstrijske vladarske družine, pripadniki višjega plemstva, zdravniki, znanstveniki in pesniki, ki so uživali v zdravilni vodi, prelepi okolici in milem podnebju. Leta 1846 je zdravilišče prvič obiskal poznejši cesar Franc Jožef, leto zatem pa tudi sam cesar Ferdinand in nadvojvoda Janez. Tudi iz Madžarske, Poljske, Italije in Rusije so prihajali plemiči in visoki oficirji, da bi se tukaj zdravili, si odpočili in se družili. Franc Jožef je Bad Gleichenberg počastil s svojim obiskom leta 1883, ko je že bil cesar.

Že v prvi zdraviliški sezoni so gostje lahko uporabljali zdravilne prhe ter 16 kadi, v katerih je bila voda iz Werléjevega vrelca. Že od samega začetka je bila izredno uspešna tudi prodaja mineralne vode po pošti. Po letu 1845 so odkrili tudi rimski izvir in vse do leta 1964 za kopanje uporabljali Werléjev vrelec. Leta 1855 so odprli še vrelec Marije Terezije (do tedaj so ga imenovali Bachov vrelec). Sedaj uporabljajo sedem izvirov. Pri termalni vodi iz Marianninega in Maxovega vrelca gre za „termalno vodo z vsebnostjo natrijevega hidrogenkarbonata in klorida“.

Peter Rosegger je leta 1906 zapisal: „Ta kotiček sveta imam nadvse rad. / .../ Gleichenberg je kot mehka, s cvetjem ovenčana gugalnica, na kateri se lahko nadvse udobno nekaj tednov predajaš neskaljenemu brezdelju in brezimnosti.“ Štajerski pesnik je številne poletne počitnice preživel v Bad Gleichbergu, kjer si je popolnoma pozdravil astmo.

Prva svetovna vojna je sicer povzročila upad gostov, a vendar je zdravilišče v letu 1928 doživelo ponovni razcvet z več kot 8000 gosti. Od leta 1926 se zdravilišče z dolgo tradicijo imenuje „Bad“ Gleichenberg – terme Gleichenberg.

Hud udarec je razvoju zdravilišča prizadejala druga svetovna vojna, predvsem zadnje leto vojne 1945 je s seboj prineslo veliko trpljenja in uničenja v vsej

regiji. Okrog pet tednov je bil Gleichenberg vojno prizorišče, nekatere izmed najlepših in najbolj reprezentativnih stavb, kot na primer velika zdraviliška stavba, Villa Wickenburg ali klub (poznejši Parkhotel), pa so postale žrtve vojne in pogorele do tal. Po koncu vojne so kar se da hitro odpravili škodo in zdravilišče je kmalu spet začelo obratovati.

Leta 1948 so ponovno zabeležili 5000 gostov in vsega skupaj 102.000 nočitev. Od začetka petdesetih let pa vse do sredine sedemdesetih let so gradili osrednje zdraviliško središče Bad Gleichenberg, pri čemer so poenotili kompleks zdraviliških zgradb. Leta 1972 so začeli z izgradnjo velikega pokritega zdraviliškega bazena, leta 1984 je nastal še zunanji bazen. Po letih stagnacije so leta 2003 začeli s projektom prestrukturiranja v najsodobnejše zdravilišče v Avstriji. Dne 22. januarja 2007 so otvorili terapijski center Bad Gleichenberg, v drugi fazi pa še terme in hotel.

Sedaj je središče tega zdraviliškega mesta lepše kot kdajkoli, od leta 2015 je tudi glavni trg zasijal v novem lesku. Kot kraj srečevanja in počitniškega bivanja nas vabi, naj uživamo v enkratnem ambientu, ki ga lahko posebej pristno doživimo v restauriranih zgodovinskih stavbah ter v sklopu sodobne arhitekture. Velik vodomet ponazarja element vode, vodne fontane pa vsak dan zaplešejo ob zvokih valčka!

Osrednjo vlogo v Bad Gleichbergu še vedno igra strokovnost na področju zdravstvene oskrbe. Na voljo so posebni tretmaji za zdravljenje dihalnih in kožnih bolezni, pri čemer se je odlično obnesel koncentrat termalne vode iz Gleichberga. „Terme miru“ ležijo neposredno ob zgodovinskem zdraviliškem parku, v katerem je zdaj še bolj neposredno kot kdajkoli mogoče začutiti harmonijo tega čudovitega „kotička sveta“, ki se je tukaj porajala več kot 180 let.

TOURISMUSVERBAND REGION BAD GLEICHENBERG

Obere Brunnenstraße 1

8344 Bad Gleichenberg

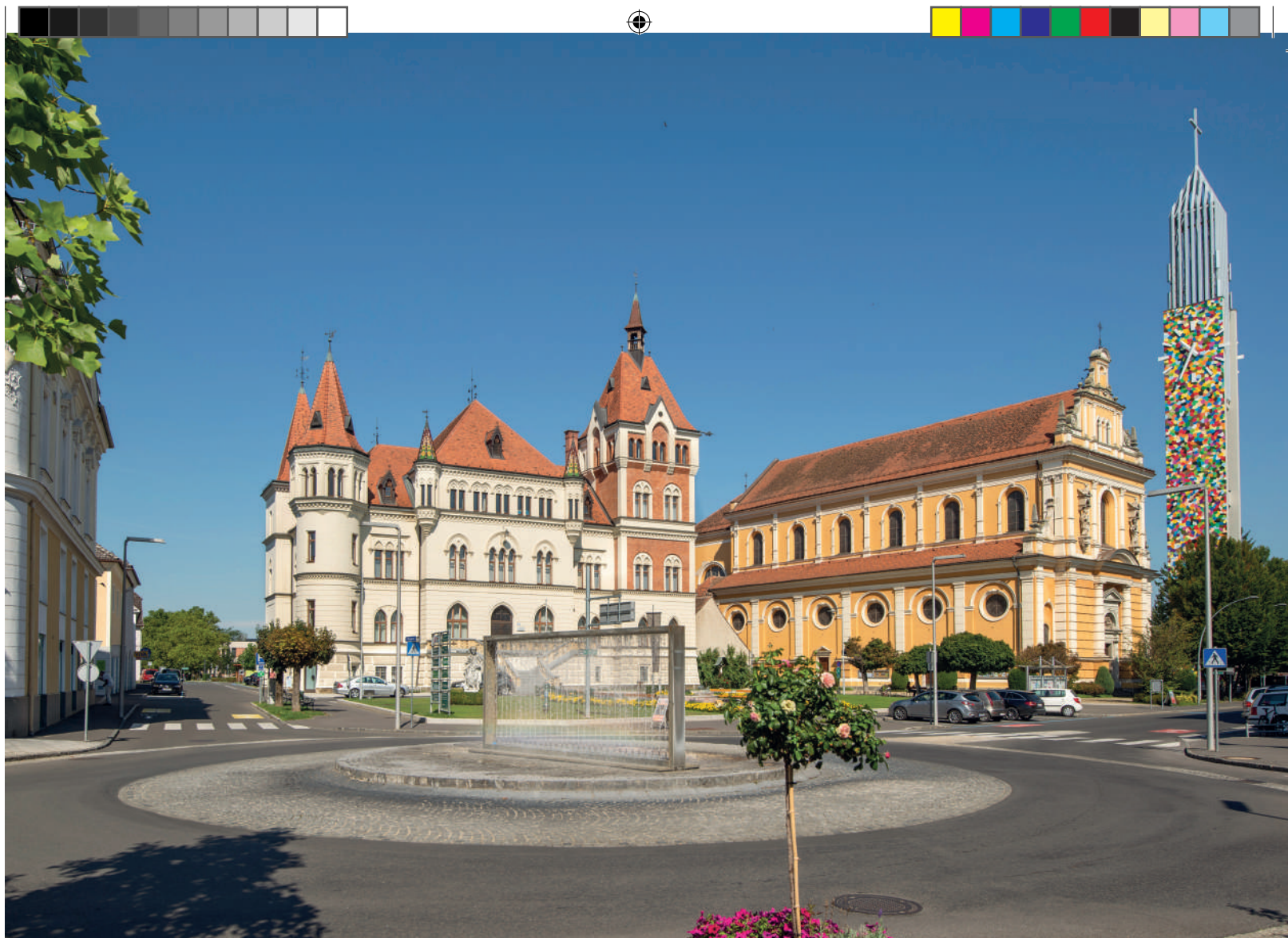
T +43 3159 22 03

F +43 3159 22 03-3

info@bad-gleichenberg.at

www.bad-gleichenberg.at

Villa Hold, župnijska cerkev in cerkveni stolp v Feldbachu

TABOR FELDBACH

Tabori so v nižinah običajno stali ob cerkvi, in sicer tako, da je bila cerkev obdana z močnimi zidovi, stolpi in jarki: kakršni so se v velikem številu ohranili vse do danes,“ poroča Janez Vajkard Valvasor v svoji „Slavi vojvodine Kranjske“ leta 1689. Nadaljuje takole: „Tabori, ki se ne nahajajo ob cerkvah, so bili v celotni deželi opuščeni, odkar so na turških mejah postavili mitnice, kajti zato so prebivalci po vsej deželi veliko bolj mirni in varni kot prej.“ Kako pomembno je bilo utrjeno obzidje za sam kraj, nam pokaže že bežen pogled na topografsko karto: Feldbach (Vrbna) povsem nezaščiten leži sredi široke doline reke Rabe, na stičišču povezovalnih poti med severom in jugom, zahodom in vzhodom. Dolgo časa je moralo mesto

shajati brez utrjenega obzidja, kar je predvsem v drugi polovici 15. stoletja predstavljalo hud problem, saj so prebivalcem grozili roji koblic, kuga, vse več fajn ter ogrskih in turških vpadov. Časi so bili negotovi in tako je bilo najbolje, če so ljudje sami poskrbeli za zaščito, predvsem v primerih, ko zemljiški gospodje in deželni knezi niso hoteli ali niso mogli poskrbeti za varnost svojih podložnikov. Več je bilo torej razlogov, zakaj so v Feldbachu morali utrditi mesto. Predvsem po tem, ko je bil kraj med letoma 1230 in 1260 povzdignjen v trg, je deželnega kneza zanimalo predvsem to, da bo lahko nemoteno pobiral mitnino, carino ali davkatve v naravi. S tem je bil povezan tudi nadzor nad trgovci in transportom, predvsem po cesti med Hartbergom

in Radgono, pri čemer so reko Rabo prečkali prav v Feldbachu. Blizu je bila tudi osrednja pot na Ogrsko. Kontrolne zapore cest so prvič omenjene leta 1423, iz česar lahko sklepamo, da je bil kraj takrat le skromno utrjen.

Leta 1469 je dotlej neutrjeni trg Feldbach napadel Andrej Baumkircher s svojimi četami in ga zasedel. Ta dogodek je bil očitno tudi neposredni povod za vzpostavitev obrambnega sistema v obliki tabora, na katerega spominja napis iz leta 1474. Župnijsko cerkev sv. Leonharda v Feldbachu so takrat obdali z dvojnimi vodnimi jarkom, v katerega je bila speljana voda iz reke Rabe. Obzidje je imelo obrambne hodnike in strelne line. Na notranji strani je bilo enajst majhnih, od dve do

tri nadstropja visokih taborskih hišic (Gaden) z obokanimi kletmi, bivalnimi prostori, kaščami in hlevi. Ta pomožna poslopja so dodelili posameznim hišam v trgu. Župnijska stavba, na kateri je omenjeni kamen z napisom, je imela tri kleti, dva bivanjska prostora in kaščo za spravilo žita. V nepozidan del tabora se je lahko zateklo tudi prebivalstvo iz okolice trga.

Celotni trg so zaščitili v 16. stoletju, potem ko so Turki leta 1583 vpadli v okolico Feldbacha. V tem času je bil tabor že v slabem stanju, tako da so ga želeli obnoviti in ojačati. Poleg zgradb v taboru je skromno utrdbo varoval tudi vodni jarek. Dostop do tabora je bil možen z juga, torej s strani trga, varovala sta ga dvizni most in močno utrjena vrata. Za boljši nadzor nad zunanjimi stenami, so na vsakem vogalu obzidja zgradili nekoliko izbočen del, kakršnega lahko še danes prepoznamo na severnem delu tabora. Uničujoči vojni pohod Turkov leta 1480 je prizadel predvsem vzhodno Štajersko. Samo v času med letoma 1479 in 1490 je zaradi posrednih ali neposrednih posledic turških vpadov umrla četrtina tamkajšnje prebivalstva.

Ko so Turki leta 1529 neuspešno oblegali Dunaj, so na svojem povratku ponovno hudo opustošili vzhodno Štajersko. Feldbachu samemu je bilo sicer prizaneseno, toda trudili so se, da bi ponovno poškodovani tabor obnovili. Leta 1530 je štajerski deželni zbor sklenil, da bodo s štiridnevno raboto (neplačano delo kmetov) popravili tabor v Feldbachu. Že jeseni istega leta se je izkazalo, da je bil ta ukrep več kot smiseln, saj so Turki prodrli na območje Gleisdorfa. Doline Rabe in Feldbacha vpadi niso tako hudo prizadeli, vendar so nato poskušali še bolj utrditi tabor in ga opremiti z orožjem. Leta 1600 je bil izdan patent za vsa mesta in trge na Štajerskem, da si morajo ustvariti zaloge hrane za en mesec. V ta namen so v Feldbachu ob taboru zgradili posebno stavbo, postavili pa so tudi skladišče municije. Oba ukrepa sta se izkazala za skorajda preroška, kajti maja 1605 so v dolino Rabe prvič vdrla uporni ogrski plemiči.

Še pred jutranjo zarjo dne 26. oktobra 1605 je velika skupina hajdukov napadla Feldbach. Prebivalci trga so se zatekli v tabor, ki ga je sovražnik nato obstreljeval z bližnjih hiš in župnije. Potem ko so zažgali nekatera gospodarska poslopja in hiše, so se hajduki spet umaknili. Okolico so izropali; opleni in opustošili so tudi cerkev sv. Duha pred graškimi vrati in cerkev sv. Ane na Kalvariji.

Ko so novembra v Feldbachu želeli nastaniti večje vojaške enote, to ni bilo mogoče, saj je zaradi opustošenja primanjkovalo prenočišč, hrane, ovsa in sena, tako da ni bilo mogoče oskrbovati vojakov in njihovih konj. V Feldbachu je zato ostala le ena enota konjenice; ostanke orožja, ki so ostali po odhodu

vojske, so shranili v taboru. Ti dogodki so privedli do tega, da so začeli resno razmišljati o utrjenem obzidju celotnega trga, tako da so zgradili obzidje z jarki. Kakovost gradnje pa očitno ni bila najboljša, kajti po le nekaj letih se je velik del obzidja zrušil sam od sebe in ga je bilo treba obnoviti. Zaradi pomanjkanja denarja in delavcev pa je delo počasi napredovalo. Poleg tega so v tem času zgradili troje vrat, ki naj bi varovala samo mesto.

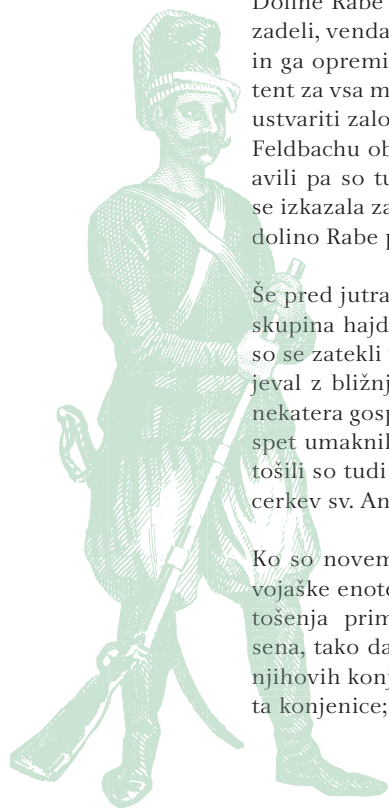
V teku teh del so obnovili tudi tabor, ki je potem v času velikega čarovniškega procesa v Feldbachu (1673–1675) služil tudi kot zapor za osebe, osumljene čarovništva. Tako imenovana „čarovniška klet“ v taborskem muzeju še danes spominja na to mračno zgodovinsko obdobje.

Nevarnost turškega vpada je ponovno postala aktualna šele v šestdesetih letih 17. stoletja. Šele z zmago nad Turki pri Monostru leta 1664 so dokončno odvrnili nevarnost. Posamezne razkropljene gruče Turkov so še naprej ogrožale obmejno območje, dokler odbiti napad na Dunaj leta 1683 ni prinesel dokončnega preobrata. Dolina Rabe je bila ponovno ogrožena šele med letoma 1704 in 1711, ko so Kruci sem prihajali na roparske pohode. V Feldbachu so bili nastanjeni dragonci, ki so ponovno vzpostavili vojaško obrambo. Napadi Krucev pa niso segali dlje od okolice Fehringa, tako da so prebivalce Feldbacha še najbolj ogrožale lastne potujoče čete in tam nastanjena vojska. Proti koncu 17. stoletja je tabor izgubljal na pomenu in v 18. stoletju povsem izgubil svojo obrambno funkcijo. Dolgo časa so taborske hišice služile kot šolska poslopja ali shrambe, skladišča ter kleti za shranjevanje zelenjave in ledu.

„Feldbach v prelepi dolini Rabe, sredi dveh gotovo najlepših krajev na Štajerskem, med Riegersburgom in Gleichenbergom, ima vse leto konstantno, precej toplo podnebje s stabilnim vremenom, ki ga le občasno prekinejo kratke nevihte, zaradi česar je to živahno malo mesto s svojimi prijetnimi prenočišči primerno tudi za preživljanje poletnega dopusta. Predstavlja odlično izhodišče za izlete po dolinah in

Zgodovinska podoba gradu Tabor Feldbach, gvaš,
© Mestna občina Feldbach

Tabor Feldbach

Domovinski muzej v gradu Tabor, Feldbach

hribovju, ki sicer ni visoko, a nudi osupljivo lepe razglede. Ob vseh poteh naltimo na preprosta, a relativno dobra gostišča; najbolje je, da naročite lahko štajersko vino, mešano z mineralno vodo, kar vas bo prijetno odžejalo. Običajno lahko povsod naročite vsaj pečenega piščanca.“ Tako navdušeno je pisal Ferdinand Krauss leta 1888 v svojem popotniškem vodniku „Severovzhodna Štajerska. Popotovanje po pozabljenih deželah“ – „Die nordöstliche Steiermark. Eine Wanderung durch vergessene Lande“.

V času prve svetovne vojne je bilo v Feldbachu veliko taborišče za vojne ujetnike, kjer je bivalo do 50.000 oseb. Taborišče se je nato razvilo v eno največjih vojaških bolnišnic v vsej monarhiji, hkrati pa je tu nastala tudi dobro organizirana infrastruktura s proizvodnimi obrati.

V drugi svetovni vojni je Feldbach hudo trpel, saj je fronta v zadnjih tednih vojne zajela tudi vzhodno Štajersko. V zadnjih urah vojne so razstrelili cerkveni zvonik. Okoliščine tega dejanja pa vse do danes niso pojasnjene. Vsekakor pa je Feldbach po obnovi

dobil svoj današnji zaščitni znak, betonski campanile, ki je zdaj pisano po barvan in predstavlja prikladen smerokaz, po katerem se lahko ravnamo. Kot glavno mesto istoimenskega okraja je Feldbach po vojni doživel zelo ugoden razvoj, od združitve občin leta 2015 pa je Feldbach sedaj peto največje mesto na Štajerskem s približno 13.300 prebivalci.

Muzej v taboru

Dolgo po tem, ko je bil tabor zapuščen in zanemarjen, so 18. maja 1952 v tem zgodovinskem kompleksu zgradb odprli etnografski muzej, za katerega od leta 1985 skrbita Domoznansko društvo jugovzhodne Štajerske in mestna občina. V naslednjih desetletjih so muzej še razširili. Danes zavzema skoraj celoten kompleks z več kot 40 prostori, v katerih so na ogled različne vsebine, ki mlajšim in starejšim obiskovalcem pričarajo življenje v preteklih časih. V 41 prostorih je na ogled dvanajst različnih vsebinskih sklopov, ki zajemajo življenje na vzhodnem Štajerskem od kamene dobe pa vse do polpretekle zgodovine, vključujejo pa tudi geologijo in biologijo te regije. Od leta 2014 se muzej imenuje „Heimat.

Museum im Tabor“. Zbirki so dodali še tematska sklopa, povezana z drugo svetovno vojno in gasilci. Od tabora v Feldbachu, ki je nekdaj kot štirikotnik obdajal staro cerkveno dvorišče, se je v celoti ohranil zahodni del ter približno polovica severnega in južnega dela. Gre za enajst strnjenih hiš, katerih jedro izvira iz poznega 15. stoletja. Vsaka od njih ima obokano klet, od eno do dve nadstropji, v katerih so bile shrambe zalog, ter dvokapno streho. Hiše so široke približno od štiri do osem metrov, globoke pa približno osem metrov. Navzven imajo majhna kletna okna in strelne line (ki so danes pogosto povečane), kar priča o nekdanji obrambni vlogi tega kompleksa.

TABOR FELDBACH

Tabor-Platz 1
8330 Feldbach
T +43 664 64 123 27
office@tabor-feldbach.at
www.tabor-feldbach.at

Grad Kornberg

GRAD KORNBERG

Severno od mesta Feldbach se ob cesti, ki vodi proti Riegersburgu, na vzpetini nad dolino Auersbacha dviga grad Kornberg. Zgrajen je bil na strateškem mestu kot prednja straža gradu Riegersburg, kljub temu pa je bil grad več stoletij bolj ali manj varen pred napadi. Zaseden je bil le v zadnjih tednih druge svetovne vojne, a je zgradba sama tudi to obdobje prestala tako rekoč nepoškodovana. Ferdinand Krauss v svojem potopisu iz leta 1888 o Kornbergu zapiše: „Neverjetno slikovito se na koncu doline, ki se razteza od Feldbacha proti severu, na lepo zaobljenem, gozdnatem griču dviguje grad Kornberg s številnimi stolpiči, ki spada med najlepše gradove severovzhodne Štajerske.“ Da so sploh gradili na tem mestu, se imamo zahvaliti vitezom rodbine Riegersburg-Wildon. Ti so v drugi polovici 12. stoletja pooblastili gospode Kornberške kot svoje vazale, naj zgradijo grad. Leta 1284 se prvič omenja Friderik Kornberški kot ministerial rodbine Wildon.

Pozneje so Kornberški služili tudi rodbini Walsee (tudi Wallsee). Iz finančnih razlogov je moral Ortolf von Kornberg leta 1308 prodati grad družini Walsee. Kornberg je bil tako kot Riegersburg fevd deželnega kneza, ki ga je vojvoda Oto leta 1331 podelil Ulrichu von Walsee. Ta ga je kot tako imenovani podfevd dal Ulrichu von Grabenu, čigar potomci so upravljali z gradom več kot 200 let in ga še dodatno utrdili. Andraž, poslednji predstavnik viteške rodbine Graben, je leta 1542 „trdnjavo in gradič Khornberg“ zapustil svojemu bratrancu Helfrichu von Kainachu. Razvnel se je dolgotrajen spor med rodbino Kainach in rodbino Stadl, ki je prav tako trdila, da ima dedno pravico, pri čemer so leta 1584 v tem sporu dokončno zmagali pripadniki rodbine Stadl. Leta 1627 je bil grad začasno v rokah baronov Kollonitsch, saj je baron Gottfried von Stadl malo pred tem v svoji oporoki zapisal, da lahko posest prevzamejo le katoliški potomci njegove družine. To pa je predstavljalo

Grad Kornberg

precejšnjo težavo, saj je bilo skoraj celotno štajersko plemstvo tedaj protestantsko. Leta 1638 je družini Stadl sicer uspela poravnava, s katero so ponovno prevzeli Kornberg, vendar so vsi ti dedni spori negativno vplivali na vzdrževanje same stavbe, tako da leta 1660 lahko preberemo, da je grad tedaj „klavarno propadal“.

Leta 1666 se je tedaj 25-letni Hans Rudolf von Stadl poročil s kar 66-letno Katherino Elisabeth von Galler, lastnico Riegersburga. Vendar pa zakonska zveza ni bila srečna, kajti zakon je trajal le tri leta. Franz Leopold von Stadl je med letoma 1732 in 1741 na Kornbergu spisal svoje zgodovinsko delo v devetih zvezkih z naslovom „Sijoče zrcalo slave vojvodine Štajerske“ – „Hellglänzender Ehrenspegel des Hertzogthumb Steyer“, ki ga tam še danes hranijo kot poseben zaklad.

Rodbina Stadl je v 18. stoletju dogradila Kornberg in mu podelila današnji izgled dvorca; do leta 1825 so imeli Kornberg v lasti pripadniki te rodbine. Po smrti Leopolda von Stadla je knez Johannes I. von und zu Liechtenstein prevzel ta grad skupaj s celo vrsto drugih gradov in dvorcev na Štajerskem, med drugim tudi Riegersburg. Leta 1871 so Liechtensteinski dvorec Kornberg prodali Charlesu Francoisu Conte Bardeauju, ki je že nekoliko zanemarjeno stavbo obnovil v slogu

tedanjega časa in jo opremil tako, da je bila primerna za udobno bivanje. Brata Charles in François sta leta 1826 zapustila francosko domovino in se najprej nastanila v Benetkah in Trstu. Poslovno sta bila izredno spretna, tako da je njuna družina pridobila precejšnje bogastvo, ki ga je še nadgradila zveza med Charlesom Bardeaujem in ladjarjevo hčerko Johanno von Dembscher,

Družinski grb prikazuje modrega konja na srebrnem ozadju.

s katero se je poročil leta 1829. Zaradi tesnih gospodarskih in osebnih stikov s papeškim dvorom je papež Pij IX. leta 1865 Charlesu Bardeauju podelil naziv Comes Romanus.

Edini sin Charlesa in Johanne, Charles François, je nadaljeval z vzponom, saj je bil leta 1869 sprejet v Malteški viteški red kot častni vitez. Leta 1870 se je v Rimu poročil z grofico Emmo von Bellegarde, mlada družina se je najprej preselila v Gradec in kmalu zatem na grad Kornberg, ki so ga odkupili od Liechtensteinskih. Leta 1887 je družina od italijanskega kralja prejela naziv Conte, ki pa je veljal le v deželah pod italijansko krono. Leta 1911 je cesar

Franc Jožef I. povzdignil družino Bardeau v stan avstrijskih grofov. Družinski grb prikazuje modrega konja na srebrnem ozadju, ki ga najdemo na več mestih v gradu.

Ne Turki ne Madžari tega gradu niso nikdar napadli, pa vendar je vse do danes ohranil videz utrdbe, čeprav so marsikateri del dozidali šele v 19. stoletju, na primer obzidje s cinami. Grad ima obliko nepravilnega peterokotnika s štirimi kotnimi stolpci, masivni osmerokotni stolp na severozahodu pa verjetno stoji na prvotnem mestu srednjeveškega bivalno-obrambnega osrednjega stolpa (Bergfried). Dovož do gradu je na vzhodnem delu in vodi prek nizkega kamnitega mostička; skozi grajska vrata prispemo na notranje dvorišče. Desno in levo sta še nadzidana bastiona. Nad vrati je grb grofov Bardeau. Peterokotno notranje dvorišče obdajajo bivanjski prostori v dveh nadstropjih z renesančnimi arkadami. Na dvorišču je še vodnjak z umetelno izdelanim okrasjem iz kovane železa. V samo stavbo je vključena kapela, posvečena svetemu Andreju, ki sega čez dve nadstropji. Predhodna stavba je bila iz 14. stoletja, a so jo leta 1566 v nemirnih časih reformacije uničili. Leta 1638 je družina Stadl zgradila novo, sedanjo kapelo. V njej je tudi družinska grobnica rodbine Stadl in nagrobne plošče iz 17. in 18. stoletja. Zasebni prostori ležijo v prvem nadstropju, kjer so tudi reprezentančni prostori, ki jih deloma uporabljajo za razstave. Grad je urejen v slogu historizma, številne kose opreme je izdelal mizar Johann Kern ob koncu 19. stoletja. Zanimive so tudi potiskane papirne tapete, ki imitirajo usnje in prostorom podeljujejo povsem svojsko vzdušje, v njih pa je še danes živahno: tam potekajo koncerti in sprejemi, na voljo so vodeni ogledi, ki jih vodi sam lastnik gradu, pa tudi slavnostna večerja je na voljo.

Od starega pohištva so se ohranile še nekatere kakovostno izdelane omare iz 18. stoletja. Blizu Feldbacha stoji hiša, ki pa ni tako stara, kot je videti, saj jo je leta 1922 postavil grof Karl Heinrich von Bardeau po lastnih načrtih, zgledeval pa se je po neki starejši stavbi iz Nürnberga.

Jahalni klub gradu Kornberg 1975

Termalna in vulkanska dežela na avstrijskem Štajerskem

Srednjeveški festival na gradu Kornberg

Ogled gradu pod vodstvom konzula mag. Andreasa Bardeaua

20
—
21

Hudi časi med drugo svetovno vojno

Med drugo svetovno vojno kot tudi neposredno po vojni se je jugovzhodna Štajerska soočala s številnimi nevarnostmi. Tudi na gradu Kornberg je bilo tako – Eleonore Bardeau je svoje spomine zapisala v družinsko kroniko. Vrtinec dogodkov v zadnjih tednih vojne je zajel to območje. Pripadniki SS so v Feldbachu umorili nemočne Jude, vladale so kaotične razmere. Tradicija opozorilnih kresov in strellov se je ohranila. Na velikonočno soboto leta 1945 so cerkveni zvonovi svarili pred prodorom Rusov, ponoči je nemška vojska razrušila most čez Rabo pri Feldbachu. Ruske enote in enote SS so bile izmenično „v gosteh“ na gradu Kornberg, vladala je popolna negotovost, predvsem zato, ker so se na gradu in v oskrbnikovi hiši ali majeriji (Meierhof) nahajali tudi Judje, ki jih je družina Bardeau vsaj deloma uspela rešiti pred kruto usodo. Ko so razmere postale nevzdržne, se je družina zatekla k družini Lafer, vrednostne predmete – med njimi tudi znamenito Stadlsko kroniko – so shranili v kovčke in jih zakopali. Aprila 1945 je bila na gradu Kornberg nastanjena SS-divizija Wiking, le 400 metrov proč pa je potekala bojna linija. Z mnogo sreče je bilo mogoče preprečiti, da bi stavbo povsem uničili. Vendar celo po koncu druge svetovne vojne 8. maja še ni bilo pravega miru, saj so ruske zasedbene sile šele 24. julija 1945 dokončno zapustile to območje. S tem je bilo najhujše nevarnosti konec.

Na poti v sodobnost

Po nesrečnih časih druge svetovne vojne in težkem povojnem obdobju se je grad s pripadajočim hlevom in oskrbnikovo hišo (majerijo) ob vznožju grajskega griča razvil v prvovrstno kulturno središče, kjer potekajo številne prireditve in razstave.

SedANJI graščak konzul mag. Andreas Bardeau kot gonilna sila Ceste gradov neutrudno skrbi, da je ponudba pestra tako v njegovem gradu kot tudi v drugih gradovih vzdolž Ceste gradov. Grad Kornberg slovi po porokah, viteških pojedinah, razstavah in drugih prireditvah. Ponudbo dopolnjuje galerija, največja evropska razstava preprog in občasne umetniške razstave.

Leta 2018 se je gradu pridružilo še umetniško središče „Meierhof zu Schloss Kornberg“. Tam med drugim najdemo „Mali svet velikih gradov“, v vsej Evropi edinstven prikaz maket gradov in dvorcev z vsega sveta. Vsako leto tam pripravijo še posebno razstavo.

GRAD KORNBERG

PRIVAT, Konzul mag.
Andreas Bardeau

Dörfel 2

8330 Kornberg

T +43 664 51 24 224

office@schlosskornberg.at

www.schlosskornberg.at

Riegersburg

GRAD RIEGERSBURG

Današnja podoba gradu Riegersburg

Zaščitni znak Štajerske“, „najmočnejši branik krščanstva“: to sta le dva od številnih presežnikov, ki so jih v preteklosti uporabljali kot oznako dejansko nadvse osupljivega utrjenega gradu. Riegersburg kraljuje – in tu te oznake dejansko držijo – na bazaltni pečini, ki se dviga nad dolino. Bazaltna pečina je že pred tisočletji privlačila naše prednike, da so se tukaj naselili. To se vse do danes ni spremenilo, pa čeprav nas dandanes verjetno privlači kaj drugega. Obramba na srečo ni več v ospredju, prostrani razgled z grajske pečine pa navdušuje še danes. Silhueta Riegersburga je naslikana tudi v logotipu Štajerske vulkanske pokrajine; kot osrednji simbol jugovzhodne Štajerske pa ima grajska pečina, pa tudi celotna regija, pustolovsko in razgibano zgodovino.

Kraj Riegersburg je nastal kot tipično podgrajsko naselje ob vznožju trdnjave, ki je ščitila prebivalstvo. Leta 1170 se prvič omenja romanska glavna župnijska cerkev, ki je sprva stala na vzhodni strani pečine, leta 1832 pa so jo žal podrli. Ostalo je le še nekaj fragmentov, ki jih hranijo v župnišču. V pozni gotiki so na južni strani pečine zgradili novo, današnjo župnijsko cerkev, posvečeno sv. Martinu. Zgrajena je iz neometanih bazaltnih kvadrov, notranjost pa je precej mračna, zaradi česar v njej vlada posebno vzdušje.

V času kulture žarnih grobišč, približno v 8. stoletju pr. n. št., se je na podolgovatem platoju grajskega griča, ki je proti jugu položnejši, že nahajala naselbina, o kateri pričajo tlorisi koč iz tega časa. Nadaljnje najdbe izvirajo iz mlajše kamene dobe, iz bakrene, bronaste in železne dobe, pa tudi iz časa naselitve Rimljanov. V primeru grajske pečine, na kateri stoji grad Riegersburg, lahko upravičeno govorimo o kontinuirani poselitvi, ki traja že več kot 3000 let.

Še danes stoji veliko obrambno obzidje gradu Riegersburg, ki izvira iz dveh prvotno ločeno zgrajenih gradov. Kronegg, starejši grad, je stal na mestu sedanjega gornjega gradu, ko ga je leta 1122 kot temelj nadaljnega poseljevanja zgradil Rüdiger von Hohenberg. Do leta 1249 je bil grad Kronegg v lasti rodbine Riegersburg-Wildon, nato pa rodbine Khuenring-Dürnstein. Mlajši in nižje ležeči grad Lichtenegg je stal na mestu sedanjega spomenika padlim žrtvam prve in druge svetovne vojne. Grad je nastal ob koncu 13. stoletja kot grad deželnega kneza. Med letoma 1301 in 1478 sta oba gradova prišla v roke rodbine Walsee-Graz. V že večkrat omenjeni fajdi rodbine Walsee sta trpela tudi okolica in prebivalstvo, zaradi česar jih je leta 1412 oblegal deželni knez Ernst Železni in jih prisilil v kapitulacijo.

Medtem ko je okolica trpela zaradi posledic Baumkircherjeve fajde in so vedno znova po njej pustošili

tudi Madžari in Turki, pa sam grad po letu 1412 nikdar več ni bil oblegan.

Po Reinprechtu von Reichenburgu in njegovih potomcih je grad leta 1571 prešel v roke baronov Stadl, ki so grad dali predelati in dozidati v slogu pozne renesanse. Po kratki epizodi, ko je bil grad v rokah družine Urschenbeck (tudi Ursenbeck), je grad prevzel baron Wechsler iz avstrijske Radgone. Z nečakinjo poslednjega Wechslerja, Elisabetho Katharino von Wechsler – poročeno Galler, se je po letu 1648 začelo obdobje najbolj slavne in vsestranske gospodarice gradu Riegersburg. Rada se je prepirala, še raje pa je gradila, tako da tudi današnja podoba gradu nosi njene poteze.

Kdor želi dandanes priti do gradu Riegersburg, s tem nima težav. Najbolj udoben je dostop z dvigalom na severni strani gradu. Kdor pa se želi gradu približati počasneje, lahko ubere strmo pot, ki do gornjega gradu vodi skozi številna vrata. Prva vrata, Steinkellertor, ki so nastala okrog leta 1690, z napisom obeležujejo grofa Johanna Rudolfa von Purgstalla. Za temi vrati leži v skalo vklesana klet Zehentkeller, ki je vratom dala ime. Leta 1678 so zgradili Celjska vrata ali Cillitor. Edino ta vrata niso bila bistveno spremenjena vse od 17. stoletja. V nadstropju nad vrati so se zadrževali stražarji, ki so bili odgovorni za varovanje poti na grad, ki je nato vodila do Leopoldovega bastiona in skozi Anina vrata. Za temi lahko vidimo v skalo vsekano napajališče za konje. Leta 1679 so zgradili še Lichteneggerjeva vrata, ki jih je leta 1880 povsem uničila strela in so jih pozneje le delno obnovili. Nad temi vrati se je nahajala nekdanja trdnjava Lichtenegg, na njenem mestu pa danes stoji spominsko obeležje padlim (Grenzland-Ehrenmal). Elisabetha Catharina von Galler, z vzdevkom „Gallerica“, je nekoč zaukazala, da to trdnjavo podrejo in gradbeni material uporabijo za druga gradbena dela.

Naslednja, piramidna vrata, kot okvir obdajajo pogled na grad Riegersburg sredi vinogradov. Šesta vrata se imenujejo „Wenzelstor“, skozi pa se pride v grajski predprostor. Tam stoji orožarna in če imate srečo, boste grajskega kovača ravno ujeli pri delu. Prvi obrambni jarek varuje grad. Ko prečkamo naslednji most, ki vodi prek globokega jarka, ki je vklesan neposredno v bazalt, pridemo do naslednjih vrat. Skozi ta portal dosežemo podolgovato prvo dvorišče, s tega dvorišča pa dostopamo do samega gradu. Bistveno večje je drugo grajsko dvorišče, na katerem stoji vodnjak, ki sega skoraj 27 metrov globoko. V bogato okrasje iz kovanih vitic nad vodnjakom je vdolana podkev. Izročilo pravi, da bo tisti, ki odkrije podkev, obdarjen s srečo. Prava pustolovščina pa se začne, ko vstopimo v notranjost gradu Riegersburg, saj nas tam pričakajo različne razstave, čudoviti prostori in osupljiv razgled.

Riegersburg

Grad Riegersburg obdaja pravi venček legend, ki med drugim pripovedujejo tudi o čarovniških procesih v okolici. Ena od zgodb govori o Katharini Paldauf, domnevni cvetlični čarovnici. Na gradu v tako imenovani „Sibilini sobi“ najdemo sliko resne ženske, katere desna roka počiva na cvetju, medtem ko v levici drži majhen šopek rož. Izročilo pravi, da gre za sliko te domnevne cvetlične čarovnice, ki je začarala cvetlice tako, da so cvelete tudi pozimi – in prav zato so jo usmrtili kot čarovnico.

„Huda Liesi“ ali „Gallerica“

Poslednja predstavnica družine Urschenbeck na gradu Riegersburg, Anna Margaretha, je grad po svoji smrti zapustila Hansu Wilhelmu in Elisabethi Catharini von Galler, ki se je v zgodovino zapisala pod vzdevkom „Gallerica“ (Gallerin) in je močno vplivala na zgodovino in podobo gradu. Gallerica je bila nadvse ambiciozna, samozvestna in ponosna na svoj družbeni status. Tudi maščevanje ji ni bilo tuje in čeprav se je zapletala v številne pravne spore, je bila po drugi strani zelo velikodušna gospodarica do svojih podanikov, ki je rada prisluhnila njihovim tegobam. Izhajala je iz stare trgovske družine iz avstrijske Radgone (Radkersburg), ki je bila v 16. stoletju povzdignjena v plemiški stan. Zaradi smrti najbližjih moških sorodnikov je v zgolj nekaj letih podedovala ogromno premoženje. Ko je podedovala grad Riegersburg, je bil ta v precej slabem stanju. Zgradila je grajski predprostor, orožarno in stavbo za oficirje. Baročno „Belo dvorano“ je leta 1658 po osnutku graškega arhitekta Antonia Solara uredil Mathis Lenz z obrtniki iz Italije. Predstavlja nasprotje viteški dvorani, v kateri prevladuje les. Ker dvorane ni bilo mogoče ogrevati, so jo uporabljali predvsem kot poletno jedilnico. Vendar pa Gallerica ni poskrbela le za to, da je bil grad bolj domačen in prestižen, temveč se ji je zdelo pomembno, da zgradi številne bastione, vrata in obsežno obzidje, ki varuje strmo pot na grad. Konca gradnje ni več doživela, temveč je delo dokončal šele njen zet. Gradbeni material za veliko prezidavo so dobili od spodnje trdnjave (Veste), ki je stala na mestu današnjega spomenika žrtvam obeh vojn in so jo porušili

Bela dvorana gradu Riegersburg

okrog leta 1650. Gallerica je v spominu ostala tudi kot vodja gradbenih del, pri čemer je samozavestno poskrbela, da so vsi vedeli, koliko denarja je vložila v gradnjo. V Beli dvorani tako lahko preberemo: „Gradnja je lepa slast, vem pa tudi, koliko me je stala.“ Nad vrati Wenzelstor pa je podobno samozavestno dala napisati: „Vsakdo lahko vidi in občuduje, kar sem tukaj zgradila v 16 letih, in ni mi žal niti beliča, ki sem ga namenila domovini. Anno Domini 1653.“

Leta 1639 se je poročila s poznejšim predsednikom notranjeavstrijskega dvornega vojnega sveta Hansom Wilhelmom von Gallerjem, ki mu je povila hčerko Katharino Regino. Po smrti prvega soproga (1650) je vdova zahtevala svoje pravice in se več let tožarila z drugimi dediči, med drugim z lastno hčerko in zetom, predvsem pa z župnikom z Riegersburga. Razlog za spor, pri katerem sta šli obe strani do skrajnosti, je bila patronatska pravica, ki jo je želela imeti Gallerica. Župnik je pri oblasteh ovadil grajsko gospo zaradi njenega domnevno škandaloznega načina življenja. Gallerica mu ni ostala dolžna ter je svojega nasprotnika – ob pomoči svojega upravitelja in ljubimca – obdolžila različnih sramotnih dejanj

in proti njemu naščuvala celo podanike, da so se mu odkrito uprli. Baronici Galler so bili spori in tožarjenje skoraj tako pri srcu kot gradbeni podvigi.

Leta 1661 se je poročila s polkovnikom Detlefom von Kapellom, ki pa je leta 1664 padel v bitki proti Turkom pri Monoštru. Vendar se baronica Galler še ni naveličala porok, tako da se je leta 1666 poročila še v tretje, s precej mlajšim baronom Hansom Rudolfom von Stadlom, ki je bil lastnik sosednjega gradu Kornberga. Zakon z jeznoritim baronom, ki je nadvse grdo ravnal s služabniki in podložniki ter jih tudi pretepal, je bil nadvse nesrečen, zaradi česar je Gallerica leta 1669 zahtevala ločitev, kar je bil za tedanje čase nadvse neobičajen in samozavesten korak. Kot razlog je navedla, da je bil mož pri njej le pet ali šest dni, da je tepel njeno osebo, da se je vsak dan opijal in da je iz same zlobe ob postnih dneh jedel meso. Februarja 1669 je prišlo do poravnave. Grad Johnsdorf, ki ga je dala Gallerica zgraditi posebej za medene tedne, je prešel v last njenega ločenega moža. V lasti družine Stadl je ostal vse do leta 1675. Gallerica se je s svojim bogastvom in vztrajnostjo uspeła uveljaviti v očeh možkih nasprotnikov. Prav bogastvo ji je tudi vsaj

Termalna in vulkanska dežela na avstrijskem Štajerskem

Grad Riegersburg, Georg Matthaeus Vischer
(Topographia Ducatus Stiriae, 1681)

nekaj časa omogočalo, da je lahko presegala uveljavljene konvencije in živela svobodnejše življenje kot večina žensk njenega družbenega sloja.

Leta 1655 je Gallerica prejela izključno patronatsko pravico nad župnijo Riegersburg in osmimi podružničnimi župnijami. Te odločitve kler ni sprejel, saj so se bali, da bo oblast, torej Gallerica, uporabljala župnijski denar za lastne potrebe in da ne bo poskrbela za obnavljanje cerkva in plačilo duhovnikov, zaradi česar so burno protestirali. Ko je Gallerica nato izvedela, da so župnika Strobla ujeli v postelji s kuharico, se je odločila, da poseže vmes. Z 20 oboroženimi vojaki je vdrla v župnišče, dala aretirati kuharico in jo postavila pred deželno sodišče v Feldbachu. Župnik Strobel se je pritožil pri vladi. Gallerica se je ponovno odzvala z dolgim seznamom obtožb, ki so ji jih posredovali podložniki. Osem let je trajal spor, v katerega je bil vpleten tudi deželni glavar, salzburški nadškof in dva cesarja, Ferdinand III. in Leopold I. Ko so se nato začeli še sodni procesi proti lastni družini, v katerih je šlo za lastnino in s tem lastni obstoj, je Gallerica leta 1661 z župnikom Stroblom sklenila poravnavo, v kateri se je odpovedala patronatski pravici nad podružničnimi cerkvami in tudi poravnala odškodnino za napade. Gallerica je umrla leta 1672, eno leto pred začetkom čarovniškega procesa v Feldbachu, ki se je zaključil prav v okolici gradu Riegersburg.

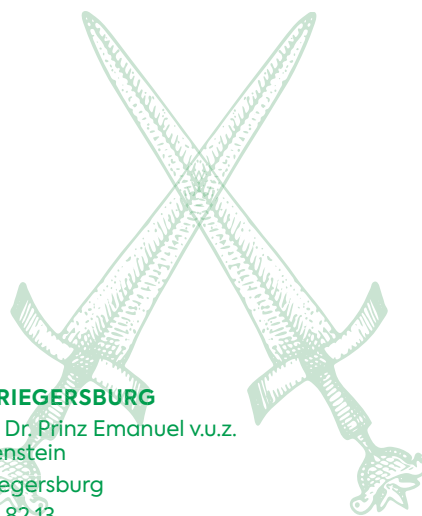
Največji dosežek Gallerice je bil nedvomno ta, da je grad Riegersburg v le nekaj letih in na lastne stroške spremenila v enega največjih utrjenih gradov v deželi. To dejanje je bilo še toliko več vredno, saj je veliko drugih pripadnikov njenega stanu ob grozeči nevarnosti raje pobegnilo v varnejša mesta ter pustilo svoje podložnike na cedilu. Tisti, ki so imeli največ koristi od gradbenih projektov Gallerice, so bili torej prav podložniki, ki so se lahko zatekli v utrdbo pred Turki in Madžari. Feldmaršal Raimondo Montecuccoli

je zato utemeljeno poimenoval Riegersburg kot „najmočnejšo trdnjavo krščanstva“.

Mogočne utrjene stavbe, šest grajskih vrat in enajst bastionov na 15 hektarjih površin znotraj štiri kilometre dolgega obrambnega obzidja, za katero se je lahko v primeru stiske zateklo prebivalstvo celotne okolice z vso svojo živino, je sicer dogradil grof Purgstall šele po smrti baronice Katharine von Galler po letu 1676. Grad je prevzel po dedinji in hčerki Regini von Galler. Po izumrtju linije riegersburških grofov Purgstall leta 1817 je bila dediščina razdeljena med 17 oseb, med katerimi so bili tudi grofi Sauer in Lanthieri ter Stubenberški, ki so to posest leta 1822 na javni dražbi prodali knezu Johannu Liechtensteinskemu. Baron Joseph von Hammer-Purgstall v svojem romanu „Graščakinja in mlada dedinja“ (Die Burgfrau und das Erbfräulein) iz leta 1845 o gradu zapiše: „Tisoč korakov našteješ od dna doline, kjer so številni bajerji, pa vse do cerkve v trgu, in še enkrat tisoč korakov od cerkve do grajskega griča, katerega vrh se imenuje Kroneck, ker je krona vsega. Gora je kronana s trojno tiaro, katere prvi obroč predstavlja trg Riegersburg, drugega srednji grad, najvišji pa je Kroneck ...“

Grad je ostal v lasti kneževine Liechtenstein, ki ga je po vojnih poškodbah leta 1945 rešila propada. V naslednjih letih so grad obsežno prenovili, zgradili vzpenjačo in obnovili grajsko taverno. Posebno doživetje predstavlja dresura ujed, plezalna stena ter viteški dnevi, ki jih redno prirejajo.

Sedaj se osupljivi grad nahaja v lasti ene od stranskih linij Liechtensteinskih. Od leta 2009 si Emanuel von und zu Liechtenstein z družino uspešno prizadeva za ohranitev gradu, ki vse do danes sodi med najbolj poznane turistične znamenitosti celotne Štajerske.

GRAD RIEGERSBURG

PRIVAT, Dr. Prinz Emanuel v.u.z.
Liechtenstein

8333 Riegersburg

T 03153 82 13

office@dieriegersburg.at

www.dieriegersburg.at

Pfeilburg Fürstenfeld

PFEILBURG FÜRSTENFELD

Notranje dvorišče obnovljenega gradu Pfeilburg

Fürstenfeld velja za središče termalne regije vzhodne Štajerske ter je cvetoče trgovsko in nakupovalno mesto. Odprtje vzhodne meje je nekdanje obmejno in obzidano mesto potisnilo v samo osrčje Evrope.

Fürstenfeld je okrog leta 1170 zasnoval obmejni grof Otokar IV. kot deželno knežje mesto, ki naj bi varovalo mejo cesarstva. V pisnih dokumentih se prvič omenja leta 1178. V tem času je mesto, ki se je držalo gradu, varovalo obzidje s stolpi. Grad je bil zgrajen visoko nad dolino Feistritz v komendi hospitalnega reda svetega Janeza iz Jeruzalema (Johanniter). Ta viteški red je imel tudi pravice do župnij v Altenmarktu in Übersbachu ter so že zelo zgodaj obvladovali celotno obmejno regijo ob reki Lapinč.

Pfeilburg je edini ohranjeni del srednjeveškega krožnega obzidja Fürstenfelda. V 13. stoletju so ga zgradili, da

bi še dodatno zavarovali mesto. Je ena najstarejših posvetnih zgradb v mestu. Danes se v njej nahaja muzej, v katerem oživi pestra zgodovina mesta. Jedro Pfeilburga predstavlja eden izmed najstarejših še ohranjenih srednjeveških bivalnih stolpov na Štajerskem. Izhaja iz 13. stoletja, sega nekoliko izven linije samega obzidja v obmestni jarek in krepí staro mestno obzidje. Gotski osrednji stolp Pfeilburga je bil verjetno le še požgana ruševina že leta 1480, ko so ogrske čete za deset let zasedle Fürstenfeld. V začetku 16. stoletja so stolp ponovno zgradili in se zdaj imenuje „Črni stolp“ – morda zaradi požara, morda pa tudi zaradi skladišča črnega smodnika v njegovih zidovih.

Nevarnosti, ki so grozile mestu v 15. stoletju

Med Baumkircherjevo fajdo je štajerska zveza plemičev pod vodstvom Andreja Baumkircherja in njegovega zeta Hansa von Stubenberga zasedla

mesta Hartberg, Fürstenfeld, Vrtno (Feldbach), Maribor, Slovensko Bistrico, Slovenske Konjice (Gonobitz) ter grad Wildon. Mesto Fürstenfeld so 2. februarja 1469 zavzeli po zaslugi izdaje, 21. julija pa je prišlo do krvavega obračuna med vodjo najemnikov Janom Holubom in Andrejem Baumkircherjem pred mestnimi vrati. Holub je kot cesarski vojaški poveljnik Friderika III. poveljeval češkim najemnikom in konjenici (ca. 600 konjev oz. jezdecev v oklepih). Andrej Baumkircher in njegove čete, med katerimi so bili prav tako češki najemniški vojaki, so uspeli odvrniti Holubovo prednjo vojsko, preden je prišla glavšina. Presenetljivo posredovanje moravskih najemniških vojakov in Baumkircherjevih konjenikov je odločilo bitko. Holub se je hudo ranjen umaknil v Gradec. Bitka pri Fürstenfeldu velja kot izredno krvava za tedanje čase. Kljub zmagi je Baumkircher utrpel hude izgube: več kot 300 padlih, ca. 500 hudo ranjenih, približno

400 njegovih (domnevno skupno 1600) jezdecev so zajeli. Na cesarski strani je v ujetništvu končalo več plemiških poveljnikov. Številne hiše v mestu Fürstenfeld so bile od bojov uničene ali požgane, tudi med mestnim prebivalstvom so bili ranjenci.

Tik pred božičem leta 1469 so mesto osvojile cesarske enote, a že 2. februarja 1470 je oblast zopet prevzel Baumkircher. To izmenjevanje oblasti se je končalo 11. aprila 1470, ko so cesarske enote ponovno zavzele že hudo prizadeti trg.

Pri gradnji utrdbe v 16. stoletju po načrtih italijanskega arhitekta Domenica dell' Allia so v obrambni sistem vključili tudi Pfeilburg. „Dvorec“, ki je spadal k stolpu in se ga neposredno držal, je bil gosposko domovanje posestnika, ki je prejel pravico do upravljanja stolpa. Velika dvonadstropna stavba je vse do danes ohranila obliko črke „L“. Dvorec je ščitil bližnji bastion, pa tudi obzidje z jarkom. Stolp so nekdanje imenovali „Črni stolp“, danes pa se imenuje po Hansu Pfeilbergu, ki je posest kupil leta 1490 in začel z njeno prenovo po ogrskem vpadu leta 1480. Za njim so se zvrstili najrazličnejši lastniki. Maximilian Ruepp in Jonas von Wilfersdorf sta najbolj znana med njimi. V 16. stoletju je bil grad Pfeilburg davkov oproščen plemiški sedež, kjer so lahko točili vino. Leta 1664 (bitka pri Monoštru) so jugozahodno od gradu Pfeilburg po načrtih cesarskega dvornega vojnega sveta utrdili zidove – tako imenovani „Kavalier“. S tem naj bi dodatno zavarovali obrambni zid in omogočili obstreljevanje gričev zahodno od mesta.

Obramba mesta je bila pogosto težavna, kajti kljub vsem nevarnostim podložniki včasih niso želeli sodelovati pri gradnji obzidja. V začetku 17. stoletja je mestni glavar iz Fürstenfelda, Christoph von Wilfersdorf, večkrat zaprosil za pomoč dvor na Dunaju in ob tem položaj v Fürstenfeldu naslikal v nadvse mračnih barvah. Zgradili naj bi obzidje z zaščitno ograjo iz lesenih brun, a le 100 kmetov je bilo pripravljenih opravljati raboto – in še od teh jih je ponoči precej pobegnilo. Utrdbe ni bilo mogoče dokončati. 70 meščanov in 40 kmetov je noč in dan stražilo, a tudi od teh jih je veliko odnehalo, tako da so na koncu ostale le še štiri straže. Poročal je, da se po okolici potepa tudi veliko „pridaničev“. Glavar mesta je pisal vladi, da bi bilo dovolj že deset hajdukov, da bi zavzeli Fürstenfeld. Podobno se je potem dejansko zgodilo, kajti čeprav so na obzidje postavili nekaj orožja in orodja, je bilo prepozno. Dne 26. maja 1605 so uporniki prestopili mejo in 28. maja, na binkoštno soboto, so hajduki brez vsakršnega odpora zavzeli Fürstenfeld. Niti mostov niso dvignili. Mesto so izropali, požgali, pobili ljudi in živino ali jih odvedli s seboj. Trpelo ni le mesto, kajti tudi na podeželju ni bilo nič bolje, prav nasprotno. Pičlih sto let pozneje se je enaka tragedija odvijala v nekoliko drugačnih

okolicih. Ko je bilo pri Monoštru 20.000 Krucev, ki so se bližali Fürstenfeldu, so prebivalci hoteli čim prej zapustiti mesto, ker v orožarni niso imeli zaloga smodnika ali svinca. Vlada v Gradcu pa jim je beg najstrožje prepovedala. Okolica je bila ponovno izropana in požgana, samo mesto Fürstenfeld pa je plačalo zahtevano vsoto in se s tem rešilo opustošenja.

Leta 1691 je stavbo kupil Johann Christoph Liscutin in tukaj zgradil prvo avstrijsko tovarno tobaka, ki je bila z ekonomskega vidika odločilnega pomena za celotno mesto vse do 20. stoletja. Leta 1725 je mesto kupilo dvorec Pfeilburg in v njem leta 1782 odprlo t. i. normalko. V 19. in 20. stoletju so zgradbo uporabljali kot vojašnico, vojno bolnišnico, ubožnico in taborišče za vojne ujetnike. Nato je stavba izgubila svojo namembnost in začela počasi propadati.

Muzejsko združenje je leta 1975 rešilo zgradbo pred rušenjem, med letoma 1995 in 1999 je sledila obširna sanacija. S pomočjo donacij in javnih sredstev so v tem času obnovili ostrešje, streho ter restavrirali okenske in vratne oboke ter s tem rešili jedro gradu. Po desetletnih prizadevanjih je mestna občina leta 1996 začela z revitalizacijo Pfeilburga, pri čemer je upoštevala spomeniško varstvo in stavbo obnovila z zgodovinsko ustreznim gradbenim materialom. Grad je prejel avstrijsko muzejsko nagrado za bogate zbirke, izvirno prezentacijo in za dostopnost za osebe s posebnimi potrebami. Muzej Pfeilburg v treh nadstropjih in na okrog 700 kvadratnih metrih razstavnih površin prikazuje zgodovino mesta vse do danes.

**MUSEUMSVEREIN
FÜRSTENFELD**

Museum Pfeilburg

Klostergasse 18

8280 Fürstenfeld

pfeilburg@stwff.at

www.museum-pfeilburg.at

Grad Welsdorf

GRAD WELSDORF

Silvia in Clemens Sadnik – grad Welsdorf

Nedaleč proč, vzhodno od mesta Fürstenfeld, leži grad Welsdorf, ki je nekdanj imel obliko strnjene štirikotnika, zdaj pa sta ohranjeni le še dve krili. Sprva je bil to del gospostva Stein v Fürstenfeldu ter fevd v rokah rodbine Teuffenbach-Mayerhofen in rodbine Perner. V začetku 16. stoletja je Christof Perner to malo gospostvo prodal Barnabasu Kornpeckhu, ki je tukaj zgradil majerijo za svojo hišo v mestu Fürstenfeld. Okrog leta 1550 je gospostvo kupil Wolf von Wilfersdorf. Kmalu je ta premožni meščan Fürstenfelda postavil še oskrbnikovo hišo (majerijo) izven mestnega obzidja.

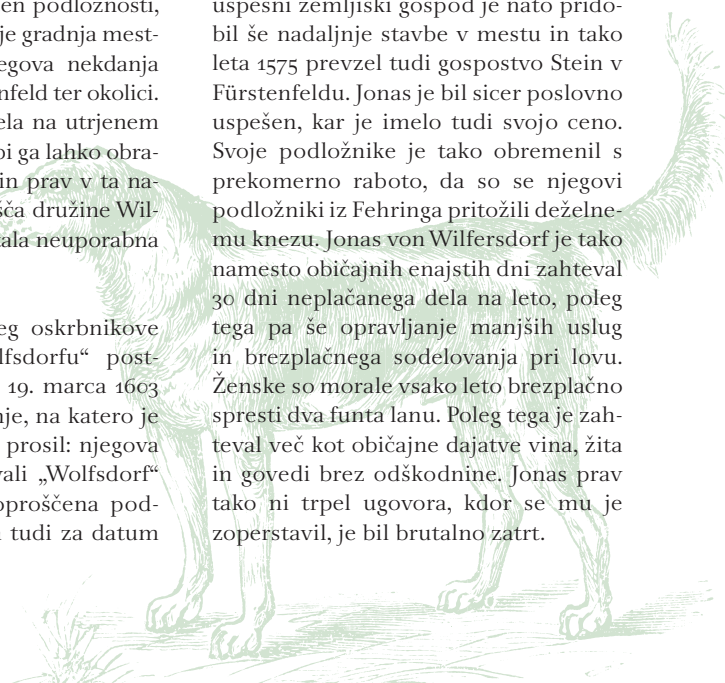
Zemljišče je sodilo pod oblast rodbine Stein in je bilo torej last deželnega kneza. Takšnih stavb niso gradili povsem nesebično, saj so tako dobili možnost, da se poveča tudi njihov prihodek. Če se je posest nekega gospoda povečala, so morali kmetje opraviti več rabote, „saj to narekuje potreba“, kakor je zapovedovalo tedanje pravo. Zemeljski gospodje iz Fürstenfelda so večkrat poskušali od

deželnega zbora prejeti pravico, da bi bile njihove posesti oproščene obveze, da njihovi podložniki opravljajo brezplačno delo za tuje gospodarje. Tudi Jonas von Wilfersdorf, Wolfov sin, je podal prošnjo, da bi se njegovo posest odvezalo od gospostva družine Stein v Fürstenfeldu, ki je bilo last deželnega kneza. Nadvojvodo je prosil, da bi bil oproščen podložnosti, kar je utemeljil s tem, da je gradnja mestnega obzidja uničila njegova nekdanja zemljišča v mestu Fürstenfeld ter okolici. Leta 1556 so se začela dela na utrjenem obzidju okrog mesta, da bi ga lahko obranili turške nevarnosti – in prav v ta namen so uporabili zemljišča družine Wilfersdorf, ki so s tem postala neuporabna za kmetijstvo.

Šele potem, ko so poleg oskrbnikove hiše (majerije) v „Wolfsdorfu“ postavili še dvorec, je Jonas 19. marca 1603 dejansko prejel dovoljenje, na katero je tako dolgo čakal in zanj prosil: njegova posest, ki so jo imenovali „Wolfsdorf“ ali „Welsdorf“, je bila oproščena podložnosti. Ta datum velja tudi za datum

ustanovitve za to območje precej mladega gospostva Welsdorf.

Jonas von Wilfersdorf je imel posest tudi v samem mestu. Poleg tega je leta 1582 kupil tudi „Pfeilburg“, osrednji stolp utrjenega mesta Fürstenfeld, ki naj bi varoval južno stran mesta. Nadvse uspešni zemljiški gospod je nato pridobil še nadaljnje stavbe v mestu in tako leta 1575 prevzel tudi gospostvo Stein v Fürstenfeldu. Jonas je bil sicer poslovno uspešen, kar je imelo tudi svojo ceno. Svoje podložnike je tako obremenil s prekomerno raboto, da so se njegovi podložniki iz Fehringa pritožili deželnemu knezu. Jonas von Wilfersdorf je tako namesto običajnih enajstih dni zahteval 30 dni neplačanega dela na leto, poleg tega pa še opravljanje manjših uslug in brezplačnega sodelovanja pri lovu. Ženske so morale vsako leto brezplačno sprejeti dva funta lanu. Poleg tega je zahteval več kot običajne dajatve vina, žita in govedi brez odškodnine. Jonas prav tako ni trpel ugovora, kdor se mu je zoperstavil, je bil brutalno zatrt.

Nekdanja podoba vhodnega portala gradu Welsdorf

Jonas von Wilfersdorf je bil prepričan, da ima prav, zato se je tudi sam pritožil pri deželni vladi, da njegovi podložniki nočejo plačevati prispevkov in nočejo opravljati brezplačnega dela. Ko so njegovi podložniki leta 1577 vendarle zbrali denar, ki ga je zahteval, je moral ponovno opustiti gospostvo Stein, ker je nadvojvoda tam namesto njega imenoval nekega neimenovanega upravitelja. Ti spori niso preprečili, da je deželna vlada Jonasa von Wilfersdorfa imenovala za komisarja, odgovornega za kresove v okraju Vorau, kar je bil zelo pomemben položaj. Bil je tudi zaprišežen zagovornik protestantizma in je ogroženim pripadnikom te vere nudil zatočišče.

Ko so leta 1605 hajduki vpadli v vzhodno Štajersko, je bil precej poškodovan tudi pravkar dokončani grad Welsdorf. Iz virov lahko izvemo, da je bila stavba v slabem stanju še leta 1616, saj je v tem letu baron Carl von Saurau kot zakoniti zastopnik Jonasa von Wilfersdorfa prosil, da bi tja poslali posebno komisijo, saj je dal razpadajoči dvorec restavrirati. Jonasovi nasledniki niso bili posebej sočutni in so tudi sami zelo strogo terjali raboto od podanikov, se pripravili z župnikom in pogosto celo fizično kaznovali svoje podložnike. Dandanes na Wilfersdorferje v Fürstenfeldu spominja njihov grb v avguštinski cerkvi, ki prikazuje žitni klas in venec iz slame.

Po rodbini Wilfersdorf so se lastniki dvorca Welsdorf pogosto menjavali. Leta 1701 so gospostvo Welsdorf kupili avguštinski korarji (kanoniki) iz Pöllaua. Dvorec so opati uporabljali kot poletno rezidenco. Okrog leta 1716 je dal Johann Ernst von Ortenhofen Welsdorf dograditi. Grb nad portalom še danes spominja na te čase. Od tedanjih štirih masivnih kvadratnih kotnih stolpov so ohranjeni še trije. Dvorec Welsdorf je nekdanj obdajalo obzidje z bastioni, danes pa lahko vidimo le še njihove fragmente. Podobno kot pri številnih drugih gradovih in dvorcih se je tudi tukaj še dolgo obdržala pripoved o podzemnem hodniku, ki naj bi nekdanj vodil iz grajske kapele do avguštinskega

samostana v Fürstenfeld. Kljub temu tega prehoda vse do danes niso odkrili.

Oktobra 1828 župnijska kronika iz Loipersdorfa poroča, da so lastniki gospostva (Heinrich Philipp Lackenbacher von Salomon) v dvorcu uredili gostišče, načrtujejo pa tudi lastno pivovarno. „V Welsdorfu so postavili varilnico žganih pijač, pri čemer vsaka vrsta sadja da dobro žganje, ki ga ustvarijo s paro, ki jo segrejejo na različne temperature od 30 do 42 stopinj. Žganje je tako dobro in umetno pripravljeno, da na Štajerskem in morda tudi v drugih deželah našega cesarstva ni mogoče poskusiti boljšega.“ Tako zelo uspešno pa to podjetje vendarle ni bilo, kajti že leta 1841 so gospostvo Welsdorf ponovno prodali, in sicer graškemu odvetniku dr. Franzu Bayerju. Sredi 19. stoletja so si v Fürstenfeldu prizadevali, da bi pridobivali svilo, zaradi česar so na komendi v Fürstenfeldu in okrog dvorca Welsdorf nasadili murve, s katerimi se prehranjujejo sviloprejkje. O uspehu tega poskusa ni znanega ničesar.

Podobno kot pri številnih drugih gradovih in dvorcih so se lastniki tudi tukaj v naslednjih desetletjih pogosto menjavali. Nekaj časa je bila v dvorcu med vojno baza ženskega sveta rajhovskih delavk (RAD); leta 1945 je bil dvorec Welsdorf hudo poškodovan zaradi bojev, nato pa tudi opljen. Sredi dvornega parka je nekaj časa potekala ruska frontna linija, zato je bil temu primerno uničen. Dvorec je bil poznan po čudovitem akacijevem drevoredu, ki je zaznamoval celotno okolico, saj je vodil od vzpetine treh križev Dreikreuzberg vse do Welsdorfa. Leta 1949 so ga na veliko žalost okoliških prebivalcev posekali.

Leta 1968 je dvorec prešel v last družine Aizetmüller-Sadnik in v tem času je prišlo do njegovega ponovnega razcveta. Trenutno je v lasti Silvije in Clemensa Sadnika, ki sta tu ustvarila prelep ambient za slavlja in poroke. Leta 1976 je dala družina Sadnik v severnem traktu urediti novo grajsko kapelo, saj je bila nekdanja kapela uničena leta 1945. Oltarna slika in stropni mozaik sta delo Vladimira Zagorodnikova, ki je bil rojen leta 1896 v Černivcih (sedaj Ukrajina) in umrl leta 1984 v Gradcu. V taverni in v tako imenovani kočijaški obokani dvorani je prostora za okrog 110 oseb, na voljo pa so tudi ekskluzivni počitniški apartmaji.

GRAD WELSDORF

PRIVAT, Silvia & Clemens Sadnik

Übersbach 66

8280 Fürstenfeld

T +43 678 129 39 57

schloss@welsdorf.at

www.welsdorf.at

Grad je odprt samo v času porok in prireditev.

Grad Kapfenstein

GRAD KAPFENSTEIN

Današnja podoba gradu Kapfenstein

Termalna in vulkanska dežela na avstrijskem Štajerskem

Geolog prof. Arthur Winkler Hermeden je za časa svojega življenja raziskoval vulkanizem južne in vzhodne avstrijske Štajerske

30
—
31

Prvi v virih omenjeni graščaki na gradu Kapfenstein so bili plemiči svobodnega rodu von Waldstein – St. Dionysen – Gutenberg v 12. stoletju. Vendar nikakor niso bili prvi, ki so izkoristili in cenili odlični razgled s Kapfensteinskega griča. Na območju sedanje kapele Srca Jezusovega so se ljudje naselili že v času kulture žarnih grobišč (približno od 1300 do 800 pr. n. št.). O naselitvi v železni in rimski dobi pričajo najdbe in veliko pokopališče na pobočju južno od naselja. Prav opazovanje, oprežanje za sovražniki je verjetno podelilo gradu njegovo ime: Capphenstain. Podobno kot pri številnih drugih gradovih se zgodba tudi tukaj začne v drugi polovici 12. stoletja, ko so na pečini na vzhodnem pobočju vulkanske vzpetine gospodje Kapfensteinski zgradili grad. Prvi člani družine Kapfenstein se v virih pojavljajo kot priče rodbine Gutenberg in salzburških nadškofov. Leta 1197 je kot priča omenjen neki „Ludwinus de Chapphenstain“, neki „Ludwicus“ je leta 1214 overil darilno volilo Elisabeth von Gutenberg, nato pa je bil grad zgrajen na lastniškem zemljišču rodbine Gutenberg. Ta prvi grad so že leta 1238 uničili vojaki ogrskega kralja Béle, nato pa so ga kmalu ponovno zgradili. Graščaki niso bili vedno zaščitniki običajnega prebivalstva in prav prvi

prebivalci gradu Kapfenstein so pozornost zbujali s svojo brezobzirnostjo, s tem, ko so deželo tako opustošili, jih je štajerski deželni sodnik obsodil na plačilo visokih odškodnin. O Ludwigu von Kapfensteinu poročajo, da je okrog leta 1250 hudo opustošil okoliška posestva Nemškega viteškega reda. Leta 1362 je grad prešel v posest rodbine Walsee, leta 1422 je prešel v roke Sigmunda von Wolfsaua, ki je iz njega naredil oporišče za svoje plenilne pohode po okolici, na katere se je podajal v času spora s salzburškim nadškofofom. Ob tem so mu pomagali tudi ogrski plemiči, kar seveda ni bilo preveč modro. Zaradi narodne izdaje so ga zato obsodili in vojvoda Friderik V. je zasegel grad, da bi ga kot fevd podelil nekomu drugemu. V letih od 1584 do 1800 so gradu gospodovali gospodje von Lengheim, ki so obsežno prezidali ta grad in grad Bertholdstein, ki je bil prav tako v njihovih rokah.

V času bojov proti Turkom in Krucem je bila na gradu pomembna postojanka sistema za obveščanje pred nevarnostjo s pomočjo kresov. Georg von Lengheim je bil v letih od 1588 do 1590 odgovoren za najbolj vzhodnega od štajerskih kresov. Leta 1587 je poročal, da se v gozdovih in grapah okrog gradu

Grad Kapfenstein

Kapfenstein nahaja okrog 300 pripadnikov romariziranih balkanskih staroselcev (Vlahov) „s turškega ozemlja“, zaradi česar je zaprosil za pomoč. Leta 1588 je Georg von Lengheim poročal, da je kres na gradu Kapfenstein v odličnem stanju in da imajo obilo drv, primanjkuje pa jim streliva in smodnika za opozorilne strele. Komisarje za obveščanje o nevarnosti v okraju Voralpe je prosil za pomoč, saj sam ni bil zmožen kupiti municije. Njihova pomoč pa je bila očitno precej pičla, kajti dve leti pozneje slišimo, da se položaj ni kaj dosti izboljšal. Imeli so sicer topove, manjkalo pa jim je možnarjev, streliva, smodnika in svinca.

Po vdoru hajdukov junija 1605 je Lucia von Lengheim poročala, da so na gradu Pertlstein in na Kapfensteinu požgali 16 hiš, umorili ali odvedli na ducate ljudi, odpeljali pa so tudi številne konje, govedo in ovce. Deželno vladno so zaprosili za pomoč in zaščito gradov Pertlstein in Kapfenstein. Rodbina Lengheim je dolgo časa igrala vlogo vojnih komisarjev za okraj Voralpe. Poleg Turkov so okraj Voralpe po letu 1704 ogrožali tudi Kruci, kar je bila posledica španske nasledstvene vojne, in madžarski uporniki, ki so bili nezadovoljni s cesarsko politiko na Dunaju. Dne 4. novembra 1704 so Kruci na konjih vdrli na posestvo Kapfenstein in izropali vas Neustift. Poleg celotne živine so s seboj vzeli ali ranili tudi nekaj kmetov. Zatem so v skladu z načrtom obrambne linije feldmaršala Heisterja začeli s sistematičnim varovanjem meje. Kljub temu je leto 1706 prineslo najhujše vpade na Štajersko, 31. marca so bile v kratkem času požgane vse vasi med St. Anna am Aigen, Straden, Radgono in Mureck, le Kapfensteinu je bilo prizanešeno. Poročilo iz tistih časov pravi: „Celotno območje je v plamenih, povsod se je valil dim, grmi, kar je grozljiv prizor. Še huje pa je, kako so pobili vse živo. Kakšen jok, kriki, bežanje kmečkega prebivalstva, tega ne morem ustrezno opisati. O Bog, kako velik rdeč pirh je Štajerska dobila za Veliko noč!“ Dne 10. avgusta 1706 pa so vpadi prizadeli predvsem gospostva Gleichenberg, Trautmannsdorf, Stein in Kapfenstein.

Mnogo let je trajalo, da si je prebivalstvo vsaj malo opomoglo, do leta 1712 so jim gospodarji odobrili davčne

olajšave. Vse do leta 1800 je trajalo vladanje družine Lengheim na gradu Kapfenstein, začuda pa se na samem gradu niso ohranili nobeni dokazi o tej družini, čeprav je tam verjetno pokopanih kar nekaj njenih članov.

Pa prisluhnimo, kaj nam o gradu Kapfenstein pove zbirka litografij Karla Reicherta iz časa okrog leta 1860: „Pobočje krasijo številni bujni vrtovi in čudoviti sadovnjaki, na vrhu pa kapela Srca Jezusovega (obnovljena leta 1838) s svojo prikupno podobo v obliki rotunde in preprostim križem vabi popotnika k molitvi, predvsem pa ga očara razgled v vse smeri neba, kakršnega še Riegersburg komaj prekaša: daljne ravnice Ogrske se kot preproge razprostirajo daleč v dolini onkraj Sv. Martina, Ženavev (Jennersdorf) in Monoštra; ljubko hribovje, ki s svojim vencem obdaja Gleichenberg, se spušča v nežnih terasah. Vinogradi, snažne majerije, prikupne kmečke hiše, do kamor sega oko; in res, samo še romarski semanji dan bi potrebovali, da bi se na to višavje zgrnila skupina pobožnih romarjev kot kulisa, da bi bil popotnik še bolj navdušen.“

Ponovno se je zamenjalo več lastnikov gradu. Med letoma 1800 in 1810 so bili oblastniki člani družine Sertenthal, med letoma 1810 in 1877 Johann in Wilhelm Piebety, nato pa Ludwig Arendt. Slednji je umrl leta 1918 brez otrok, grad in posest pa je zapustil svoji gospodinji Magdalenii Kobuli. Ta se je 10. avgusta 1919 poročila z Arthurjem Winklerjem-Hermadenom in odslej se Kapfenstein nahaja v lasti družine Winkler-Hermaden. V času, ko se je lastništvo med letoma 1877 in 1918 pogosto menjalo, so grad le za silo vzdrževali, in šele s prevzemom s strani družine Winkler-Hermaden je prišlo do sistematične in spoštljive prenove ostankov gradu.

Arthur Winkler-Hermaden se je rodil 8. maja 1890 na Dunaju kot sin istoimenskega feldmaršala in Emme, rojene Hofmann von Wellenhof. Pozneje je zaslovel kot geolog, njegova disertacija pa je bila posvečena vzhodni Štajerski, ki je bila v tem pogledu tedaj še večinoma neraziskana. Po obsežni prenovi so konec štiridesetih let na gradu odprli majhno krčmo z lokalnimi pridelki

(Buschenschank). V šestdesetih letih so v gradu uredili še gostilno in hotel. Danes kar tri generacije te družine z vso ljubeznijo skrbijo za grajski hotel, postrežbo v gostilni ter vrt. Okrog gradu Kapfenstein v vinogradih družine Winkler-Hermaden na 40 hektarih na vulkanskih kamninah pridelujejo biološko-organsko vino. S skrbno selekcijo grozdja med trgatvijo poskrbijo za to, da imajo njihova vina specifičen okus, ki izhaja iz lastnosti tal in posamezne sorte.

Čudovit razgled na vso deželo lahko uživamo izpred kapele Srca Jezusovega. Zgrajena je bila okrog leta 1700, hkrati pa je to tudi grobna kapela nekaterih nekdanjih lastnikov gradu. Romantično-zaslanjeno podobo gradu Kapfenstein najdemo v zapisu štajerskega pesnika Hansa Gloepferja iz leta 1937, ko je – medtem ko je bival v zdravilišču Bad Gleichenberg – svoj izlet na grad Kapfenstein opisal takole: „[...] grajski kvader, veličasten in celovit, kot nekdanji slonokoščeni ebenovinasiti stolp ponosno kraljuje nad položnimi valovi polj, ki prehajajo v travnato dolino; visoko in svobodno kraljuje v zlati jesenski večerni zarji na bazaltni skali, po kateri so stoletja poseljevanja že davno razgrnila zeleno preprogo mahu in trate, dreves in grmičevja, bršljana in vrtničnih vitic. Iz zelenja gledajo ostrejša in črno-rjave lesene

Kapela v vinogradu

Termalna in vulkanska dežela na avstrijskem Štajerskem

32

—

33

strehe, preprosta cerkvica, obdana z nekaj hišami, čepi ob vznožju zelenega pobočja. Nizko obzidje deluje nepriljudno in strogo, ko obkroža ta prostor. Po večkratnem zvonjenju zvonov le še sončno tihotni, pravljичno zasanjani molk. A za dobro uro so se nam le odprla vratca v čudežni svet utrjenih stoletij v senci smrek in cvetnem okrasu vrta na okopih. [...] Prostrani razgled nam razodeva, kako se visoko in brez oblaka vzpne nebeška kupola štajerske jeseni nad tako bogato blagoslovljeno vzhodno Štajersko. Daleč nad Gradiščansko in vse do Ogrske poleti pogled, ki sega vse do daljnega bojnega polja s Turki pri Monoštru.“

Idilo so ponovno skalili boji druge svetovne vojne, ki so ob koncu nesrečnega nacionalsocialističnega obdobja potekali tudi v vzhodni Štajerski. Na veliko noč leta 1945 so v Kapfenstein prodrli Rusi, izropali grad in majerijo, zaklali več kot 100 glav živine in uničili celotno opremo. Poleg tega so uničili ali ukradli številne dokumente, posodje, naprave in orodje.

Povojna pot v boljše čase je bila kamnita in strma, a so z odprtjem male krčme vendarle naredili prvi korak proti turizmu. Družina Winkler-Hermaden je v zadnjih desetletjih zelo uspešno spremenila Kapfenstein v priljubljen izletniški cilj in domovanje

vrhunskih vin in odlične kulinarike. Dandanes nas nekdanja utrdba vabi v mali družinski hotel in restavracijo, da na tem romantičnem kraju uživamo, prebivamo, se prepuščamo kulinaričnim dobrotam in si odpočijemo, lahko pa tam tudi praznujemo. Na voljo je 16 sob za goste. Polovica deloma zelo starih vinogradov je namenjena pridelavi močnih rdečih vin, kakršno je „Olivin“. Pri belih vinih pa posebno pozornost posvečajo izraziti aromatičnosti in poskušajo ohraniti vse značilnosti tal, podnebja in dati še svoj posebni vinogradniški podpis.

GRAD KAPFENSTEIN

PRIVAT, Georg Winkler-Hermaden

Kapfenstein 1

8353 Kapfenstein

T +43 3157 300 30 0

hotel@schloss-kapfenstein.at

www.schloss-kapfenstein.at

OBLAST IN GRADNJA GRADOV NA GRADIŠČANSKEM

G radiščanska pokrajina je nudila posebej ugodne pogoje za gradnjo gradov in utrdb. Vse do 13. stoletja so se tam ohranile ruševine in stavbe iz časa Rimljanov, med njimi tudi ostanki rimske podeželske posesti (villa rustica). Ohranili so se tudi ostanki karolinške poselitve s številnimi cerkvenimi zgradbami ali vsaj njihovimi razvalinami. Po ogrski zasedbi je to krajino zaznamoval t. i. „Gyepüelve“, obmejni pas, ki je bil namenjen vojski in v katerem je bivala le peščica ogrskega prebivalstva. Po letu 996 so tamkajšnja zemljišča kot fevde podelili predvsem vitezom z nemškega govornega območja, ki jih je obdaroval kralj Štefan I., njegova soproga Gizela Bavarska in njuni prestolonasledniki. Priseljenci so s seboj prinesli svoj način življenja, predvsem pa tudi svoje gradbene tehnike. Kot odgovor na postavitev cele vrste gradov ob štajerski in avstrijski meji od druge polovice 12. stoletja dalje so tudi na ogrski strani postavili posamezne utrdbе. Gradovi Güssing, Landsee, Mattersdorf in Bernstein so obstajali

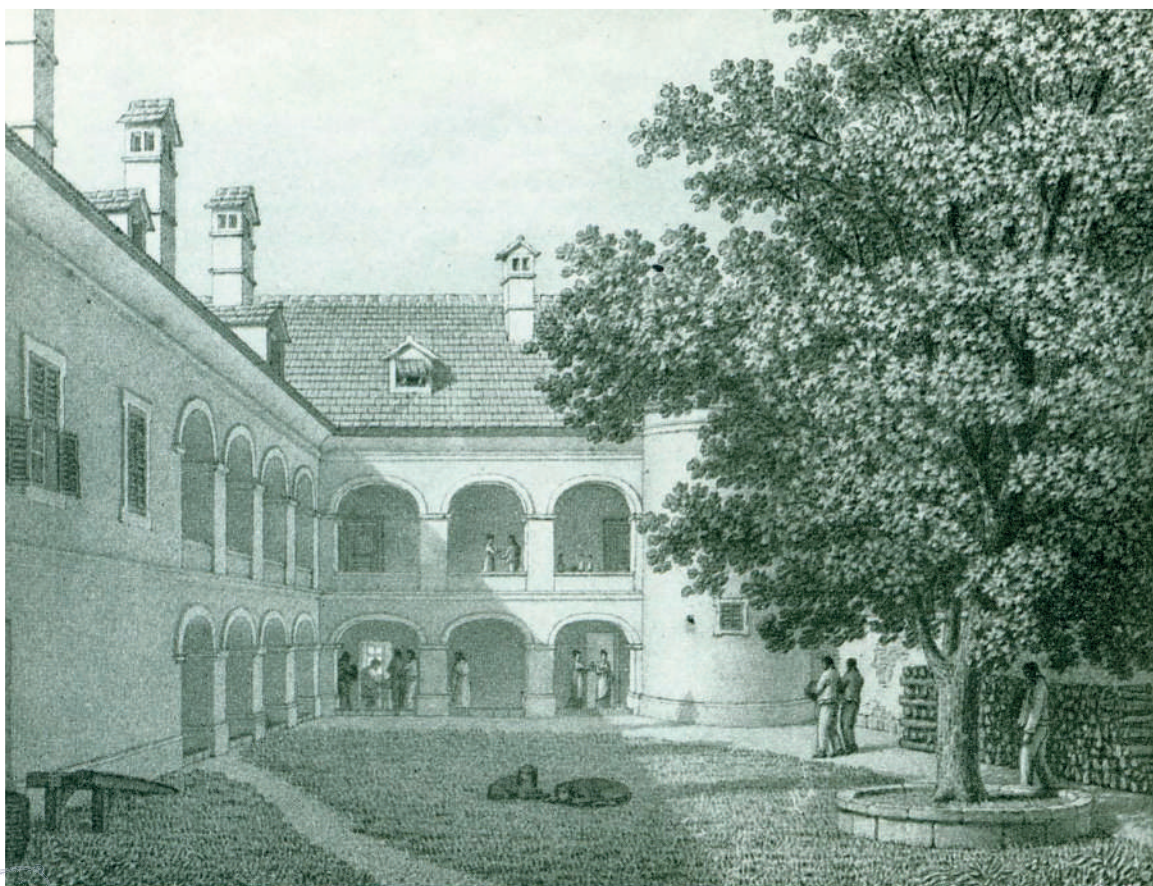
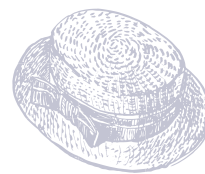
že pred vdorom Mongolov; viri navajajo, da je bil Lockenhaus oblegan leta 1242. Ko je minila neposredna mongolska nevarnost, so se z večjo vnemo lotili gradnje utrjenih gradov. Zgradili so številne objekte, ki se pogosto niso dolgo obdržali, kajti tudi pozneje je vedno znova prihajalo do sporov med ogrskim kraljem Belo IV. in vojvodo Friderikom II., ki je kar upravičeno nosil vzdevek „Prepirljivec“. V letih med 1246 in 1260, vse do bitke pri Korissenbrunn, ko so Madžari utrpeli hud poraz in se dokončno odrekli svojim zahtevam po dediščini Babenberžanov, so nemirni časi vladali tudi na zahodu Ogrske. Z mirom v Budi leta 1254 se je ogrski kralj Bela odpovedal Štajerski. Po letu 1260 so se odnosi med Ogrsko in Avstrijo bistveno izboljšali. Pod vladavino Belovega sina Štefana V. (1271/72) pa so se ob meji ponovno začeli hudi boji. Cesar Sigismund iz družine Luksemburžanov, ki je bil tudi ogrski kralj, je postavil temeljni kamen za politično zvezo med Avstrijo in Madžarsko, do katere je dejansko prišlo šele v 16. stoletju. Čeprav

ta prvi poskus ni bil uspešen, je bil za zgodovino zahodnomadžarsko-gradiščanskega prostora še kako pomemben: zahodnomadžarska gospodstva so prešla v roke Habsburžanov in so dolgo čas ostala tesno povezana z Avstrijo. Pripadnost zahodnomadžarskih gospodstev Avstriji se je končala v 16. in v zgodnjem 17. stoletju z vzponom novih premožnih ogrskih rodbin, katerih pomoč je cesar potreboval v boju proti Turkom in protestantom. Leta 1524 je družina Batthyány prejela gospodstvo Güssing, nato pa še južnogradiščanske gradove Bernstein, Schlaining, Rechnitz, Gerersdorf in Neuhaus. Leta 1622 so dali v zakup Nikolausu Esterházyju grofijo Forchtenstein in gospodstvo Eisenstadt, leta 1626 pa so ta območja ponovno priključili Ogrski. Naposled so celo barona Strotzinga proglasili za nesposobnega oblastnika ter ga nasilno pregnali. Protesti spodnjeavstrijskih stanov niso zalegli. Poleg družin Batthyány in Esterházy je v naslednjem obdobju pomembno vlogo na tem prostoru igrala še rodbina Nádasdy.

GRAD TABOR

Notranje dvorišče gradu Tabor, risba iz obdobja bidermajerja

34
—
35

Eden od najlepših in najbolj romantičnih krajev na južnem Gradiščanskem je grad Tabor v občini Neuhaus ob potoku Klausenbach. Zgradba se v pisnih virih prvič omenja okrog leta 1469. Leži na gričevju okrog Neuhaus na tromeji Avstrije, Madžarske in Slovenije in vse do danes predstavlja pomembno prizorišče umetniških in kulturnih prireditev. Je komunikacijski vmesnik med tradicijo in sodobnostjo, regionalnim in mednarodnim. Grad je platforma in središče mladih in starih ter predstavlja izhodišče za „Pot treh gradov“, ki povezuje Tabor, Grad in Mursko Soboto. Prireditev „JOPERA jennersdorf festivalsommer“ že dolga leta sodi med najpomembnejše kulturne dogodke v regiji, ki je že od nekdaj obmejna regija, v kateri so se srečevala različna ljudstva, oblasti, jeziki in veroizpovedi. Obmejna lega pa je bila dolga stoletja žal povezana tudi s številnimi vojaškimi spopadi.

Povsem v bližini gradu Tabor se nahaja razvalina gradu Neuhaus ob Klausenbachu, od koder je mogoče

videti nekdanj sovražni grad Kapfenstein. Odličen razgled nam daje slutiti, kako so pred stoletji tukaj oprezali za sovražniki. In prav sedanja razvalina gradu Neuhaus predstavlja oporišče za gradnjo gradu Tabor. Med letoma 1242 in 1270 je grad Neuhaus („Castrum Dobra“) kot kraljevi grad spadal neposredno pod oblast ogrskega vladarja Bele IV. Viri pozneje poročajo o prehodu gradu Neuhaus v roke bratov Miklósa in Istvána Geregyja, pripadnikov rodbine iz Egervára. Po letu 1326 je bil Neuhaus spet kraljevi grad, kmalu zatem pa je prešel v last družine Széchy. Johann Széchy je leta 1459 sodeloval pri izvolitvi Habsburžana Friderika III. kot protikandidata Matije Korvina, kar je imelo tudi neposredne posledice za Neuhaus. Vodja najemniške vojske Andrej Baumkircher, gospodar gradu Schlaining, je leta 1469 začel fajdo proti habsburškemu cesarju Frideriku III. Ulrich Pešnitzer (Pesnitzer), štajerski graščak z gradu Weitersfeld in Baumkircherjev podanik, je na svojem bojnem pohodu proti cesarju leta 1469 napadel tudi

Dvorec Tabor

obmejni grad Neuhaus. Hkrati je postavil tudi t. i. tabor kot obrambni kompleks v času husitskih vojn. V tej provizorični utrdbi Ulricha Pesnitzerja, ki ga je verjetno postavil kot obrambo pred cesarjem Friderikom III., lahko vidimo zametek gradu Tabor. Zgodovinsko gledano ni mogoče dokazati, ali se je nekdanja utrdba dejansko nahajala na istem mestu, kjer stoji današnji dvorec Tabor.

S poroko Franza II. Batthyányja in Eve Popel-Lobkowitz dne 16. julija 1607 na gradu Neuhaus se je začelo obdobje, ko je imela rodbina Batthyány z gradu Tabor največji vpliv, sama stavba pa je bila zanje pribežališče, kamor so se zatekli s propadajočega gradu Neuhaus. V tridesetletni vojni med letoma 1618 do 1648 je Tabor predstavljal tudi pribežališče številnih štajerskih protestantov.

Tudi bitka pri Monostru leta 1664 je imela velik vpliv na območje okrog Neuhaus. Turki in tatarske pomožne enote so pred samo bitko prečesali območja južno od reke Rabe. Na roparskih pohodih so pogosto opustošili kmetije in celotne zaselke. Kastelan gradu Neuhaus je dne 10. avgusta 1664 poročal svojemu gospodarju Adamu I. Batthyányju: „Majerijo v Zemmingu je Turek požgal. Welten, Kuzma-Bergen, Zemming in sodišče v Neumarktu so povsem opustošeni; ubogo prebivalstvo je pobegnilo na Štajersko.“ En dan pred tem poročilom, dne 9. avgusta 1664, so Habsburžani v Eisenburgu sklenili premirje z Osmami, ki je sicer pomenilo konec bitke, vendar Madžarom ni prineslo tako zaželenih svobode, kar je privedlo do poznejših uporov madžarskega visokega plemstva.

Družina Batthyány se je rada zadrževala na gradu, ki je bil najljubša rezidenca leta 1849 usmrčenega grofa Batthyányja. Ta grof Ludwig (Lajos) Batthyány iz Németújvára, rojen leta 1807 v Bratislavi, je bil ogrski premožnež, med drugim gospodar Schlaininga in Neuhaus ter prvi ministrski predsednik kraljevine Ogrske. Boril se je za pravice ogrskega ljudstva in zahteval samostojno vladno in ustavo Ogrske. V nasprotju z radikalnimi uporniki je ta cilj želel doseči po mirni poti, s pogajanjem z Dunajem. Zaradi dogodkov med marčevsko revolucijo

Uprizoritev opere „Carmen“ na notranjem dvorišču gradu Tabor

leta 1848 je feldmaršal Windischgrätz dne 3. januarja 1849 obdolžil grofa Batthyányja, da je upornik, zaradi česar ga je tudi kmalu aretiral. Čeprav je Ludwig Batthyány obljubil zvestobo novemu cesarju Francu Jožefu I., da bi preprečil nadaljnje prelivanje krvi, so ga na vztrajno zahtevo cesarskega vrhovnega poveljnika na Madžarskem, barona Juliusa von Haynaua, dne 6. oktobra ustrelili v Pešti. Z njim je umrlo še 13 generalov, ki so jim pozneje nadeli ime „mučenci z Arada“. Ta usmrtitev je po vsem svetu sprožila val ogorčenja. Po poravnavi Ogrske z Avstrijo so leta 1870 Ludwigu Batthyányju postavili mavzolej, v katerem je bil slavnostno pokopan. V spomin nanj še danes na kraju njegove usmrtitve gori večna lučka.

Ludwigu Batthyányju so pred procesom zaplenili vse imetje, tudi gospostvo Neuhaus (Dobra, od 1898 Vasdobra) je prišlo pod prisilno upravo cesarsko-kraljevega finančnega urada. V postopku prenosa na pristojnega državobranilca iz madžarske najvišje upravne enote (komitat) Eisenburg je prišlo do natančnega popisa celotne bogate posesti, h kateri je spadalo med drugim devet vasi, dva trga in tri majerije.

385 let je bil grad Tabor podeželski sedež družine Batthyány. Madžari so grad imenovali Lanczut (Landshut), na Štajerskem se je imenoval Schulzenegg.

Baročno podoba je grad, imenovan Tabor, dobil v 17. stoletju. Dvornadstropna zgradba ima lomljen tloris. Zidana vrata vodijo na notranje dvorišče, ki je odprto proti zahodu. Med sanacijo arkad s polkrožnimi loki so leta 1968 odkrili grb grofov Batthyány.

V času po drugi svetovni vojni, ko so Gradiščansko zasedle ruske čete, je bil grad hudo poškodovan. Thomas Batthyány je bil zadnji predstavnik svoje družine na gradu Neuhaus. Leta 1992 je že precej načeto zgradbo prodal občini Neuhaus; med letoma 1992 in 1998 je bil Tabor v lasti Andreasa Coutingha, nato pa je prešel v last naravnega parka ob reki Rabi. Od leta 2017 je bil dvorec v lasti neprofitne fundacije EFIS, od leta 2019 pa v lasti dežele Gradiščanske.

GRAD TABOR

KBB – Kultur-Betriebe
Burgenland
c/o JOPERA jennersdorf
Taborstraße 3
8385 Neuhaus am Klausenbach
T +43 3329 430 37
office@jopera.at
www.jopera.at

Južna Gradiščanska

GRAD GÜSSING – NAD NARAVNIM PARKOM WEINIDYLLE

Grad Güssing – mogočna utrdba, vidna visoko nad mestom in po širši regiji

36
—
37

Prisluhnimo najprej besedam Ferdinanda Kraussa, ki je v svojem popotnem vodniku iz leta 1888 navdušeno zapisal: „Nedvomno je Güssing pokrajinsko gledano najlepši izmed obmejnih madžarskih krajev na meji s Štajersko od Spodnje Avstrije pa vse do reke Rabe. Za Madžarsko je podobnega pomena kot Riegersburg za Štajersko, saj ima vlogo ponosnega čuvaja meje, ki svoje kamnito obličje kraljevo dviguje nad mogočno obzorje.“ Začetki tega še danes v veliki meri vidnega gradu segajo vse do 12. stoletja. Med letoma 1140 in 1150 je ogrski kralj Géza II. zemljo okrog današnjega Güssinga podelil kot fevd bratoma Wolferju in Hedrichu, ki ju je povabil na obmejno območje. Izvirala sta iz grofovske rodbine von Hainburg in sta prav tako začetnika dveh pomembnih plemiških rodbin, in sicer grofov von Güssing in rodbine Hedervary. Skupaj sta na vzpetini z imenom „Quisin“ sprva postavila lesen grad, obdan s krožnimi palisadami, ki se mu je leta 1157 pridružil še benediktinski samostan. Iz Quisina je nastal Güssing, najstarejši gradiščanski grad. Podobno kot Riegersburg ali Kapfenstein tudi ta grad leži na ostalini nekdanje vulkanske dejavnosti. Prav nič nas ne preseneti podatek, da so na bazaltni pečini, ki se je dvigala iz nižine in sta jo obdajala voda in močvirje, ljudje prebivali že v pradedni, podobno kot na vulkanski pečini gradu Riegersburg.

Leta 1198 je bil Güssing poimenovan „Novum Castrum“, novi grad. Od tod izhaja tudi madžarsko poimenovanje Güssinga: Nemetújvár. Grad je bil del obrambnega pasu (Wieselburg–Ödenburg–Lockenhaus–Eisenburg), ki je tekkel vzdolž madžarske zahodne meje in je nadomestil predhodno, ne preveč učinkovito leseno obmejno ograjo s stražnimi stolpi. Od tega zgodnjega kompleksa se je ohranilo le še nekaj delcev v sklopu severnega obzidja gornjega gradu.

V prvi polovici 13. stoletja je nastalo južno obzidje in vzhodni stolp, v spodnjih dveh nadstropjih pa je bila prva grajska kapela. Güssing je sodil med redke ogrske gradove, ki jih v letih 1241/42 Tataři niso mogli zavzeti. Tedanji krvavi dogodki so še okrepili

obrambo pred stalno pretečo nevarnostjo. Ko je Ogrska tri obmejne upravne enote ali komitate zastavila vojvodi Frideriku II., da bi si pridobila njegovo podporo v boju proti Tatarom, je Güssing začasno prešel v avstrijske roke. Leta 1263 je kralj grad kot fevd izročil svojemu zakladniku in velikemu točaju Mauriciusu Poku, ki ga je močno prezidal. Güssing predstavlja ogrsko protiutež utrjenima gradovima Fürstenfeldu in Riegersburgu. Leta 1273 se je Güssing uspešno obranil napadov češkega kralja Otokarja. Lastniki gradov so se – kot pri skoraj vseh gradovih – tudi tukaj pogosto menjavali; proti koncu 13. stoletja so grad zopet pridobili grofi Güssinški. V tistem času so bili na vrhuncu svoje moči in so imeli v lasti 70 krajev, kot tudi skoraj vse gradove na zahodu Ogrske. Heinrich II. Güssinški je bil

mu je pri tem pomagal, je postal krstni boter pravkar rojenega sina cesarja Friderika III., ki je pozneje vladal kot cesar Maksimilijan I.

Načrt ni potekal brez zapletov, kajti že dva meseca pozneje so grofi Kanizsay pokleknili pred prevaranim Matijo Hunyadiem in ga prosili odpuščanja za izdajo. Čez nekaj let se je veter ponovno obrnil in vsi nekdanji zarotniki so se zdaj znašli v taboru Matije Hunyadija Korvina. Tudi Friderik III. se je moral pogoditi s tem uspešnim možem, ki je nastopal kot dejanski ogrski kralj. Friderik je sicer obdržal uradni naziv in grb ogrskega kralja, izgubil pa je Štefanovo krono in velik kos ozemlja okrog Šoprona.

Leta 1524 je kraljevi veliki točaj Franz I. Batthyány skupaj z nečakom Christ-

Trdnjava Güssing je bila stalna rezidenca družine Batthyány.

namestnik ogrskega vladarja (palatin), ban, ki vrhovni sodnik celotne dežele in je imel pravico, da kuje svoj denar. V naslednjih letih je grad pogosto zamenjal lastnike, ki so ga pogosto dozdali in prezidali; okrog leta 1500 je bil utrdba dokončana in je veljala na neosvojljivo. Ob vznožju gradu se je razvilo naselje, ki je leta 1427 v virih omenjeno kot civitas, torej mesto.

V prvih dneh leta 1459 so se na vabilo graščaka Nikolasa Ujlakyja na gradu Güssing zbrali številni vplivni gospodje: Andrej Baumkircher iz Schlaininga, Berthold Ellerbach iz Eberaua, pa tudi predstavniki rodbine de Gara iz Rechnitz in družina Kanizsay z gradu Lockenhaus so bili prisotni, vsi skupaj so sprejeli pomembno odločitev. 17. februarja 1459 je 25 premožnih oseb in plemičev na gradu podpisalo izjavo, da želijo izvoliti cesarja Friderika III. za ogrskega kralja, s čimer so preprečili, da bi na prestol prišel Matija Hunyadi. Ujlaky je bil kmalu nagrajen, kajti že dva tedna po tej podpori je Friderik III. slovesno razglasil, da je sprejel svojo izvolitev za ogrskega kralja. Ujlaky, ki

ophom Batthyányjem prejel gospodstvo Güssing od ogrskega kralja Ludwiga II. v zahvalo za pogumen boj proti Turkom v bitki pri Jajcu. Družina Batthyány je že prej sodila med najstarejše in najpomembnejše zemljiške gospode na Madžarskem. Podprla je Matijo Korvina v boju proti Frideriku III. in se pogumno borila proti Turkom. Utrdba Güssing je postala njihov stalni sedež. Franz I. Batthyány se je še posebej izkazal v bitki pri Mohaču, ki je bila za Madžare tako usodna. Poveljeval je desnemu krilu cesarske vojske, a ni mogel odločiti bitke. Ob zaukazanem umiku mu je uspelo rešiti vojno zastavo, ki jo danes lahko vidimo v grajskem muzeju. To je najstarejša še ohranjena vojna zastava na Madžarskem. Potem ko je kralj Ludwig II. pri Mohaču izgubil življenje, je prišlo do dvojne izvolitve Ferdinanda Habsburškega in Johanna Zápolya. Ker se je slednji želel polastiti Güssinga, je Franz Batthyány prešel na Habsburžanovo stran. V zahvalo je leta 1527 prejel fevda Schlaining in Rechnitz. Ko je sultan Sulejman Veličastni leta 1532 ponovno prodiral proti Dunaju, se je moral Franz pogoditi

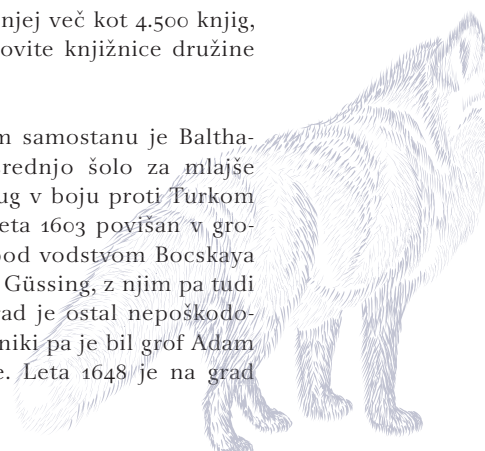
Grad Güssing in ribniki – zaščitni znak Gradiščanske

s turškim vladarjem. Ko so kljub temu opustošili njegovo posest, povabil številne Hrvate, naj na novo poselijo deželo. Da bi se lahko obranil vedno znova vpadajočih turških enot, je med letoma 1540 in 1580 močno utrdil zunanje obzidje okrog gradu. Družina Batthyány je v 16. in 17. stoletju poskrbela za mogočno dograditev obrambnega kompleksa, tako da bi moral vsak napadalec že od daleč spoznati, da gradu ni mogoče zlahka zavzeti. Vsakršno obleganje bi bilo dolgotrajno in zato neuspešno, tako da so se napadalci raje v velikem loku izognili temu gradu in se zadovoljili s pobijanjem okoliških kmetov, v kolikor se ti niso pravočasno zatekli za debele grajske zidove.

Za obrambo mogočnega razčlenjenega gradu, kakršen je bil Güssing po številnih prezidavah, je bilo potrebnih mnogo vojakov. Te so zaradi visokih stroškov tu namestili le v primeru najhujše nevarnosti. Vojsko so deloma zbrali člani družine Batthyány, ki je imela lastno vojsko, po potrebi pa

so njihove enote dopolnili še cesarski vojaki. Pod kalvinistično usmerjenim Balthasarjem Batthyányjem je Güssing postal pomembno kulturno središče celotne regije. Carolus Clusius je na njegovem dvoru deloval kot botanik. Med letoma 1595 in 1597 je na gradu kot protestantski potujoči tiskar deloval Johannes Manlius. Balthasar je imel bogato knjižnico, ki jo danes hranijo v frančiškanskem samostanu v Güssingu. Sprva je bilo v njej več kot 4.500 knjig, ki so predstavljale jedro slovite knjižnice družine Batthyány.

V opuščnem avguštinskem samostanu je Balthasar uredil protestantsko srednjo šolo za mlajše plemiče. Zaradi svojih zaslug v boju proti Turkom je bil Franz II. Batthyány leta 1603 povišan v grofovski stan. Med uporom pod vodstvom Bocskaya je leta 1605 pogorelo mesto Güssing, z njim pa tudi dragoceni mestni arhiv. Grad je ostal nepoškodovan. V nasprotju s predhodniki pa je bil grof Adam I. Batthyány katoliške vere. Leta 1648 je na grad

Grad Güssing

poklical frančiškane in na svojem ozemlju uvedel protireformacijo.

Leta 1662 je prišlo do delitve obsežne družinske posesti. Güssing je ohranila starejša (pozneje knežja) linija. Od takrat, ko se je grof Adam II. Batthyány poročil z Eleonoro, hčerko in dedinjo poslednjega grofa Strattmanna, njegovi potomci vse do danes nosijo dvojno ime Batthyány-Strattmann. Leta 1683 so se na grad zatekli prebivalci pred bližajočimi se Turki. Stolp „Rauchfeuerturm“ na gradu še danes spominja na kresove, s katerimi so prebivalstvo ob nevarnosti opozorili, naj se zatečejo na grad. Sistem kresov je tedaj segal vse do Dunaja. V 17. stoletju je na gradu stalno živelo od 200 do 400 oseb, večina od teh so bili vojaki. Leta 1683 je bilo prelomno za Dunaj, številne kraje v Spodnji Avstriji in naposled tudi za same Turke. V Güssingu in okolici je leto potekalo pretežno mirno, ker je Paul Batthyány, da bi zaščitil svojo posest pred nadaljnjim opustošenjem, obljubil lojalnost Turkom, kar pa ga ni oviralo pri tem, da je po njihovem porazu ognjevit sodeloval pri njihovem preganjanju. Med uporom Krucev v letih 1704/06 je grof Károly obkrožil mesto, a mu gradu ni uspelo zavzeti. Grad je bil cesarsko skladišče za oskrbovanje čet. Leta 1708 je grad imel 67 topov, od katerih jih je bilo 24 težkega kalibra. Leta 1749 je bil grof Karl Josef Batthyány-Strattmann povišan v vzgojitelja poznejšega cesarja Jožefa II. Ta ga je leta 1764 povišal v cesarskega kneza. Zaradi modernizacije orožja je grad sčasoma izgubil svoj vojaški pomen. Leta 1777 so topove odstranili in jih deloma prodali nekemu dunajskemu trgovcu z železom. Ker so bili stroški vzdrževanja gradu izredno visoki in ker so v tistih časih uvedli davek na površino strehe, so leto zatem začeli z razgradnjo obrambnega kompleksa. Ker stavb niso vzdrževali, se je leta 1784 zrušila še orožarna, v kateri je bilo še orožje in bojna oprema.

Knez Philipp Batthyány-Strattmann (1781–1870) je z oporoko ustanovil sklad za ohranitev gradu. Ko je leta 1870 umrl brez otrok, je delež gradu podedovala tudi njegova nečakinja Elisabeth, ki se je poročila z grofom Karlom Draškovićem. S tem je velik del

posesti prešel v roke družine Drašković. Eden izmed najbolj znanih članov močno razvejane družine je bil Ladislaus Batthyány-Strattmann (1870–1931). Kot očesni zdravnik je več kot tisoč revežem brezplačno operiral mreno in v Kittseeju na severu Gradiščanske na lastne stroške ustanovil bolnico. 23. marca 2003 je papež Janez Pavel II. tega „zdravnika revežev“ v Rimu proglasil za blaženega. Skrinja z njegovimi relikvijami se nahaja v baziliki v Güssingu, kjer je tudi grobnica družine Batthyány. Ta grobnica v Güssingu je poleg kapucinske grobnice Habsburžanov na Dunaju ena izmed najbolj znamenitih grobnic v Avstriji. Sem vse leto prihajajo številni romarji iz celotnega panonskega prostora, predvsem z Madžarske, da bi ob skrinji z relikvijami blaženega Ladislava v baziliki v Güssingu prosili za ozdravitev očesnih bolezni ali drugih tegob.

Leta 1949 je Avstrijski zavod za spomeniško varstvo proglasil grad za zaščiteno kulturno dediščino. Šele leta 1958 so pripravili načrt obsežne sanacije. Leta 1969 so v že obnovljenih prostorih odprli manjši muzej. Med letoma 1982 in 1990 so grad še nadalje restavrirali, saj je bil medtem že skoraj porušen. Gradiščanska deželna razstava leta 1990 z naslovom „Vitezi“ je na grad privabila številne obiskovalce.

Grad Güssing, frančiškanski samostan in bazilika ter grobnica družine Batthyány so sedaj v lasti omenjene fundacije. Čeprav številne stavbe nekdanjega grajskega kompleksa niso več ohranjene, grad Güssing s svojim osupljivim gornjim gradom in mogočnim stolpom še danes daje vtis srednjeveške trdnjave. Vidimo lahko celo gradjskega stražarja.

Nekaj let že na grajskem dvorišču poteka poletni festival in otroški mjuzikli. V samem gradu je pomemben grajski muzej z obsežno zbirko umetniških predmetov iz 16. pa vse do 18. stoletja, kot tudi izdelkov iz porcelana in stekla. Vsako leto priredijo tudi nekaj izrednih razstav z različno vsebino. Grad je še posebej priljubljen pri mladoporočencih, saj velja za „sanjski poročni grad“ z viteško dvorano, Clusiusovim zeliščnim vrtom, obokano

Mjuzikli, uprizoritve pravljic, poletno gledališče – grad Güssing je poln življenja

Zbirka umetniških predmetov knežje rodbine Batthyány v grajskem muzeju

kletjo družine Batthyány in grajsko kapelo Marije Snežne. Grad je zaradi poroka skorajda povsem zaseden od maja do oktobra.

Pod gradom leži manjši grad Batthyány, ki ga je grof Adam Batthyány zgradil leta 1647. Gradič je še danes v lasti močno razvejane družine Batthyány. Družina ima več kot 60 članov, ki še nosijo ta priimek, živijo pa večinoma v Avstriji, na Madžarskem, v Nemčiji in celo v Urugvaju.

BURGSTIFTUNG

Ausstellungsbüro Burg Güssing
Batthyanystraße 10
7540 Güssing
T +43 3322 434 00
office@burggussing.at
www.burggussing.at

Današnja podoba gradu Lockenhaus

VITEŠKI GRAD LOCKENHAUS

Grad Lockenhaus je eden izmed najstarejših gradov na Gradiščanskem in je tudi z umetnostnozgodovinskega vidika verjetno najbolj zanimiv utrjeni grad. Okrog njega se pletejo številne legende, v katerih nastopajo vitezi templjarji in „krvava grofica“ Erzsébeth Báthory (1560–1614). Ena od legend pripoveduje o tem, kako so templjarji branili grad in kako so jih usmrtili na tako imenovanem travniku mrtvaških glav (Totenhauptwiese) pri Bernsteinu. Vendar ne obstaja niti en sam dokument, ki bi dokazoval prisotnost templjarjev na gradu Lockenhaus in sploh na današnjem Gradiščanskem. Toda podobno kot vse nerešene uganke tudi ta podžiga domišljijo številnih ljudi.

Druga legenda pa pravi, da je pred gradom na istem mestu že stal rimski stražni stolp, iz kamnov katerega

so zgradili poznejši bivalni stolp (donjon). Od približno leta 1200 se omenja grad z imenom „Leuca“; prve zapise o utrdbi, ki so jo zgradili nad dolino reke Güns, najdemo leta 1242, ko so grad utrdili zaradi mongolske nevarnosti. Ogrski grad so leta 1260 v krvavih spopadih branili pred Avstrijci; med letoma 1270 in 1336 je bil grad v lasti grofov iz Güssinga, pozneje pa je prešel v roke družine Kanizsay. Po letu 1535 so bili lastniki člani družine Nádasdy, ki so postavili tako imenovano predgradje.

Erzsébeth, rojena Báthory, snaha Thomasa Nádasdyja – zmagovalca nad Turki – se je v zgodovino zapisala kot krvoželjna in okrutna množična morilka. Tudi tu se dokazljiva dejstva mešajo s številnimi miti in pripovedkami. Kot „krvava grofica“ se je vse do danes ohranila v številnih zgodbah, ki pripove-

Grad Lockenhaus

dujejo o njeni domnevni pregrešni razvadi, da se je kopala v krvi mladih deklic. Tako je želela ohraniti mladost. Ne vemo, kaj je res in kaj ne. Številni znanstveniki so danes prepričani, da je bila Erzsébeth Báthory nedolžna; prvi je to tezo leta 1984 zagovarjal László Nagy, ki v negativnem prikazu grofice vidi politične intrige Habsburžanov, ki so bili dolgoletni sovražniki rodbine Báthory. Kljub številnim uradnim dokumentom obstajajo dvomi, kaj se je na gradu dejansko dogajalo. In prav iz te mešanice dejstev in domnev se porajajo legende.

Podobno kot številne druge utrdbe v regiji je tudi ta grad pogosto zamenjal lastnika – s tem pa tudi vsakokratnega sovražnika, pa najsi je šlo za Avstrijce ali Madžare. Pod družino Esterházy, ki je imela grad v lasti od leta 1676, je večinoma nenaseljeni grad začel propadati. Prva obnovitvena dela so potekala med letoma 1902 in 1906, med drugo svetovno vojno je bil grad spet hudo poškodovan. Vse do leta 1968 je grad ostal v rokah rodbine Esterházy, tega leta pa je grad v slabem stanju kupil Paul Anton Keller s soprogo. Z veliko zagnanostjo se je novi graščak lotil prenove gradu Lockenhaus.

Pesnikov grad – Paul Anton Keller kot graščak

Paul Anton Keller se je rodil 11. januarja 1907 v avstrijski Radgoni (Bad Radkersburg) kot potomec para igralcev in je bil že od nekdaj navdušen nad zgodovinskimi stavbami. Deloval je kot pisatelj in je najprej kupil Flamhof pri St. Nikolaiju v Sausalu, leta 1939 posest v Petersbergenu pri Gradcu in nato še vinogradniški objekt v bližini Lipnice. Leta 1968 je z ženo Margaret kupil grad Lockenhaus in začel z obnovo. Leta 1976 je Keller umrl v Gradcu, ustanovljen je bil sklad, ki naj bi zagotavljal, da se bo obnova gradu nadaljevala.

Paul Anton Keller je leta 1970 o svojih izkušnjah z obnovo zapisal tako: „Med zasedbo po koncu vojne je grad – tudi osrednji del, predvsem leseni deli bivalnega stolpa – utrpel hudo škodo, uničujoči elementi so (še lani) še dodatno poškodovali nezavarovani grad, tako da nima niti enega okna, uničena pa so tudi tla. Drago-

cena baročna krušna peč, okrašena z grbi, je bila popolnoma uničena, tako rekoč „atomizirana“, pa tudi druge stvari so bile uničene ... Od vseh teh raziskav in načrtov ob začetku obnovitvenih del (poleti 1969) niso upoštevali prav ničesar, in na splošno lahko rečemo, da je zgradba zdaj (spomladi leta 1970) za nekaj časa zavarovana in da je najhujša škoda sanirana. To je bilo možno le po zaslugi intenzivnih predhodnih načrtov in po zaslugi večinoma odličnih obrtnikov. A obnova še zdaleč ni zaključena!“ Obnovili so predvsem streho – grad je imel spet prihodnost!

Leta 1980 je grad Lockenhaus v sklopu fundacije prof. Paula Antona Kellerja, ki je namenjena ohranjanju gradu, svoje prostore odprl za kulturne in znanstvene namene. Fundacija vse do danes deluje povsem nepridobitno.

Fundacija prof. Paula Antona Kellerja – Grad Lockenhaus je neločljivo povezana z generalnim direktorjem, častnim konzulom Eugenom Horvathom, ki je njen dolgoletni predsednik in ki je poskrbel za temeljito obnovo gradu ob podpori dežele Gradiščanske ter številnih zasebnih sponzorjev in ustanov ter v sodelovanju z Avstrijskim zavodom za spomeniško varstvo.

Leta 2015 so po zaslugi pobude za spomeniško varstvo dežele Gradiščanske in s podporo Evropske unije dodatno sanirali grad Lockenhaus ter ohranili njegovo gradbeno podstat, pri čemer je investicija znašala 640.000 evrov.

Danes fundacijo prof. Paula Antona Kellerja – Grad Lockenhaus vodi šestčlanski odbor kuratorjev pod vodstvom mag. Romana Horvatha. Vsi člani odbora, revizorji, kot tudi poslovodstvo hotela svoje funkcije opravljajo brezplačno. „Dobri duh“ gradu Lockenhaus so dolgoletne sodelavke in sodelavci, ki tako zagnano skrbijo za goste, pripravljajo kulturne projekte in z veliko obrtniške spretnosti ohranjajo grad Lockenhaus v odličnem stanju.

Ob obisku si lahko ogledamo razstave in zgodovinske prostore (viteška dvorana, mučilnica, tako imenovani

kultni prostor). Lahko se odločimo za vodstvo po zgodovini gradu in prisluhnemo zgodbam njegovih prebivalcev: od legendarnih vitezov templarjev, prek zloglasne krvave grofice pa vse do tukajšnjih netopirjev. Grad je čudovito in romantično prizorišče porok. Zgodovinsko bogat ambient, okusno urejen hotel v gradu, informativna in napeta vodstva po gradu, številni kulturni dogodki ter grajska taverna z izbrano hrano – zaradi vsega tega je grad Lockenhaus tako edinstven kraj za poroke, izlete, prireditve, seminarje in počitnice v osrčju Gradiščanske. Poleg tega lahko ob gledaliških dogodkih grad spoznamo še v drugačni luči.

Srednjeveške igre na gradu Lockenhaus

VITEŠKI GRAD LOCKENHAUS

Eugen Horvath Platz 1

7442 Lockenhaus

T +43 2616 23 94-0

rezeption@ritterburg.at

www.ritterburg.at

Južna Gradiščanska

GRAD „ANGLEŠKEGA PACIENTA“

Notranje dvorišče gradu Bemstein

42
—
43

Ni znano, kdaj natančno je bil zgrajen prvi grad na kraju današnje zgradbe. V vsakem primeru pa je bilo okoliško območje okrog leta 860 v lasti salzburške nadškofije, eden od salzburških vazalov pa je v tem času prepustil na Pinki ležečo zemljo svojemu ministerialu Jacobusu. Najverjetneje je že takrat na tem mestu stala preprostejša lesena obrambna konstrukcija.

Ob koncu 12. stoletja je Bernstein pripadal Ogrski in služil kot obmejna utrdba proti Avstriji. Lega gradu visoko nad dolino Tauchental je omogočala, da so lahko sovražnike opazili že na daleč. Okoli leta 1200 so tam zgradili prve kamnite stavbe, čeprav je bil velik del obrambne konstrukcije še vedno zgrajen iz ilovnatih sten z lesenimi palisadami. Kmalu zatem je grad doletela prva preizkušnja: zasedel ga je Friderik II. Avstrijski, vendar so ga že leta 1236 ponovno zavzeli Madžari pod ogrskim kraljem Bélo IV., ki ga je potem kot fevd podelil grofom iz Güssinga. Vendar mu je ta dar prinesel bore malo veselja, saj je grof Heinrich II. von Güssing postal zaveznik Avstrijcev in jim na široko odprl vrata gradu. To menjavanje strani ni nekaj, kar bi zmedlo le današnjega opazovalca, temveč se zdi, da je zmedo povzročalo že tedaj. Gospodarji gradu Bernstein so bili enkrat na ogrski, spet drugič na avstrijski strani. V naslednjih letih so grad in njegovi prebivalci doživeli številna obleganja in bitke. Med güssinško fajdo leta 1289 je od skupno 34 gradov, ki jih je osvojil vojvoda Albrecht, kljuboval le grad Bernstein. Po koncu fajde je gospodstvo Bernstein postalo posest ogrske krone, zadnji Güssing pa je leta 1339 vstopil v avstrijsko plemstvo kot Iban von Bernstein, nato pa je grad začel propadati, saj ga niso vzdrževali. A to se je kmalu spet spremenilo.

Kralj Sigismund je namreč grad leta 1388 kot nepremičnino zastavil pri

granskem nadškofu Johannu Kanizsayu Chornskemu, ki je takoj pričel z dograjevanjem. Zgrajeni so bili obrambni zidovi, okop in visok okrogel bivalni stolp (donjon), stanovanjsko poslopje pa so dvignili za eno nadstropje.

Te naložbe so se družini Kanizsay bogato obrestovale, saj je z obnovo vrednost gradu tako narasla, da ga kralj ni več želel odkupiti ter jim ga je nato leta 1392 podaril kot darilo. Ko je leta 1440 izbruhnila t. i. mala vojna (Kleinkrieg) med mestom Ödenburg (sedaj Šopron) ter zahodnoogorskimi graščaki, je vmes posegel cesar Friderik III. ter zavzel Bernstein; to je bilo zadnjič, da je nekemu uspelo osvojiti grad.

Menjavanje strani med Ogrsko in Avstrijo se je kljub temu nadaljevalo tudi v prihajajočih stoletjih, zato je Bernstein dober odraz tega časa, ki je bil tako razburkan in viharen. Leta 1446 je cesar

ga obrambnega obroča. V širitev utrdbe so vložili velike vsote ter poskušali grad odkupiti, ker pa so bili Königsbergi protestanti in se niso bili pripravljeni odpovedati svojim pridigarjem, jim ni takoj uspelo doseči tega cilja.

Po padcu trdnjave Kanizsa so bili Bernstein, Schlaining in Güssing edini obmejni gradovi, ki so kljubovali napadu Turkov. V letih 1529 in 1532 so Turki grad neuspešno oblegali, pri čemer je posest utrpela hudo škodo, sama utrdba pa si je s tem prislužila sloves, da je ni mogoče osvojiti. Kar ni uspelo zavojevalcem, pa je uspelo naravi: leta 1536 je strela udarila v stolp za skladiščenje smodnika ter grad skoraj popolnoma uničila.

Ehrenreich Königsberški ni odnehal, temveč je pričel z obnovo in grad obdal z mogočnim bastionskim obzidjem, visokim do 36 metrov. Bernstein v tem

Strela je skoraj v celoti uničila grad.

Friderik grad v imenu svojega mladoletnega varovanca Ladislava Posmrtnega prodal svojemu varovancu Walterju Zebingerju, vendar je bil njegov sin primoran grad ponovno odstopiti cesarju leta 1474, saj so bili Zebingerji vpleteni v fajdo pod vodstvom Andreja Baumkircherja. Nekaj časa so z gradom upravljali oskrbniki, nato je za kratek čas postal ogrski, vendar je po premirju iz Bratislave leta 1491 zopet postal avstrijski.

Cesar Maksimilijan I. je leta 1517 gospostvo zastavil pri bratih Erasmusu, Conradu, Christophu, Panthaleonu ter Ehrenreichu Königsberg. Ker so bližajoči se Turki v tistih časih predstavljali veliko nevarnost, so Königsbergi takoj pričeli z izgradnjo mogočnega zunanje-

času ni služil le kot pribežališče, kamor so se lahko prebivalci zatekli v primeru vojne, temveč tudi kot postaja sistema kresov, s katerimi so si v avstrijskih dednih deželah sporočali informacije o gibanju turških napadalcev.

Izgradnjo obrambnega obzidja so vodili italijanski gradbeniki, dela so se zaključila šele okoli leta 1590, po tem pa je bil grad z obrambnega vidika v najboljšem stanju.

Ko so gverilski borci proti Turkom (hajduki) leta 1605 poskušali zavzeti Bernstein, so se morali umakniti, ne da bi karkoli dosegli. Vendar nesreča ne počiva in v tem primeru se je žal ponovila. Kar ni uspelo hajdukom, je zopet dosegla strela. Tudi tokrat je udarila v

skladišče smodnika in spet je prišlo do uničujoče eksplozije, ki je grad tako močno opustošila, da je bil le-ta nenaseljiv.

Vendar Königsbergi tudi tokrat niso obupali. Ponovno so začeli z obnovo, Ludwig Königsberški je med letoma 1625 in 1627 dal odstraniti uničen bivalni del gradu, preostala poslopja pa je obnovil v baročnem slogu. Iz gotskega gradu je nastal baročni дворец. Tudi sicer ni videti, da bi družino pestile finančne težave, saj je Ludwig Königsberški na lastne stroške najel pehotno enoto plačancev in 100 valonskih konjenikov za obrambo proti prodirajočim Turkom. Vendar so ti visoki izdatki kmalu načeli grajsko blagajno.

Čeprav je grad Bernstein leta 1635 odkupil tedanji imetnik zastavne pravice, Ehrenreich Christoph Königsberški, ga je bil žal zaradi velikih dolgov prisiljen že leta 1644 skupaj z drugimi posestmi prodati grofu Adamu I. Batthyányju.

Njegova vdova Eleonora je leta 1703 obnovila južno krilo gradu, ki je vmes, leta 1647, ponovno postal ogrski. Bernstein je postal ločena domena mlajše linije rodbine Batthyány (linija iz Pinkafelda). Leta 1864 je grof Gustav Batthyány posestvo prodal svojemu irskemu upravitelju Edwardu O'Eganu.

Njegovi dediči so grad leta 1892 prodali grofu Eduardu Almásyju. Grad je nato prešel v last Eduardovega vnuka, Jánoša Almásyja, starejšega brata Lászla Almásyja, ki se je tam rodil 22. avgusta 1895. Kot pomemben raziskovalec in pustolovec je zaslovel po vsem svetu, o njegovem življenju je bil pozneje posnet tudi film (Angleški pacient). Grad je pozneje prešel v last Marije della Pace (rojene Kuefstein), ki jo je posvojil János in ki je odtlej nosila ime Kuefstein-Almásy.

Grad Bernstein je od leta 1892 v lasti družine Almásy, ki je tu leta 1953 ustanovila izvrsten družinski hotel. Trenutna lastnika gradu sta Anna Hase-Almásy in Erasmus Almásy.

Angleški pacient: Pustolovsko življenje Lászla Almásyja

Že od malih nog je Lászlóvo življenje zaznamoval njegov oče György Ede Almásy, priznan etnolog in zoolog. Vzgajali in šolali so ga v britanskem Eastbournu, kjer je živel od leta 1911 do 1914. Tam je spoznal skavte in se navdušil nad njihovimi vrednotami. V prvi svetovni vojni je Almásy služil v avstro-ogrskem vojnem letalstvu, leta 1921 pa je postal predstavnik madžarske zveze skavtov. Prav on je hotel kot šofer odpeljati cesarja Karla I. v Budimpešto, kjer je ta upal, da se bo lahko povrnil na madžarski prestol. Vendar iz zgodovine vemo, da se je ta poskus izjalovil.

Vrnil se je v Anglijo, kjer je delal kot predstavnik proizvajalca avtomobilov Steyr-Automobile ter zmagal na številnih avtomobilskih dirkah. Poleg tega je bil tudi pionir na področju lovskih popotovanj, ki jih je v Egiptu organiziral za Evropejce. Tam je tudi odkril svojo ljubezen do Afrike in Sahare. Leta 1932 se je tako s tremi Britanci odpravil, da bi odkrili oazo Zarzuro, legendarno „oazo ptic“, pri čemer je potoval tako z avtom kot z letalom. V tem času se je tudi naučil arabsko ter objavil več knjig o svojih pustolovščinah. Pozneje je med afriško ofenzivo vohunil za Rommla, prav tako pa je deloval tudi v Italiji in Grčiji. Po vojni mu je angleška tajna služba MI6 pomagala pobegniti pred rusko tajno službo, kar nakazuje, da ni delal le za

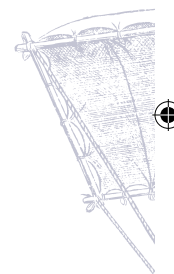
Življenje grofa Lászla Almásyja je služilo kot podlaga za roman: „Angleški pacient“

Nemce. Po vrnitvi v Budimpešto mu je uspelo rešiti nekaj judovskih družin; po koncu vojne pa se je ponovno vrnil v Egipt. Tam je zbolel za amebno grižo in se je leta 1951 vrnil v Avstrijo.

Zdravil se je v Salzburgu, ker se iz strahu pred ponovnim ruskim ujetništvom ni upal vrniti na Bernstein, ki je takrat spadal v rusko cono. Istega leta je umrl v Salzburgu, kjer je tudi pokopan. Njegov nagrobnik, ki so ga madžarski donatorji postavili leta 1995, ga slavi kot pilota, raziskovalca Sahare in odkritelja oaze Zarzura. Lik Lászla Almásyja se je v filmu „Operacija Salaam“ pojavil že leta 1958, leta 1996 pa je bil posnet priznani hollywoodski film „Angleški pacient“, ki temelji na romanu Michaela Ondaatja, le-ta pa si je privoščil nekoliko več svobode pri upodobitvi slavnega pustolovca.

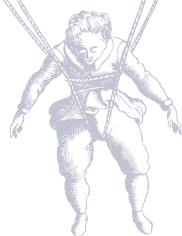
Vrt gradu Bernstein

Ko je v 17. stoletju minila turška nevarnost in ni bilo več potrebe po obrambnih obzidjih so jih spremenili

Grad Bernstein

li v naravne vrtove in skalnjake, ki so danes najstarejši in poslednji primer tovrstnih vrtov na Gradiščanskem.

Vrt in njegovo trenutno razporeditev je najbolj zaznamoval profesor Kleiner, šolani krajinski arhitekt, ki je kot del plačila za svoje delo kar dve leti svojega življenja preživel na gradu Bernstein. Eden najstarejših divjih kostanjev se nahaja na razglednem bastionu, njegova starost je ocenjena na približno 250 let. Vrt, kapelo, obrambno obzidje in viteško dvorano je mogoče obiskati ob določenih urah ter izključno kot del vodenega ogleda.

GRAD BERNSTEIN

PRIVAT, Erasmus Almásy
Schlossweg 1
7434 Bernstein
T +43 3354 63 82
urlaub@burgbernstein.at
www.burgbernstein.at

Grad ni odprt za javnost, vendar ga je mogoče obiskati v sklopu občasnih vodenih ogledov. Grajski hotel pa vam ponuja priložnost, da si v skrbno obnovljenih sobah, opremljenih z originalnim pohištvo, v popolnem miru nabereite moči ter izkusite čar prejšnjega stoletja.

Današnja podoba gradu Bernstein

NEKDAJ PRIZORIŠČE ŠTEVILNIH BOJEV – DANES GRAD MIRU

Grad Schlaining z bastionom na južni strani; obarvana razglednica iz obdobja pred 2. svetovno vojno

Začetki gradu Schlaining so zaviti v temo, pa vendar lahko domnevamo, da je bil prvi grad zgrajen že ob koncu 11. ali v 12. stoletju, postavili pa so ga podaniki štajerskih deželnih knezov, nato pa je bil podeljen güssinškemu gospodom. Za gradnjo gradu Schlaining so izbrali idealno lokacijo. Stoji na nekdanji strateško pomembni točki, na križišču več trgovskih poti od Steinamangerja proti Gradcu, ter od Wiener Neustadta (Dunajskega Novega mesta) do Šoprona. Grad je bil prvič omenjen v listinah leta 1271 kot „castrum Zloynuk“ in sega v čas bojev za zapuščino Babenberžanov. Takrat je bil grad

v lasti grofa Heinricha II. Güssinškega, ki ga je leta 1280 spretno predal v roke češkega kralja Otokarja II. Przemysla. Ta pa je grad uspešno ubranil pred ogrskim kraljem Ladislavom IV. Po več vpadih mogočnih in bojevitih grofov iz Güssinga na avstrijsko ozemlje je vojvoda Albrecht I. leta 1289 v „Güssinški fajdi“ osvojil 34 gradov in trdnjav na zahodu Ogrske, med njimi tudi Schlaining. V mirovni pogodbi iz Hainburga pa so se leta 1291 dogovorili, da naj se gospodom iz Güssinga povrnejo le najpomembnejše posesti. Vse druge utrdbe naj bi porušili, kar se je v mnogih primerih dejansko zgodilo.

Grad Schlaining

Podobno kot večina graščakov na avstrijsko-ogrskem obmejnem območju, so tudi prebivalci Schlaininga pogosto menjavali svojo pripadnost in izmenično podpirali Avstrijo in Ogrsko.

Leta 1269 je moral grof Heinrich Güssinški grad Schlaining prepustiti češkemu kralju Otokarju, bodisi da bi posest zaščitil pred napadom Madžarov, po drugih virih pa zato, ker je bil vpleten v zaroto štajerskega plemstva. Leta 1274 so Madžari zaman oblegali grad, ki je leta 1276 prešel v last kralja Rudolfa I., leta 1289 pa ga je po silovitih bojih zavzel vojvoda Albrecht I. Ta je na gradu za grajske grofe imenoval svoje zveste viteze, med drugim Heinricha Stubenberškega leta 1290. Kljub temu je bil Schlaining v začetku 14. stoletja vrnjen grofom iz Güssinga. Zgodovina gradu je bila nadvse razgibana.

Leta 1327 je grad pristal v rokah kralja, ta pa ga je podelil družini Kanizsay. Leta 1445 so grad osvojile enote poznjšega cesarja Friderika III. v imenu njegovega varovanca Ladislava Posmrtnega, osvojile pa so še celo vrsto gradov na zahodu Ogrske. Friderik je grad Schlaining naposled podaril svojemu – takrat še zvestemu – podaniku Andreju Baumkircherju. Ime tega graščaka je še danes povezano s številnimi zgodbami in legendami – najbolj znamenita je tako imenovana „Baumkircherjeva fajda“, pri kateri je šlo za upor in boj proti cesarju Frideriku III. med letoma 1469 in 1471, kar je naposled privedlo do usmrtitve – ali bolje rečeno umora – Baumkircherja v Gradcu. Pod Andrejem Baumkircherjem so s številnimi gradbenimi deli bistveno spremenili podobo gradu: prek mogočnega in globokega jarka je pot vodila čez osupljiv most do prvih grajskih vrat, ki so bila zavarovana z dvema dviznima mostovoma. Prek nadaljnjega jarka je bilo mogoče doseči druga grajska vrata, ki jih je prav tako varoval dvizni most. Krasil jih je grb Andreja Baumkircherja in grb družine Stubenberg. A še vedno nismo v notranjosti gradu. Prek okopov (cvinger) pridemo do tretjih vrat, ki jih zopet varuje jarek – in šele nato dosežemo notranje dvorišče z impresivnim kamnitim stolpom iz lomljenca, na katerega se lahko povzpemo

po krožnem stopnišču. Na zahodu so na starem utrjenem obzidju, ki so ga v 15. stoletju razširili v bastion, zgradili različna bivalna in gospodarska poslopja. V jugozahodnem kotu se dviga gotski štirikotni stolp, ki so ga v 16. stoletju še zvišali. Vzhodno od zunanjega predgradja se nahaja notranje predgradje, nad katerim se dviguje mogočni bivalni del gradu (donjon).

Nekdanji izgled gradu Schlaining, razglednica iz časa okoli 1930

Prek tretjega mostu dospemo na notranje dvorišče skozi vrata, na katerih je letnica 1550. Na steno ob vratih je pritrjena mogočna spominska plošča Andreju Baumkircherju.

Sredi 16. stoletja je grad prešel v posest družine Batthyány in v njihovi lasti ostal vse do 19. stoletja. Član te družine, Ludwig Batthyány, je bil precej razvpit. Leta 1812 je podedoval grad Schlaining in pozneje postal madžarski ministrski predsednik. Kot madžarski patriot je zagovarjal stališče, ki je v očeh avstrijskih vladarjev veljalo za izdajalsko, zaradi česar so ga 6. oktobra 1848 ustrelili zaradi sodelovanja v revoluciji. Njegovo premoženje je pripadlo kroni.

Med prvo svetovno vojno je grad služil kot prebivališče zajetih ruskih častnikov, med drugo svetovno vojno so bili tu ponovno nastanjeni vojni ujetniki in prisilni delavci (t. i. Ostarbeiter, vzhodni delavci). Med letoma 1945 in 1947 je bilo na gradu taborišče za pridržanje in prisilne delavce ter zapor okrožnega sodišča Oberwart, kamor so zaprli posebej hude nacionalsocialistične zločince. V času madžarske krize so tu leta 1956 začasno nastanili begunce z Madžarske. Leta 1957 je grad prešel v posest nekdanjega ministra za trgovino Uda Illiga, ki ga je temeljito prenovil. Predvsem pa je Illig s predmeti iz svoje bogate zasebne zbirke ponovno opremil grajske prostore, iz katerih je celotni inventar izginil že pred drugo svetovno vojno. Leta 2000 je tu potekala deželna razstava z naslovom „Vojna ali mir – od kulta nasilja do kulture miru“.

Od leta 1980 grad pripada deželi Gradiščanski, ki je tu uredila muzej in več seminarskih in konferenčnih dvoran, ki so jih dokončali v teku priprav na omenjeno deželno razstavo. Leta 1983 so na gradu Schlaining ustanovili sedež Avstrijskega raziskovalnega centra za mir in mirno reševanje konfliktov (ASPR). ASPR predstavlja kraj spoštljivega srečevanja in skupnega učenja. Prostor za njegovo delovanje so zagotovili po letu 1986, ko so ponovno postavili zgradbo nekdanje žitnice (granarium). Poleg tega so za potrebe univerzitetnega mirovnega inštituta namenili še dodatne prostore. Leta 1992 je na gradu Schlaining potekala 2. mednarodna konferenca muzejev miru, leta 2000 je ustanova ÖSFK na gradu uredila Evropski muzej miru.

Leta 2018 je tam potekala 32. konferenca organizatorjev delavnic za prihodnost z gosti iz Nemčije, Avstrije, Španije, Sirije in Madžarske: „Gradimo mostove, gradimo mir – proti razslojevanju družbe“ je bila osrednja tema pogovorov. Trenutno grad ponovno prenavljajo. V zgornjem nadstropju gradu je obširna etnološka „Zbirka Ludwiga Totha“, ki prikazuje zgodovino okraja Oberwart, za zbirko pa skrbita mestna občina in „Društvo prijateljev gradu Schlaining“. Ogledamo si lahko tudi razstavo „Delo in življenje okrog leta

Današnja podoba gradu Schlaining

1900“, ki prikazuje delovne in bivalne razmere v preteklosti. Do konca 20. stoletja so grad oskrbovali z vodo le s pomočjo treh prostornih cistern, največjo od katerih je krasila dekorativna ograja iz leta 1648. Grajski jarek so v preteklih letih predelali. Na „prepovedani poti“, ki vodi okrog gradu, so ustvarili številne koticke za počitek. Sam grajski jarek sedaj služi kot prireditveni prostor z odrom in tribunami za gledalce. Na tem mestu je tudi začetek in konec alpsko-panonske pešpoti Alpannonia.

Okrog gradu se razprostira kraj Stadtschlaining (madžarsko Városszalónak), ki ima danes okrog 2000 prebivalcev. V drugi polovici 15. stoletja ustanovljena mestna naselbina je obdana z močnim, utrjenim obzidjem, ki je deloma ohranjeno še danes.

Andrej Baumkircher – upornik in vodja najemnikov

Z gradom Schlaining je neločljivo povezan baron Andrej Baumkircher von Schlaining. Na našem popotovanju vzdolž Ceste gradov vedno znova naletimo na to zgodovinsko osebnost. Rojen je bil okrog leta 1420 v danes slovenskem kraju Vipavi (tedaj Wippach), usmrčen pa je bil 23. aprila 1471 v Gradcu. Kot sin cesarskega upravitelja je mladost preživel na dvoru cesarja Friderika III. Zaradi svoje izjemne moči in velikosti je vzbujal pozornost v obdobju iztekajočega se srednjega veka. Kot vodja najemniških vojakov je večkrat odločilno pomagal cesarju Frideriku III., predvsem ko je leta 1452 obvaroval Wiener Neustadt pred stanovsko vojsko. Za to so ga bogato nagradili in tako je prejel

pravico, da kuje lastni denar, ter dovoljenje, da ob svojem gradu Schlaining ustanovi še mesto. Med letoma 1453 in 1457 je služil ogrsko-češkemu kralju Ladislavu Posmrtnemu. Tako v času volitev ogrskega kralja kot tudi med uporom dunajskih meščanov (1462) je bil Baumkircher s svojimi ljudmi na strani cesarja Friderika III. Leta 1469 pa se je obrnil proti njemu in skupaj z ogrskim kraljem Matijo Korvinom organiziral upor štajerskega plemstva. Baumkircherjeva fajda se je začela z izročitvijo dopisa štajerske plemiške zveze Frideriku III. dne 1. februarja 1469. Poleg tega je cesar Baumkircherju dolgoval veliko denarja – kar je bil tudi eden od razlogov za fajdo in za žalostni Baumkircherjev konec. Plemiška zveza je pod vodstvom Baumkircherja in Johanna von Stubenberga zasedla štajerska mesta Hartberg, Fürstenfeld, Feldbach, Maribor (tedaj Marburg), Slovensko Bistrico (tedaj Windischfeistritz), Konjice (tedaj Gonobitz) in grad Wildon.

Marca 1469 so Baumkircherjeve enote zasedle dolino reke Mürz, a so aprila 1469 izgubile Scheiffling, Oberkapfenberg, Schwanberg in Gornjo Radgono (Oberradkersburg) v boju proti cesarskim četam. 21. julija 1469 je v bitki pri Fürstenfeldu prišlo do soočenja enot Baumkircherja in cesarja Friderika III., kjer je Baumkircher hudo porazil cesarske čete. Baumkircherjevi vojaki so ropali po okolici Gradca. Oktobra 1469 so podpisali premirje med Friderikom III. in Baumkircherjem. 30. junija 1470 je Friderik III. z Baumkircherjem sklenil pogodbo, s katero mu je obljubil popolno amnestijo in plačilo 14.000 goldinarjev. Ker dogovorjene vsote ni plačal, se je Baumkircher jeseni 1470 ponovno uprl cesarju Frideriku III. 23. aprila 1471 sta se Baumkircher in Andreas von Greisenegg odpravila na pogajanja v Gradec, potem ko so jima obljubili varno spremstvo, dokler ne zazvoni večerni zvon. Ta dan pa je večerni zvon zazvonil eno uro prej in tako so oba prišli. Zvečer so ju brez pogajanj javno obglavili pri mestnih vratih ob Muri.

GRAD SCHLAINING

Rochusplatz 1

7461 Stadtschlaining

T +43 3355 23 06

museum@friedensburg.at

www.friedensburg.at

Dvorec Rotenturm

DVOREC ROTENTURM

Zgodovinski bakrorez dvorca Rotenturm

Ponovno rojstvo arhitekturnega dragulja“, piše na naslovnici brošure, ki jo je izdala družina Schinner, ki ji je uspelo uresničiti na videz nemogoče poslanstvo: stavbo, ki je bila takrat, ko je družina prevzela grad, že razvalina, namenjena za rušenje že pred več desetletji, so ohranili pred dokončnim uničenjem, tako da je zasijala v novi podobi. Dvorec je edinstven med vsemi dvorci Ceste gradov zaradi svojega mavrsko-orientalskega sloga, v kakršnem ga je v šestdesetih letih devetnajstega stoletja dala zgraditi grofovska rod-bina Erdődy. A njegova zgodovina sega mnogo dlje kot le do 19. stoletja.

Najprej prisluhnimo zgodovinarju Haraldju Pricklerju: „V visokem srednjem veku je v kraju Rotenturm stal grad ob vodi, domnevno na mestu sedanjega dvornega parka. Leta 1424 je Stephan de Vöröswár (madžarsko ime za Rotenburg) grad Rotenturm (Castrum Wereswar) dal v zakup Johannu von Ellerbachu, ki je obnovil propadli grad.“ Družina Erdődy je s premorom med letoma 1557 in 1613 kar štiri stoletja krojila usodo gradu Rotenturm.

Zgodovinar in raziskovalec gradov Karl Ulbrich na tem mestu razlikuje med štirimi različnimi reprezentančnimi stavbami, iz katerih izhaja sedanji dvorec Rotenturm: najstarejša stavba naj bi bil grad ob vodi iz 17. stoletja, ki je ležal v severozahodnem kotu dvornega parka. Temu je sledil nekdanji „stari grad“, nekakšna predelava gradu ob vodi v času med letoma 1775 in 1780. Ta zgradba se v starejših virih običajno omenja kot „grad“, po razrušenju približno okrog leta 1810 pa tudi kot „stari grad“.

Kronološko potem sledi nekdanji „kastel“, ki so ga zgradili približno med letoma 1820 in 1825, ki so ga pred gradnjo dvorca imenovali preprosto „dvorec“, po izgradnji novega dvorca pa „staro krilo dvorca“ ali stavba za služinčad. Stal je v jugozahodnem kotu grajskega parka, podrli pa so ga leta 1972. Kot zadnji je med letoma 1862 in 1866 nastal „novi dvorec“, ki je stal severno od starega krila dvorca na robu parka v smeri proti naselju, zgrajen pa je bil v historičnem slogu in danes predstavlja edino ohranjeno stavbo.

Novo zgradbo so po načrtih madžarskega gradbenika Antala Weberja zgradili v slogu romanskega historizma. Vodja gradnje je bil Johann Lang iz Pinkafelda. Nastala je harmonična povezava romantičnih oblik z gotskimi in renesančnimi elementi ter mavrsko-bizantinskim slogom. Rdeči omet na pročelju s strukturno predimenzioniranih opek trinadstropnega dvorca je v nasprotju z bogatim reliefnim okrasjem pročelja iz svetlega peščenca z mavrsko-romanskimi elementi. Zanimiva so stranska krila s stopničastim stlemenom in pravokotni stolp v vzhodnem delu stavbe, ki ima v gornjem nadstropju galerijo stebrišča. Polkrožni zaključek cerkvene stavbe (apsida) na zahodu

dvorca daje slutiti dvonadstropno grajsko kapelo, v kateri je freske poslikal slikar Károly Lotz, ki je ustvaril tudi stenske poslikave v vestibulu v gornjem nadstropju. Stari baročni vrt so spremenili v angleški park.

Dvorec je svoj razcvet doživel v prvih desetletjih 20. stoletja. V njem so se nahajale dragocene zbirke grofovskega para Juliusa in Emilije Erdődy, rojene grofice Széchenyi, ki sta bila naklonjena umetnosti. A že kmalu je bilo konec lepih časov. Leta 1924 je velik del dragocene notranje opreme in nenadomestljive zgodovinske dragocenosti uničil ogenj: plameni so pogoltnili tudi družinski arhiv družine Erdődy in v stolpu skriti tajni arhiv madžarskega borca za svobodo, kneza Franza II. Rákóczija, vojaškega vodje v vojni s Kruci med leti 1704 in 1711.

Z Ludwigom Erdődyjem je izumrla rotenturmska veja družine, preostanek zbirk so leta 1929 prodali na dražbi, za kratek čas je na gradu prebival virtuozni violinist Jan Kubelik. V času zasedbe po drugi svetovni vojni so dvorec ponovno uničili in opustošili. Leta 1971 je dežela Gradiščanska odkupila dvorec, ki je postal priljubljeno tajno shajališče mladine, kar pa ni koristilo ohranitvi dvorca.

Poročni dvorec Rotenturm

In tu se sklene krog s sedanjimi časi: leta 2008 je uničeno stavbo z grajskim parkom kupil dunajski strokovnjak za nepremičninska zavarovanja Heinz Schinner. V dogovoru z avstrijskim zavodom za spomeniško varstvo in obrtniški mojstri si je prizadeval previdno prenoviti stavbo in ji povrniti nekdanjo podobo. Poleg rekonstrukcije gradbene osnove je moral obnoviti tudi številna vrata in okna. Izvesti so morali še številna druga dela, preden je dvorec leta 2015 ponovno zasijal kot zaščitni znak in biser svoje regije. V tem primeru je dejansko uspel čudež, kakršnega bi si želeli še za marsikatero drugo zgodovinsko stavbo.

Dvorec Rotenturm

Današnja podoba dvorca Rotenturm

K „staremu gradu“ je nekaj sodil še okrog 460 hektarjev velik živalski vrt, tako imenovani „gozd ob bajerju“. Danes ima park približno enajst hektarjev. V času, ko je družina Schinner prevzela grad, je bil park zanemarjen, po dolгих letih prizadevanj pa so ga uspeli ponovno oživiti. Gre za angleški podeželski vrt, v katerem so kot naravne spomenike ohranili številna drevesa. Eno izmed njih je platana, katere deblo je tako široko, da potrebujemo sedem oseb, da ga lahko objamejo.

Podobno kot pri gradu Neuhaus je tudi tukaj zagnana družina obudila grad iz ruševin. Stavba je zasijala v novi podobi. Dosežek prof. Heinza Schinnerja, rešitelja stavbe, je dežela Gradiščanska leta 2015 nagradila s komturskim križem. Edinstveni ambient dvorca in parka služi kot kulisa za poroke, poslovna srečanja, zasebna slavlja, pa tudi kot prizorišče za snemanje filmov ali fotografiranje.

DVOREC ROTENTURM

PRIVAT, Konsul Heinz Schinner
Am Schloss 1

7501 Rotenturm an der Pinka

T +43 1 715 33 33

M +43 676 737 37 10

office@schlossrotenturm.at

www.schlossrotenturm.at

Vzhodna avstrijska Štajerska

PRAVLJIČNI GRAD AVGUŠTINCEV IZ VORAUUA

Današnja podoba gradu Festenburg

52
—
53

Na spletni strani gradu ga omenjajo kot skrivnost. In res: grad leži nekoliko odmaknjen od obljudenih poti na severu vzhodne Štajerske, skrit je sredi gozdov na visokem gorskem grebenu. Zato je pogled na grad, ki se obiskovalcu razkriva šele korak za korakom, toliko bolj presenetljiv.

Že pred letom 1200 so gospodje Stubenberški na tem mestu zgradili prvi grad, verjetno zato, da bi zavarovali pot prek prelaza Wechsel. Šele relativno pozno ta grad zasledimo v pisnih virih, leta 1353 je prvič omenjen kot Festburg. V tem času je bil že več kot 100 let v lasti grofov Mattersburg-Forchtenstein, verjetno ga je Simon von Mattersdorf po letu 1220 pridobil s poroko

z eno od hčera rodbine Stubenberg. V tem času je bil grad razdeljen na dve polovici, ki so ju drugo za drugo prodali spodnjeavstrijski rodbini Pergauer. Proti koncu 14. stoletja je grad nato prešel v roke grofov Montfort, ki so izhajali iz Vorarlberga. Hugo von Montfort je bil zelo zaslužen na dvoru in je potem, ko je prišel na Štajersko, tu dve leti opravljal funkcijo deželnega glavarja. Kot pesnik je zapustil opus, v katerem se zrcalijo viteški ideali in trubadurska lirika. Samostan Vorau hrani rokopis iz poznega 15. stoletja, v katerem je tudi ena izmed pesnitev, ki jih je napisal Hugo. Intermezzo družine Montfort na gradu Festenburg pa ni dolgo trajal. Leta 1416 so grad prodali družini Saurau, ki je grad ohranila v svoji lasti še dve stoletji.

Grad Festenburg

Leta 1529 so Turki prek Friedberga in St. Lorenza na prelazu Wechsel prodirali tudi proti gradu Festenburg in ga poskušali celo oblegati. Maloštevilna, a pogumna vojska na gradu je odbila vse napade in Turki so se morali tako naglo umakniti, da so morali pred gradom pustiti celo „zelo velik top“, v katerem je bilo prostora za celega človeka. Na obleganje Festenburga spominja tudi nekaj kamnitih topovskih krogel, ki so vzdane v grajske zidove. Medtem ko je drugod nastala precejšnja škoda, pa Turki leta 1532 niso prodrli do gradu Festenburg. Okrog sredine 16. stoletja je bilo lastništvo gradu že razdeljeno med številne člane družine Saurau. Leta 1540 so vsak po eno tretjino imeli v lasti bratje Christof, Friedrich in Michael von Saurau. Dne 1. junija 1616 je Andreas Siegmund von Saurau prodal Festenburg z vsemi prituklinami za 18.000 goldinarjev in 200 dukatov samostanu Vorau. Prošt je bil tedaj Daniel Gundau. Mati družine Saurau je dobila dosmrtno pravico, da prebiva v gradu. To je privedlo do sporov med njo in cerkvenimi kanoniki (korarji), saj je najemnica ostala zvesta svoji protestantski veri, pa tudi njena služinčad je bila protestantske vere. Korarji iz Voraua so preoblikovali tedanjo grajsko kapelo (sedanja kapela Sveteга križa) in jo ponovno posvetili.

Prošt Daniel Gundau je zaradi svojih zavzetih gradbenih projektov prejel častni naziv drugega ustanovitelja samostana ne le v kraju Vorau, temveč je začel s prezidavami tudi na gradu Festenburg. Višje ležeči vzhodni del, tako imenovani gornji grad, so prezidali in viteško dvorano spremenili v cerkev, ki so jo posvetili sveti Katarini Aleksandrijski. Nižji zahodni del so predelali v bivalne prostore. Med letoma 1707 in 1723 so grad pod tedanjim proštom Philippom Leislom in njegovim naslednikom ponovno razširili v baročnem slogu, tako da so mu dodali nove bivalne prostore in Kalvarijo, ki skupaj z grajsko cerkvijo še danes podeljuje gadu Festenburg njegovo značilno podobo. V tem času so številne bivalne prostore spremenili v kapele in grad poslikali z razkošnimi freskami. A vendar je zob časa tako načenjal stavbo, da se v opisu iz leta 1815 pojavlja kot „star, propadajoč gorski grad, ki ga upravlja-

jo iz mesta“. V prvi polovici 19. stoletja so grad ponovno prenovili. V 18. stoletju je grad služil kot rezidenca ostarelih korarjev iz Voraua, tam pa sta upokojenska leta preživljala tudi neki korar iz Rottenmanna in neznani škofijski duhovnik. V grajski grobnici so med le-

Glavni oltar gradu Festenburg, delo slikarja Johanna Cyriaka Hackhoferja iz Voraua

toma 1721 in 1781 pokopali 10 avguštincev iz Voraua ter dva druga duhovnika. Leta 1892 so Festenburg proglasili za samostojno župnijo. Romantično gorsko pokopališče, na katerem so sami kovani železni križi, ki deloma z motivi nakazujejo poklic umrlih, so leta 2019 proglasili za najlepše štajersko gorsko pokopališče. Še danes tam pokopavajo pokojnike iz župnije Festenburg.

Sakralne upodobitve

Prošt Philipp Leisl iz Voraua je svojemu samostanskemu slikarju Johannu Cyriaku Hackhoferju in salzburškemu rezbarju Johannu Fenestu dal nalogo, da v obliki poti s postajami križevega pota (Kalvarija) ponazorita skrivnosti žalostnega dela rožnega venca. Po smrti Philippa Leisla leta 1717 je njegov naslednik grof Webersberg tematično razširil še na veseli in častitljivi del rožnega venca, poleg tega pa je legendo svete Katarine dal prikazati v mistični povezavi z Jezusovim življen-

jem. Tako je nastala serija umetnin v več ciklih, ki so izredno izpovedne in mojstrsko izražajo bistvo baročne pobožnosti, kakršne zlepa ne zasledimo nikjer drugje.

Gotska vrata vodijo na prvo dvorišče, ki ga zaznamujeta dve baročni niši z vodnjaki. Tam najdemo kipa Kristusa in svete Katarine, ki predstavljata tematsko izhodišče. Od tam prispemo na veliko grajsko dvorišče, kjer je v prvem nadstropju kapela po vzoru Loreta pri Anconi, v kateri se začne obhod sakralnih objektov. Kot vodilo za baročne obiskovalce je na steni pisalo: „Kdor zna brati, naj tu začne, in če bo prehodil vse, bo uzrl marsikaj sijajnega in redkega: videl bo namreč, kakšen se nam bo Kristus predstavil po svoji smrti. Čudež je, kako se mu takoj po smrti pridruži še Katarina.“ Pot od tam vodi v kapelo jaslic. Obe kapeli ponazarjata veseli del rožnega venca.

Nato sledi tako imenovani kalvarijski hrib s štirimi kapelicami: Oljska gora (včasih imenovana „kapelica krvavega potu“), kapelica bičanja, kapelica kronanja in kapelica križanja. V župnijski cerkvi, ki je posvečena sveti Katarini Aleksandrijski, pa je Hackhofer mojstrsko upodobil častitljivi del rožnega venca. Posebnost v cerkvi je tako imenovano „Festenburgsko žensko nebo“, kajti slikar je na nebu na cerkvenem stropu upodobil le ženske like. Gre za nebeški zbor, ki poje in igra na glasbila, da bi ustrezno sprejel sveto Katarino Aleksandrijsko. S tem se celotni edinstveni grad današnjemu obiskovalcu predstavlja kot cerkveni grad, pri katerem pa še vedno zlahka prepoznamo njegovo nekdanjo obrambno funkcijo. V sklopu daljših ali krajših vodstev si lahko ogledate grad in njegove umetnostne zaklade.

FESTENBURG

PRIVAT, Augustiner
Chorherrenstift Vorau
8251 Bruck a.d. Lafnitz
M +43 680 556 83 16
info@festenburg.at
www.festenburg.at

Vzhodna avstrijska Štajerska

DVOREC KOT GLAVNI ZADETEK NA LOTERIJI – IN KAKO JE POSTAL ZAKLADNICA SODOBNE UMETNOSTI

Pogled na grad Aichberg, okrog leta 1900

54
—
55

Prve omembe o okolici Eichberga zasledimo v pisnih virih v 11. stoletju. Izvemo, da je bila okolica Eichberga od približno leta 1050 v posesti grofov von Formbach, od leta 1158 pa je imel to območje v lasti štajerski mejni grof. Ta je v času, ko so želeli zavarovati deželno mejo, postavil tudi grad in pozneje še vas Eichberg (Aichberg). Tako kot povsod, tudi v Aichbergu pred prvo omembo ni bilo brezobličnega nič, temveč so že prej tam v vseh zgodovinskih obdobjih prebivali ljudje. Njihove sledi odkrivajo najdbe, na primer iz rimske dobe. Leta 1043 je bila bližnja reka Lapinč spet enkrat mejna reka, tokrat med Svetim rimskim cesarstvom in Ogrsko. Ko so gradili niz gradov, s katerim so se želeli zavarovati pred napadi z vzhoda, so verjetno tudi v Aichbergu postavili prvo utrdbo. Sredi 13. stoletja se v virih pojavlja prvi plemič iz

Aichberga: Konrad von Aichberg. Njegova rodbina je dala leta 1378 iz kamna zgraditi grajsko kapelo, ki je nato postala še danes obstoječa župnijska cerkev. Po krajšem obdobju vladavine družine Welz so grad leta 1412 prevzeli člani rodbine Steinpeiß, ki so uso- do gradu in posesti krojili naslednjih 350 let. Prvi član družine Steinpeiß je izviral iz družine vazalov, ki so služili Stubenberškim in so bivali v Angerju pri Weizu. Legenda o tem Seifriedu Steinpeißu govori, da je lahko 100 kg težko kamnito kroglo vrgel več metrov v daljavo. Karl Reichert je okrog leta 1860 o legendarni moči članov družine Steinpeiß zapisal: „Na tem mestu naj omenim posebnost, ki dokazuje, kako zakoreninjene so legende o izjemni telesni moči te rodbine. Poleg zgoraj omenjenega glavnega vhoda v grad Eichberg sta dva velika ovalna kamna, ki sta težka približno 4 cente (400 kg), nanju pa so

Dvorec Aichberg

pritrjene železne ročke. Eden izmed prednikov družine Steinpeiß (pomeni tistega, ki grize kamen) naj bi ta dva kamna, kadar je bil jezen, hkrati dvigoval in udarjal z njima, dokler se mu jeza ni plegla. "Ni znano, ali so vsi potomci družine Steinpeiß imeli takšne nadnaravne sposobnosti. Dejstvo pa je, da sta bila njegova vnuka Andreas in Seifried leta 1468/70 pri Baumkircherjevi plemiški vstaji proti cesarju Frideriku III. na napačni strani – namreč na stani Baumkircherja. Potem ko je cesar zatrl upor, je grad zavzel cesarju zvesti poveljnik von Tierstein, brata pa so zaprli v kraju Wiener Neustadt (Dunajsko Novo mesto). Lastnik gradu je postal cesar, pozneje pa je bil grad vrnjen družini Steinpeiß.

V sredini 16. stoletja je posestvo Eichberg hudo trpelo zaradi turških vpadov, sam grad pa ni bil napaden. Negotovih časov po odhodu Turkov še ni bilo konec, kajti leta 1605 so sam kraj in grad napadli gverilski borci proti Turkom (hajduki) in ju opustošili. Družina Steinpeiß se je v zadnjem hipu zatekla v samostan Vorau, leta 1621 pa so ponovno prišli hajduki in ponovno povzročili hudo škodo.

Družini pa se je vendarle nasmehnila sreča: leta 1640 je cesar Ferdinand III. brata Hansa Christopha in Sigmunda povišal v barona. Družina Steinpeiß je leta 1674 še bolj napredovala: tega leta so jim podelili dedni naziv sokolarskih mojstrov vojvodine Štajerske, že leto zatem pa so postali grofje. Leta 1699 so grad oplenili madžarski huzarji, kar je bil povod, da so grad obnovili, tedan je pročelje pa se je ohranilo do danes. Proti koncu 17. stoletja je grad s svojimi prebivalci znova prestajal težke preizkušnje. Leta 1683 so si lahko sprva oddahnili, ker so Turki na svojem pohodu grad zaobšli, nato pa je grad napadlo približno 500 mož Christoph Batthyányja, ki so povzročili škodo v višini več kot 10.000 goldinarjev. Odprava škode je gospode pahnila v hude dolgove.

Nadvse zanimiv in precej pustolovski predstavnik te družine je bil grof Johann Josef Steinpeiß. Potem ko je leta 1697 zabodel nekega nasprotnika, je pobegnil v tujino. Več let je jadral po

svetu, preden se je vrnil na grad Aichberg. O svojih doživljajih je napisal obširne spomine, a ti so se leta 1945 skupaj s celotnim arhivom družine Steinpeiß za vselej izgubili.

Aichberg je bil ponovno bojno prizorišče, ko so v letih 1704 in 1708 grad napadli Kruci in ga poškodovali. V želji, da bi se v prihodnje lahko uspešneje branili, so leta 1715 postavili predgradje s stolpom, a tudi ta zgradba je postala žrtev bojev leta 1945. Po smrti poslednjega Steinpeiša na Aichbergu leta 1772 je grad v naslednjih letih pogosto menjal lastnike. Ko so baroni Waidmannsdorfski v zgodnjem 19. stoletju kot lastniki tega močno zadolženega gradu preiščevali, kako bi se rešili iz zagate, so prišli na zelo nenavadno zamisel: grad so s cesarjevim dovoljenjem proglasili za glavni dobiček na loteriji, cena srečke pa je znašala 15 goldinarjev. Žrebanje je potekalo 16. januarja 1817 na Dunaju pod nadzorom cesarsko-kraljeve dvorne komore in cesarsko-kraljevega direktorata za področje loterije. Glavna nagrada, tj. grad in posest Aichberg, sta pripadla srečki s številko 50.516. Zmagovalec je bil praški trgovec s papirjem Donat Hartmann, ki pa ga sam grad ni zanimal in ga je zato 8. februarja 1817 prodal za 368.328 goldinarjev, pri čemer je bogato zaslužil. Grad je kupil cesarsko-kraljevi konjeniški stotnik grof Ludwig von Schönfeld. Ta je kupil še sosednjo posest Reitenau, a ni imel sreče, saj je leta 1828 umrl po padcu s konja.

Karl Reichert v svoji zbirki litografij z naslovom „Nekdaj in danes“ (Einst und Jetzt) v osemdesetih letih 19. stoletja takole opiše Aichberg: „S svojimi številnimi prizidki nepravilnih oblik, stolpiči, zaščitnimi balkoni nad vrati v obzidju, nesimetričnimi okni in linami daje vtis pravega utrjenega srednjeveškega gradu.“ Grad in posest sta zaradi prezadolženosti pogosto menjala lastnike; kljub temu pa je posest Aichberg kar 100 let ostala v lasti grofov von Wimpffen.

Od začetka leta 1915 pa do jeseni leta 1917 so na gradu nastanili več begunskih družin iz Galicije, vsega skupaj 37 večinoma povsem obnemoglih ljudi, izmed katerih sta v tem času dva umrla.

Dvorec Aichberg z obnovljeno fasado

Več kot polovica beguncev je bilo Judov, do katerih so imeli lokalni prebivalci zelo odklonilen odnos. Čeprav so bili večinoma na koncu z močmi, so jih silili k delu. Lačni in prezebli so lomili prečke ostrešja, da so si z njimi zakurili, in sledi tega so ponekod vidne še danes. Ironija usode pa je hotela, da so bili številni izmed njih ob povratku v Galicijo nato žrtve okrutnega vojaškega sodstva ter nato boljše vizma. Cajetan Gril se trudi, da bi dokumentiral tudi to mračno plat zgodovine.

Med 2. svetovno vojno je bil grad Aichberg pribežališče prebivalstva in sedež nemške vojske. Poleg ljudi pa je med vojno trpela tudi sama stavba, tako da se je po vojni začel njen počasni propad. V zadnjem hipu je grad leta 1986 kupil Cajetan Gril – in iz ruševin je z veliko truda znova vstal prelep grad, ki ga zaznamuje lastnikov značaj in smisel za umetnost.

DVOREC AICHBERG

PRIVAT, mag. Cajetan Gril

Eichberg 1

8234 Rohrbach an der Lafnitz

T +43 676 308 85 05

c.g@aichberg.at

www.aichberg.at

Vzhodna avstrijska Štajerska

SAMOSTAN VORAU

Današnja podoba samostana Vorau

56
—
57

Ve več kot 850 let samostan Vorau predstavlja kulturno in duhovno središče štajerske regije Joglland, njegove korenine pa segajo vse do 12. stoletja. V zahvalo za rojstvo dolgo pričakovanega dediča je štajerski mejni grof Otakar III. von Traungau svojo posest med Wechselom in Masenbergom izročil salzburškemu nadškofu Eberhardu I. z naročilom, da mora tu postaviti samostan. Prvi avguštinci so sem prišli iz matičnega samostana Sv. Ruperta v Salzburgu, prvi prošt novega samostana pa je prišel iz štajerskega samostana Seckau, ki so ga ustanovili že leta 1140. Od leta 1163 ima tukaj sedež tudi konvent avguštinskih korarjev. Naloga samostana ni bila le ta, da povezuje vero in kulturo, temveč je moral tudi odvrčati številne nevarnosti, kar je predstavljalo precejšen izziv. V nemirnih časih in vojaških spopadih 15. stoletja je prošt Leonhard von Horn dal izkopati globok jarek z okopi, ki ga je bilo mogoče napolniti z vodo, ter zgraditi obrambni zid. S tem je samostan dobil poteze samostanskega gradu. V podobno nemirnem 17. stoletju pa je prošt Daniel Gundau po sili razmer dal samostan obnoviti in ga spremenil v varno utrdbo.

Franz Attems o samostanu Vorau piše v svojem delu „Cerkve in samostani na Štajerskem“ (Kirchen und Stifte der Steiermark): „Ko v samostanu Vorau pod visokim stolpom vstopamo v samostanske prostore, ki jih sestavljajo različno visoke in raznolike stavbe in stolpi, se po eni strani čutimo dobrodošle, kakor da nas stavbe sprejemajo z odprtimi rokami, po drugi strani pa se počutimo tudi nadvse varno. Na lastnem telesu občutimo obrambni značaj samostanskega kompleksa s preprostim pročeljem samostanske cerkve, ki deluje že skoraj špartansko – zanimiva stolpa imata različni klinasti strehi. Presenetljiv je kontrast med preprostima stolpoma in bogato okrašenim zahodnim pročeljem, (morda še bolj) presenečeni pa smo, ko vstopimo v cerkev in izzremo veličastnost najpomembnejše baročne cerkve v vsej deželi. Kar nekaj trenutkov potrebujemo, da se navadimo na tolikšno razkošje.“

Med letoma 1503 in 1505 je tu divjala kuga. V župniji Vorau je bilo kar 800

žrtev. Cesar Maksimilijan I. je samostanu podelil naziv deželnega sodišča, ki je lahko prestopnike obsodilo na udarce s palico ali vislice. Po smrti prošta Geyerja leta 1542 je samostanu v času reformacije grozilo zaprtje, kajti v njem je bival le še en cerkveni kanonik ali korar. Kriza se je končala šele leta 1544, ko je bil imenovan nov prošt. Leta 1598 je prišlo do nove epidemije kuge, ki je v kraju Vorau zahtevala 611 življenj. Do leta 1635 so samostan izdatno povečali. Prošt Matthias Singer je leta 1651 ustanovil lekarno za prebivalce. Med letoma 1660 in 1662 so na novo zgradili samostansko cerkev, staro prelaturu pa so podrli med gradnjo novega zahodnega in severnega krila leta 1727. Leta 1736 je imel samostan 46 korarjev, največ v vsej svoji zgodovini.

Po letu 1700 je Matthias Steinel preoblikoval cerkev v slogu dunajskega visokega baroka. Posebej dragocena je prižnica iz leta 1706, na kateri je upodobljen Jezus kot učitelj; med letoma 1701 in 1704 so izdelali glavni oltar, ki prikazuje Marijino vnebovzetje, ki mu je cerkev tudi posvečena. Obe umetnini je zasnoval Matthias Steinel, izdelala pa sta ju kiparja J. F. Caspar in G. Niedermayr. Cerkev je torej celostna umetnina. Samostan je leta 1778 ustanovil srednjo šolo. Med letoma 1812 in 1817 je bila v njem gimnazija, med letoma 1839 in 1843 pa zasebna gimnazija z zborom pojočih dečkov. Obzidje so podrli leta 1844, obrambni jarek so deloma zasuli, tako da je dvorec izgubil svoj značaj utrjenega gradu.

Hudi časi: v samostanu se naselijo nacionalsocialisti

Kljub vsem nevarnostim, ki so grozile v preteklih stoletjih, pa je samostan Vorau grenko plat zgodovine okusil šele v 20. stoletju. Že med gospodarsko krizo v dvajsetih letih so bili prisiljeni prodati marsikatero dragocenost, najhujši udarec pa so samostanu prizadejali nacionalsocialisti.

Po priključitvi Avstrije leta 1938 v samostanu Vorau niso občutili nobenih pritiskov, a že jeseni tega leta je nacionalsocialistični režim ubral drugačno politiko. Na predvečer Hitlerjevega rojstnega dne, 19. aprila 1940, so samostan Vorau razpustili. Preime-

novali so ga v „Grad Vorau“, v katerem se je nastanila strankarska izobraževalna ustanova (Napola = Nationalpolitische Erziehungsanstalt). Avguštinci so morali zapustiti samostansko stavbo, ki je bila poslej vsa v rokah nacionalsocialistov. Razen treh avguštincev, ki so smeli ostati v mestu, so vse druge pregnali iz celotnega okraja. Poiskati so si morali nova prebivališča. Zdelo se je, kakor da je samostana enkrat za vselej konec, in to je eden od samozaverovanih predstavnikov nove oblasti dne 19. aprila 1940 tudi zapisal v samostansko spominsko knjigo: „Konec je z vsemi temi „visokimi“ obiski, za to bo poskrbel sam upravitelj samostana Vorau: polkovnik SS Hubert Erhart.“ Nacionalsocialistom se je mudilo, da bi postali lastniki samostana, in tako se je v samostanske zgradbe že 7. maja 1940 vselila manjša enota nacionalsocialistične izobraževalne ustanove Napola iz Dunajskega Theresianuma. V več razredih, ki so jih v duhu časa imenovali „vlaki“, so mlade fante vzgajali v duhu nacionalsocializma. Med 30. junijem in 9. julijem 1940 je v kraju Vorau že potekala vojaška vaja, pri kateri so sodelovali predstavniki vseh izobraževalnih zavodov „Vzhodne marke“.

Kmalu po prevzemu s strani stranke NSDAP so skovali celo načrt, ki danes zveni povsem absurdno, in sicer da bi iz cerkve naredili športno dvorano z bazenom. Cerkveni zgodovinar Ferdinand Hutz je raziskal zgodbo o tem nenavadnem načrtu. Marca 1941 je neki predstavnik rajhovskega urbanističnega urada v Gradcu poročal zveznemu zavodu za spomeniško varstvo: „1. Šolarji izobraževalne ustanove NAPOLA iz knjižnice odnašajo najrazličnejše tiskovine, ki jih nameravajo uničiti: čeprav gre ob tem verjetno za novejša spisa, pa vendar ni mogoče izključiti, da ne gre tudi za odvoz ali uničenje dragocenih starejših gradiv. 2. Vodstvo ustanove namerava knjižnico spremeniti v slavnostno dvorano. 3. Gospodje na čelu izobraževalne ustanove so pojasnili, da naj bi cerkev spremenili v športno dvorano z bazenom.“ Zavod za spomeniško varstvo je bil zaskrbljen zaradi tega poročila in je posredoval pri pristojnih organih, tako da je 20. in 21. marca 1941 samostan

Samostan Vorau, Georg Matthaeus Vischer (Topographia Ducatus Stiriae, 1681)

obiskala posebna komisija z visokimi predstavniki rajhovskega finančnega ministrstva iz Berlina. Prisotni so bili tudi predstavniki organizacije NAPOLA, predstavniki urbanističnega urada iz Gradca in štajerski deželni konservator Walter von Semetkowsky. Ta je nato napisal daljši dopis rajhovskemu deželnemu vodji Štajerske, gauleiterju Sigfriedu Uiberreitherju. V tem dopisu se je Semetkowsky odločno zavzel za ohranitev samostana kot „kulturnega spomenika najvišjega ranga“. Ne vemo, ali so dejansko upoštevali dopis Walterja von Semetkowskega ali pa so projekt ustavili iz drugih razlogov, dejstvo je, da usodnega načrta niso uresničili. Vsekakor je bila vojna nadvse škodljiva za celotno regijo, za samo mesto in samostan. Vendar pa vodstvo ustanove NAPOLA ni bilo pretirano junaško, kar je bila še sreča za šolarje: ko se je v začetku aprila 1945 približevala fronta, so na vrat na nos pobegnili iz samostana.

Aprila in maja 1945 je prišlo še do hudih bojov v kraju Vorau in okolici, 24. aprila je pogorel del samostana, sovjetski bombniki so bombardirali regijo, pri čemer sta bila samostan in trg Vorau hudo poškodovana. Pomanjkanje vode in gasilnih aparatov je onemogočilo hitro gašenje požara, ki je trajal več dni. Predvsem gospodarsko poslopje in nekateri stolpi so bili hudo poškodovani. Iz knjižnice so v času nacionalsocialistične vladavine odnesli številne inkunabule, stare rokopise, knjige in umetniške predmete, vračanje le-teh pa je po vojni bilo težavno in dolgotrajno. Nekatere predmete so šele čez desetletja odkrili v drugih muzejih, nekaterih pa vse do danes niso našli.

Povojni preporod

Kljub težkim časom so bili avguštinski korarji veseli, da so se že 27. maja 1945 lahko vrnili v samostan. Iz ruševin je vstalo novo življenje in v naslednjih de-

setletjih se je samostan Vorau razvil v biser regije Joglland, v katerem domujejo vera, izobraževanje, umetnost in kultura. V jubilejni publikaciji, izdani leta 1988, so glede obnove zapisali: „Prošt (Prosper) Berger je umirjeno in s starostno zrelostjo pričel in v veliki meri tudi izpeljal duhovni in materialni preporod našega samostana. Njegov naslednik Gilbert Prenner je njegovo delo nadaljeval in dokončal s številnimi finančnimi darovi. Zanj in za vse njegove sobrate verjetno ni moglo biti lepšega in bolj primerne zaključka celotne prenovne, kot je bila slovesnost ob 800-letnici obstoja samostana leta 1963. Odstranili so vse sledi vojne, samostan je ponovno zasijal v svoji nekdanji lepoti in sijaju. Spominjali so se boleče razpustitve samostana, požganih ruševin leta 1945, iz katerih se je vil dim, in mukotrpnih obnovitvenih del. Spričo vseh teh dogodkov je na slovesnosti ob 800-letnici iz presrečnih ust menihov in prebivalstva še toliko bolj slovesno zazvenela hvalnica Te deum laudamus, vsi pa so se hvaležno ozirali k Bogu.“ Trud je bil poplačan, dolgotrajna restavratska in zidarska dela so obrodila sadove: samostan je srce skupnosti in danes še bolj kot kdajkoli deluje kot duhovno, pa tudi posvetno središče celotne regije. Sedanji prošt je Bernhard Maythofer, prelata samostana pa sta Gerhard Rechberger in Rupert Krosleitner.

Kot člen Ceste gradov nas čudovita samostanska in župnijska cerkev vabi k razmisleku in bogoslužju. Vorau slovi po tem, da je samostan z največ stolpi v Avstriji, pritegne pa nas s svojo edinstveno arhitekturo, knjižnico, baročnim razkošjem, s slikovito zakristijo in čudovito urejeno okolico sredi neokrnjene narave. Izobraževalno središče v samostanu Vorau povezuje izobraževanje odraslih s samostanskim vzdušjem. Z 20 sobami, baročno dvorano, knežjo dvorano in tremi konferenčnimi prostori že od leta 1977 nudi prostor, kjer se lahko dobro počutimo, lahko pa tam tudi organiziramo prireditve in večdnevne strokovne seminarje ali najamemo prostore za zasebne prireditve. Prostora je za 200 oseb. Izobraževalno središče trenutno vodi mag. Sonja Romirer-Maierhofer.

SAMOSTAN VORAU

PRIVAT, Augustiner Chorherrenstift Vorau
8250 Vorau 1
T +43 3337 23 51
pforte@stift-vorau.at

Dvorec Pöllau

DVOREC PÖLLAU – ŠTAJERSKA KATEDRALA SVETEGA PETRA

Pohod v organizaciji ORF Radio Steiermark / Helmut Schweighofer

Franz Attems izvor dvorca Pöllau opisuje takole: V kotlini med vrhovi Rabenwalda in Masenberga, južno od Hartberga, je bilo še pred tristo leti poleg župnijske cerkve v trgu Pöllau mogoče videti grad ob vodi. Zgradili so ga Stubenberški, leta 1140 ustanovili še trg in trdnjavo prepustili svojim vazalom kot fevd. Iz gradu in cerkve, ki je posvečena sv. Vidu, se je pozneje razvil samostan korarjev (kanonikov), za ustanovitev katerega pa se imamo zahvaliti neki drugi viteški rodbini, namreč gospodom von Neuberg (Nitperc, Neidberg), ki so leta 1459 prevzeli gospodstvo. Trmasti samotarski Hans in njegova odločna sestra Elisabeth sta leta 1482 v skladu s poslednjo željo svojega očeta Heinricha odstopila del svoje posesti za gradnjo avguštinske proštije, a velikodušne gradnje nista več udeležena. Hans je bil poslednji pripadnik svoje rodbine, umrl je leta 1485, nagrobna plošča iz rdečkastega marmorja ob desni steni kora samostanske cerkve pa ga prikazuje v naravni velikosti, v oklepu in z nakodrano brado. Na družino Neuberg spominja tudi grb, ki ga je samostanu podelil cesar Maksimilijan I. in ki so mu dodali še emblem družine St. Jörgen. Tako je nastal nadvse razgibani grb Pöllaua, njegova razdrobljenost pa simbolizira tudi zapleteno zgodovino nastanka samostana.

Izvajanje oporoke je bilo sprva težavno. Prvi korarji naj bi v Pöllau prišli iz Voraua, a vse skupaj je potekalo zelo počasi, kajti cesar Friderik III. je zasegel vso lastnino poslednjega Neuberga, ker je bil ta v Baumkircherjevi fajdi na napačni strani – in tako je bil zdaj Friderik tisti, ki je izbiral prošta za Pöllau. Pri tem ni bil uspešen. Prvi kandidat je izginil, drugi ni imel dovolj močnih živcev, da bi zdržal dedne spore, ki so se razplamteli okrog Pöllaua. Šele 1504 se je vse razrešilo in tu se je naselil prvi prošt, Ulrich von Trautmansdorff iz matičnega samostana Vorau. Vorau je tako prednjačil, da je bil Pöllau še dolgo v njegovi senci.

Gradnje nove samostanske stavbe prav tako ni bilo mogoče izvesti, kajti v 16. stoletju so imeli povsem druge težave, ki so terjale vso pozornost: turški vpadi, spori s protestanti in drugimi nasprotniki. Začetki samostana Pöllau so bili zato nadvse skromni, nekaj časa se je celo zdelo, da bo v kraju prevladal protestantizem. Cerkevna uradna vizitacija v času pred letom 1585 je pokazala, da so v proštiji v Pöllau tedaj bivali le še trije menihi, poleg njih pa še tri priležnice, ena zakonska žena in štirje otroci.

Šele proti koncu 16. stoletja so se razmere ponovno izboljšale, velike zasluge za to je imel prošt Peter Muhič (umrl 1600), ognjevit govornik in načitan pisatelj, poleg tega pa tudi spreten organizator. Po telesnem izgledu je bil pravi orjak. Z ljudmi ni ravnal v rokavicah, tako sočno je preklinjal, da je pridobil ne preveč laskav vzdevek „svinja“, „puščoba“ ali „doktor z bolnimi možgani“.

V 17. stoletju je samostan končno pridobil svoj pomen za okoliško skupnost – začelo se je obdobje njegovega razcveta. Z veliko vnemo so se lotili izgradnje nove cerkve in okoliških stavb, gradbene stroške pa so nosili večinoma mladi plemiči, ki so postali menihi. Pod umetniško usmerjenim proštom Michaelom Maistrom je nastala nova cerkev, največja cerkevna stavba na Štajerskem, ki sodi med osrednje poznobaročne stvaritve na vzhodnem Štajerskem. Prvi veliki gradbeni poseg prošta Maistra je zadeval stari grad ob vodi, ki so ga odstranili. Maister je leta 1696 še doživel dokončanje novih zgradb, ki pa jih je verjetno dokončno uredil Jakob Schmerlaib iz Lipnice. Pod novim proštom Ortenho-

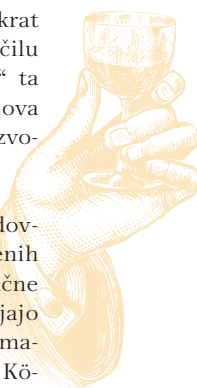

Dvorec Pöllau, Georg Matthaeus Vischer
(Topographia Ducatus Stiriae, 1681)

fenom so leta 1709 dokončali gradnjo cerkve, gradbeni dela pa je nadzoroval lokalni vodja gradbenih del Remigius Horner. Čeprav je v pisnih virih kot gradbeni mojster cerkve naveden Joachim Carlone, pa je bil verjetno njen resnični arhitekt Carlo Antonio Carlone, ki je načrt za cerkev verjetno izrisal enkrat po letu 1680. Domneva se, da je Joachim po naročilu prošta Ortenhoferja le nekoliko „moderniziral“ ta starejši načrt. Vzor za cerkev je predstavljala nova Petrova bazilika v Rimu. Sprva so predvideli dva zvonika, a so nato dogradili le južnega.

Leta 1747 so namesto nekdanjega obrambnega zidova postavili niz stavb, ki imajo na pročeljih, obrnjenih na notranje dvorišče, poznobaročne iluzionistične stenske poslikave. Vrata na jugu in zahodu obdajajo kamnite figure svetega Avgušтина in Marije Brezmadežne, pripisujejo pa jih graškemu kiparju Veitu Kōnigerju. S svojimi mogočnimi dimenzijami je samostanska cerkev v Pöllau največja baročna cerkev na Štajerskem: v dolžino meri vsega skupaj 62,25 metra, v širino 27,20 metra, višina kupole znaša 42 metrov.

Vendar pa niti uspešna prizadevanja, da bi samostanske stavbe kar najbolj olepšali, niti veličastna zgradba niso mogli preprečiti, da Jožef II. ne bi razpustil samostana, saj Pöllau ni imel samostanske šole, poleg tega

Dvorec Pöllau

Velika dvorana nekdanjega avguštinskega samostana Pöllau

Žganje iz pöllavske hruške (nem. Hirschbirne)

pa je zabredel v hude finančne težave. Po sekularizaciji je cerkev služila kot običajna župnijska cerkev, samostansko zgradbo pa je kupila družina Lamberg in jo preoblikovala v današnji dvorec, ki je od leta 1938 v lasti občine Pöllau.

Ko vstopimo v cerkev, ki je bila medtem proglašena za baziliko, nas preseneti sama velikost tega prostora, pa tudi baročne poslikave, ki prostor skupaj z arhitekturnimi elementi povezujejo v oblikovno celoto. Poslikave je ustvaril Matthias von Görz, ki je leta 1712 začel ustvarjati serijo fresk, na katerih se je ovekovečil tudi sam slikar – vendar njegov portret le težko najdemo. Svoje delo je začel v kupoli, ki jo krasi devet angelskih zborov, ki častijo Sveto Trojico. Od tu se razprostirajo vse druge bogate poslikave. Vendar pa umetnik ne prihaja iz Italije, kakor nakazuje njegovo ime (Görz je Gorica), temveč je izhajal iz Gleisdorfa, vsekakor pa se je navdihoval pri italijanskih mojstrih, saj je med študijskim bivanjem v Rimu spoznal predvsem dela Pietra da Cortone in Domenichina. Cerkevna oprema je iz časa poznega baroka in klasicizma, stranske oltarje je oblikoval Joseph Adam von Mölck.

Župnijska cerkev in vzhodno krilo danes pripadajo škofiji Gradec-Seckau, ki v veliki in mali dvorani s freskami ter jedilnici nudi prostore za številne prireditve, seminarje in razstave, tam pa je tudi glasbena šola Pöllau-Vorau-Joglland, prostori lokalne godbe na pihala ter turistična informacijska pisarna. Samostan Pöllau je duhovno in vizualno tesno povezan z romarsko cerkvijo na vzpetini Pöllauberg, do katere vodi pot s postajami Kalvarije.

Štajerski Don Camillo: župnik Raimund Ochabauer (1935–2009)

Pred cerkvijo stoji bronast kip posebnosti iz Pöllaua: župnik Ochabauer je bil tudi izven deželnih meja poznan kot štajerski Don Camillo, vsi pa so ga cenili zaradi njegove dobrosrčnosti. Rodil se je leta 1935 v kmečki družini v vzhodnoštajerskem kraju Fischbach. Že zgodaj se je odločil, da bo postal duhovnik. Leta 1959 je bil posvečen v duhovnika, nato pa je deloval kot župnik v številnih štajerskih župnijah, dokler ni leta 1975 postal župnik v Pöllau. Na videz je bil podoben francoskemu igralcu Fernandelu – nepozabnemu liku Don Camilla – in tako je dobil svoj vzdevek.

Vendar pa Don Camillu ni bil podoben zgolj po videzu, imel je tudi podobne lastnosti: človekoljubnost, odprtost, javno delovanje v skupno dobro. Bil je predan župnik, avtor knjig, ljubljene medije, igralec in vodja turističnega društva. Bronasti kip – ki mu je nadvse podoben – je leta 2012 izdelal Hannes Fladerer. Kip stoji pred baziliko in spominja na velikega človeka in duhovnika Raimunda Ochabauerja.

SAMOSTAN PÖLLAU

Tourismusverband Naturpark
Pöllauer Tal

Schloss 1

8225 Pöllau

T +43 3335 42 10

info@naturpark-poellauertal.at

www.naturpark-poellauertal.at

Vzhodna avstrijska Štajerska

GRAD NEUHAUS PRI STUBENBERGU

Dvorni kočijaž gradu Neuhaus

Podobno kot številne druge zgodovinske stavbe ob Cesti gradov ima tudi grad Neuhaus za seboj razgibano preteklosti – toda le redki gradovi so tako kot ta dobesedno ponovno vstali iz ruševin. Ferdinand Krauss v svojem popotniškem vodniku iz leta 1888 opisuje pot od kraja Stubenberg navkreber proti razvalinam gradu Neuhaus takole: „[...] po senčnatem gozdu prečkamo žuboreč potok, ki v več kaskadah nosi kristalno čisto vodo v dolino, nato se vzpnemo ob vinogradih do stare višje trdnjave. [...] Utrjeni grad s trdnim obzidjem

in mogočnim bivalnim stolpom je v začetku tega stoletja uničila strela, pri čemer si je njegov lastnik, grof Wurmbrand, rešil življenje s skokom skozi okno.“

Grad Neuburg leži v osrčju regije Apfeland-Stubenbergsee – visoko nad sotesko reke Feistritz, od koder se razprostira čudovit razgled na stubenberško kotanjo s tamkajšnjim jezerom. Grad so grofje von Stubenberg zgradili okrog sredine 14. stoletja. Da bi ga razlikovali od svojega družinskega sedeža na bližnji vzpetini pri Stubenbergu, ki je bil uničen leta 1269

Grad Neuhaus

v času vstaje štajerskega plemstva, so novi grad poimenovali „Neues Haus“ (nova hiša). Leta 1375 v pisnih virih prvič beremo o plemičih, ki so prebivali na tem gradu. Neuhaus so večinoma upravljali vazali rodbine Stubenberg. Podobno kot večina gradov na vzhodnem Štajerskem je tudi Neuhaus imel nalogo, da Štajersko obvaruje pred turškimi in ogrskimi vpadi. Vendar ne zasledimo nobenih poročil, da bi bil ta grad kdaj resno napaden ali celo osvojen. Leta 1455 je tu prebival Hans Drachsler, ki je bil prej stubenberški upravitelj gradu Kapfenberg. Leta 1506 je Neuhaus prešel v upravljanje Sigmunda Drachslerja, ki pa mu je leta 1541 grad pogorel, pri čemer je bil uničen tudi arhiv. Bernhard Drachsler je grad ponovno postavil in moderniziral ter začrtal njegovo končno podobo. Obstaja pa starodavna legenda, ki pripoveduje drugačno zgodbo.

Legenda o uničenju gradu

Nekoč so na gradu živeli trije nadvse divji bratje, ki so bili pravi prepirljivci in okrutneži, ki so skoraj nečloveško ravnali s svojimi tlačani. Nekega dne so odjezdili v Stubenberg in župniku ukradli sodček mašnega vina. Ko je prišla Velikonočna nedelja in so ljudje odšli v cerkev, so bratje ostali v svoji viteški dvorani, kjer so popivali, jedli, brezbožno govorili in popili tudi ukradeno vino. Povsem pijani so se opotekli po grajskem dvorišču, da bi psom na okopih vrgli ostanke blagoslovljene velikonočne šunke. V trenutku, ko so v Stubenbergu zazvonili zvonovi, ki so naznanili, da med bogoslužjem poteka spremenjenje hostije in vina v Božje telo in kri, se je grad stresel do temeljev in strela je udarila z jasnega neba, ubila vse tri brate in požgala grad.

Nihče si ga ni upal obnoviti. Tako pripoveduje ljudska legenda – na srečo pa ni bilo povsem tako, kot pravi legenda, kot bomo videli v nadaljevanju. Najprej pa se povrnimo v 17. stoletje: ko je leta 1613 umrla Anna Maria Drachsler, je grad prek njene vnukinje prešel v roke baronice Marije Rozine Izabele Kacijaner. Leta 1663 je gospostvo prevzel baron Georg Andree von Wurmbbrand-Stupach, ki je grad precej spremenil. V 18. stoletju so Neuhaus združili s posestvom Schielleiten, ki je prav tako pripa-

dalo družini Wurmbbrand. Leta 1800 je udar strele povzročil uničujoč požar, ki je uničil skoraj celotni grad. Ker je upravne in politične posle že davno prej prevzel grad Schielleiten, tega gradu niso obnovljali in tako se je kmalu znašel v ruševinah. V zbirki litografij Karla Reicherta z naslovom „Nekdaj in danes“ (Einst und jetzt) je o Neuhausu leta 1860 zapisano naslednje: „Soteska Freienberger Klamm, ki poteka uro in pol hoda ob bučeči reki Feistritz jugovzhodno od dvorca Kilbel pri Angerju pa vse do Stubenberga, je ena najlepših gorskih sotesk v okolici in je na nekaterih mestih podobna srhljivim pečinam v gorovju Gesäuse na gornjem Štajerskem. Takoj po vhodu v to samotno strašljivo sotesko na visoki pečini uzmemo mogočno, osupljivo razvalino. Že kmalu nam pobočja in gozd zakrijejo pogled, grad pa zopet uzmemo po tri četrt ure, tik pred izstopom iz soteske. Tu se nam Neuhaus predstavi s svoje slikovite, romantične plati. Razvalina je močno načeta in posebej ob hudem vetru tudi nevarna za obiskovalce; visoki stolp in višji deli obzidja so razpokani, obisk pa se niti ne izplača, kajti razen dveh grbov nad notranjim grajskimi vrati prav nič več ne spominja na nekdanjo veličastno preteklost. [...]“

Metamorfoza: razvalina se spremeni v čudovit grad

Leta 1982 je grajsko razvalino kupila družina Vetter von der Lilie. V tem času so v palači na pet metrov visokih kupih ruševin že rasla drevesa. Ruševine so odstranili, postavili novo ostrešje in bivalni del gradu v veliki meri rekonstruirali v skladu z originalnimi načrti. V tretjem nadstropju so uredili počitniške apartmaje, ki jih je poleti mogoče najeti.

Grad leži visoko nad sotesko reke Feistritz na obronkih gozdov med krajema Stubenberg in Anger. Pobočje je na treh straneh gradu nadvse strmo, deloma gre za pečine. Neuhaus je tipični primer bivalnega gradu, ki so ga zgradili iz lomljenca, njegov značaj pa so ohranili tudi pri rekonstrukciji. Mogočna palača je na severu kompleksa. Njena površina znaša približno 30 krat 12 metrov. Nad štirimi nadstropji bivalnih prostorov je še visoko podstrešje. Palača ima do tri metre debele zidove. Odprtine za okna

najdemo le na južni in vzhodni strani, kjer ni tako viharo. Na severni strani najdemo nekaj ozkih okenskih lin, ki so dajale svetlobo. Vsako nadstropje je razdeljeno na štiri približno enako velike prostore, ki jih povezuje osrednje stopnišče. Za Neuhaus je značilen 32 metrov visok zaščitni zid, ki varuje zahodno, ožjo stranico stavbe in je debel do 4,5 metra. Sega do višine strešnega slemena, zid pa je bil potreben, da je stavbo zavaroval pred višjim okoliškim terenom. Proti jugu se pred stavbo odpira pravokotno dvorišče. Zamejuje ga palača in dva enonadstropna prizidka. V eni od teh zgradb sta bili prej ječa in gotska kapela. Z dvorišča nekdanj obokano stopnišče vodi do vhoda v palačo. Pred severozahodnim hribovitim območjem je bil grad zavarovan s širokim in globokim jarkom ter obrambnim obzidjem. Tukaj najdemo obokan portal iz druge polovice 15. stoletja.

Nad njim poteka zunanji obrambni hodnik. Grba nad vrati pripadata Bernhardu Drachslerju in njegovi soprogi Luciji Mürzer zu Moos. V kotu dvorišča najdemo 13 metrov globoko cisterno, ki je bila pred prenovo povsem zasuta z ruševinami. Ko so cisterno praznili, so v njej našli stari kamniti venec vodnjaka iz leta 1570. Odkrili so tudi dva grba, ki sta identična grboma nad grajskimi vrati. Ohranil se je tudi del zunanjega obzidja na okopih, ki so ga sedanji lastniki restavrirali. Po več kot tridesetih letih mukotrpnega restavriranja pod vodstvom družine Vetter von der Lilie grad Neuhaus na zemljevidih ni več označen kot „razvalina“, temveč ponovno kot „grad“. Kljub tako razburkani zgodovini so grajski duhovi pomirjeni in prijazni do tujih obiskovalcev.

GRAD NEUHAUS

PRIVAT, Dr. Karl Vetter
von der Lilie

T +43 3176 86 33

M +43 650 264 27 22

M +43 650 417 22 85

burg-neuhaus@aon.at

www.burg-neuhaus.com

Grad je odprt samo za goste
apartmajev in v času prireditev.

Vzhodna avstrijska Štajerska

GRAD HERBERSTEIN

Damašnja podoba gradu Herberstein

64
—
65

Približevanje gradu Herberstein ima prav poseben čar, saj Herberstein za razliko od vseh drugih gradov in palač po zaslugi svoje geografske lege sprva skriva svojo lepoto pred obiskovalcem. Šele ko se podamo po poti navzdol v sotesko reke Feistritz, se pojavi двореc, zgrajen na skalni vzpetini. Skrit v dolini – in vendar visoko nad reko, katere zavoj še dodatno varuje naselbino, je stoletja preživel brez večjih poškodb in je sedaj še lepši kot kdajkoli prej. Ferdinand Krauss, avtor popotniškega vodnika po vzhodni Štajerski, je že leta 1888 zapisal: „V mladostnih sanjah smo si viteško utrdbo le predstavljali, zdaj pa je nenadoma stala pred nami, z oboki in okopi, mostovi in agraženimi hodniki (mostovži).“ Dvorec, v katerem danes prebiva 21. generacija družine Herberstein, ponuja široko paleto dejavnosti, od velikega živalskega vrta in vrtnarskih umetnin pa vse do razstav sodobne umetnosti v muzeju Bruna Gironcolija. V samem dvorcu si lahko ogledate zgodovino družine in dvorca, ki je prav počasi rasel na skalni pečini nad reko Feistritz. Začetki gradnje segajo v 13. stoletje. Grad je bil poimenovan po svojem graditelju Herwigu von Krottendorfu, podaniku rodbine Stubenberg, ki je na tem mestu zgradil prvo, še romansko stavbo. Herwigstein je pozneje postal Herberstein. Po ustanovitelju je ta prvi, manjši grad prešel v last Ulricha Rosenecka, ki ga je nato prodal svojemu svaku Ottu Hartberškemu. Temu je uspelo dosednji fevd rodbine Stubenberg odkupiti za 50 srebrnih mark, tako da je posest postala alod, prosta vseh obveznosti. Bil je prvi, ki se je poimenoval po gradu, in zato velja za začetnika družine Herberstein. Trdnjava je od takrat v družinski lasti, zaradi česar je Herberstein eden od dvorcev v Avstriji, v katerem najdlje živi ista plemiška rodbina.

Štajerski zgodovinar Robert Baravalle v svoji zgodovini štajerskih gradov ocenjuje, da je двореc Herberstein izjemnega pomena: „Na ozki skalnati pečini, ki štrli nad skoraj navpično skalovje soteske reke Feistritz, stoji podolgovati grad, ki ga z vseh strani obdaja gozd, tako da gre za utrdbo, za katero lahko rečemo, da je edinstvena. Tu

je namreč na enem mestu ohranjena celotna razvojna zgodovina štajerskih gradov, od romanskih stavb 13. stoletja do čudovitih dvorcev z bogatimi galerijami in obokanimi hodniki na veličastnih notranjih dvoriščih 17. stoletja, kajti nove zgradbe so tu vedno le prizidali k že obstoječim, tako da se je večina starih delov ohranila. Vsak nadaljnji graditelj je ljubeče ohranil vse, kar so postavili njegovi predniki, ter dodal še svojo gradnjo, tako da двореc daje vtis, kot da je zrasel kot živo bitje. Ta organska rast je posledica dejstva, da je od 13. stoletja na gradu živela ista rodbina, ki kljub vojni, kugi in drugim preizkušnjam ni nikoli zašla s svoje jasno začrtane poti do uspeha. Niti člani rodbine Stubenberg, ki so bili nekoč zemljiški gospodje družine Herberstein, se ne morejo pohvaliti, da bi imeli katerikoli grad tako dolgo

predgradje z gospodarskimi poslopji ter obzidjem; vhod je varoval močan obrambni zid na vzhodni strani. Južno od njega so postavili kapelo svete Katarine, v 15. stoletju pa so predgradje še razširili in mu dozidali severno in južno krilo, ob obrambnem zidu pa so zgradili še zunanjo bivalno stavbo.

Tako je nastalo ozko dvorišče, na južni strani katerega je stala utrdba z medzidjem med dvema zidovima (cvinger) in stolpi. Širitev v renesančnem slogu izvira iz časa Georga III. Herbersteina (1529–1580), ki ni bil le deželni glavar Štajerske, temveč tudi oče 22 otrok, za katere je seveda potreboval dovolj prostora.

Nadvojvoda Ferdinand I. je imenoval Georga Herbersteina za glavnega kornika in dednega stavarda, dvorne-

Rodbina Herberstein je od nekdaj podpirala umetnike.

v svoji lasti. Zgodovina gradu Herberstein je tesno povezana z zgodovino istoimenske družine. Herbersteini so imeli v teku stoletij v lasti še številne druge gradove na Štajerskem, vendar nobeden ni imel tolikšnega pomena za sam vzpon družine kot prav domači grad prednikov, po katerem so prevzeli ime.“

Najstarejši del kompleksa je nadstropna osrednja stavba, ki je bila zgrajena sredi 13. stoletja v bližini zahodnih skalnatih pečin nad reko Feistritz. V zgornjem nadstropju se nahaja dvorana, do katere se povzpemo po spiralnem stopnišču ob zunanji steni. Pred tem prvotnim gradom so okrog leta 1300 postavili stolp, ki so ga na vzhodu zavarovali s prečnim delnim jarkom. Vhod je bil v prvem nadstropju, spodaj je bila ječa, nad njo pa tri stanovanjska nadstropja in obrambni mostovž. Od tu se je zgradba na skalni planoti vse bolj širila od zahoda proti vzhodu, dokler ni nastal sedanji kompleks. Okoli sredine 14. stoletja je bilo tam zgrajeno

ga uslužbenca, ki je skrbel za gospodarska vprašanja. Ti novi častni nazivi so se morali odražati tudi v njegovem prebivališču. Upravnikovo stavbo ali majerijo, ki je stala na mestu današnjega t. i. florentinskega dvorišča, so porušili in ponovno postavili na sedanji lokaciji. Prav tako je Georg naročil izgradnjo petnadstropnega južnega krila in topovskega stolpa.

Ker dedna razmerja niso bila povsem jasno urejena, je po Georgovi smrti leta 1584 med njegovimi potomci prišlo do sporov, ki so jih uspeli razrešiti šele leta 1604. Bernhardin II. Herberstein je služil nadvojvodi Ferdinandu kot dvorni maršal. Zgraditi je dal zunanji jarek in nadaljeval z urejanjem florentinskega dvorišča, ki ga je začel graditi že njegov oče, dokončal pa ga je šele njegov sin Johann Maximilian I., ki je bil namestnik upravitelja notranje Avstrije in deželni glavar Štajerske. Leta 1648 je za nadaljnjo širitev florentinskega dvorišča najel gradbenika Antona Solarja, ki je zgradil tudi cerkev svetega

Sigismund von Herberstein (roj. 1486 v Wippachu)

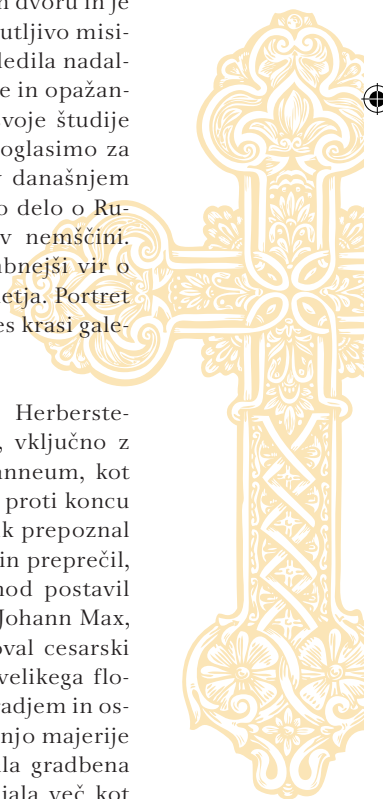

Janeza. Družina je že leta 1644 prejela grofovski naziv, s čimer je tudi njihov grb postal bogatejši. Herbersteini so med redkimi avstrijskimi plemiči, ki so se uspeli iz podeželskega porekla povzpeli v status cesarskih grofov. Razdelili so se na različne linije in imeli v lasti ne le posesti v Avstriji, ampak tudi v Sloveniji, Šleziji, Nemčiji, na Madžarskem, Češkem in Slovaškem. Svojo kariero so začeli kot preprosti vazali, vendar so se hitro povzpeli in služili samemu cesarju. Družina je sčasoma prevzela najrazličnejše funkcije, kot so točaji, komorniki, stewardi, dvorni mojstri, pa tudi vojaški in sodni svetniki. Eden od Herbersteinov je celo postal državni minister. Odlikovali so se tudi v vojaški službi in se izkazali v številnih bitkah. Kar šest upraviteljev Štajerske prihaja iz družine Herberstein, iz te družine pa izvirajo tudi pomembni znanstveniki in cerkveni dostojanstveniki, šest jih je postalo škofov. Najpomembnejši znanstvenik je bil Sigismund (tudi Siegmund) Herberstein (1486–1566), ki je napisal eno najpomembnejših domoznanskih in geografskih del.

Služil je tudi kot diplomat na dunajskem dvoru in je bil tako leta 1516 poslan na posebej občutljivo misijo na Poljsko in v Rusijo. Leta 1527 so sledila nadaljnja potovanja v carjevo Rusijo, izkušnje in opažanja s teh poti pa je pogosto vpletel v svoje študije in publikacije. Upravičeno ga lahko proglasimo za enega prvih potujočih raziskovalcev v današnjem smislu. Leta 1557 je objavil svoje veliko delo o Rusiji, sprva v latinščini, pozneje tudi v nemščini. Ta knjiga do danes velja za najpomembnejši vir o zgodovini Rusije v prvi polovici 16. stoletja. Portret tega legendarnega Herbersteina še danes krasi galerijo prednikov v viteški dvorani.

Celo leta 1945 je bil Sigismund von Herberstein rešitelj gradu in njegovih umetnin, vključno z nadvse dragocenimi kosi iz zbirke Joanneum, kot je žrtveni voz iz Stettwega. Ko so Rusi proti koncu vojne prispeli do gradu, je glavni častnik prepoznal Sigismunda, ki je bil znan tudi v Rusiji, in preprečil, da bi grad oropali, tako da je pred vhod postavil stražarje. Toda vrnimo se v 17. stoletje: Johann Max, prvi Herberstein, ki se je lahko imenoval cesarski grof (umrl 1680), je dokončal gradnjo velikega florentinskega dvorišča, ki leži med predgradjem in osrednjim dvorcem. Leta 1690 se je z gradnjo majerije in dokončanjem vrtnarjeve hiše končala gradbena zgodovina gradu Herberstein, ki je trajala več kot 400 let.

„Pred tveganjem pretehtaj – ponoči in podnevi,“ se glasi družinski moto Herbersteinov. Ta stavek je vgraviran v meč za obglavljanje iz 16. stoletja. Leta 1644 je družina Herberstein pridobila dedni naziv grofov avstrijskih dednih dežel, leta 1710 pa so jo povzdignili v status cesarskih grofov.

Grad Herberstein

Širitev gradu se je nadaljevala neprekinjeno od 16. stoletja. Že v 16. stoletju so se na gradu Herberstein nahajali pomembni vrtovi; pod cesarskim grofom Johannom Maximilianom I. pa so v drugi polovici 17. stoletja postavili okrasni vrt z geometrijsko razporejenimi cvetličnimi gredami, sredi katerega je stal paviljon. Razcvet tega vrta je bil v 18. stoletju in 1. polovici 19. stoletja. Sčasoma pa so ga vedno bolj zanemarjali, dokler ni bil po prvi svetovni vojni povsem uničen. Leta 1997 so vrtove ponovno obudili po zgledu bakroreza Georga Matthäusa Vischerja iz leta 1681.

Dolgo tradicijo ima tudi živalski vrt na gradu Herberstein, kjer so damjake gojili že od 17. stoletja dalje. Živalski vrt Herberstein je četrti mednarodno priznani živalski vrt v Avstriji, ki živalim nudi varnost in življenjski prostor, poleg tega pa sodeluje v mednarodnih programih vzreje divjih živali in tako skrbi za ohranitev številnih živalskih vrst, ki jim grozi izumrtje. Živalski vrt Schönbrunn, ki je bil ustanovljen leta 1752, sicer slovi kot najstarejši živalski vrt na svetu, a prav zlahka bi ta naziv podelili tudi gradu Herberstein.

Leta 1817 Josef August Kumar opisuje zgodovino gradu in družine Herberstein. Navdušeno opisuje, kakšen vtis je nanj naredila pokrajina in kako romantično je bilo popotovanje do gradu, podobni občutki pa nas preplavijo še danes: „[...] Stezica se prijetno vije skozi jelše in bukve, in kolikor višje se vzpnemo, tem bolj čudovit razgled imamo na reko Feistritz in celotno nižavo. Prostrana travnata dolina se kot kopija raja razprostira pred našimi očmi s svojimi podeželskimi dvorci, mlini, travniki, pašniki in sadovnjaki. Vsepovsod rastejo prelepa drevesa in nasadi.

Daljava se nam razprostire pred očmi kot gladina vode. [...] Trhel mostič, ki vodi čez deročo, malo reko Feistritz, nas naposled privede na vrh grajskega hriba Herberstein. [...]“ Kumarja na poti spremlja avguštinski puščavnik iz samostana sv. Janeza. Opis se nadaljuje takole: „Svečani molk se naju je mrakobno polotil. Le grajski pes pri

Florentinsko dvorišče gradu Herberstein

nekoliko oddaljeni kovaški delavnici je občasno hripavo zalajal, da bi kot edini varuh zavaroval ta kraj pred nočnimi napadi. [...]“

Cesarski grof Maximilian zu Herberstein in grofica Alice Bardeau sta se 1. junija 1895 poročila v grajski kapeli v Eggenbergu, o čemer je poročal tudi časnik „Grazer Volksblatt“ z dne 23. avgusta 1895 in nam s tem omogočil vpogled v plemiško življenje poznega 19. stoletja:

„Na povratku s poročnega potovanja v domovino je plemeniti, duhovno in srčno tako bogato obdarjeni par v spremstvu častitljivega očeta, priкупne sestre prisrčnega soproga in njenega ljubkega sinčka v madžarski noši vkorakal v svoje bodoče prebivališče, grad Herberstein. [...] Že dolga pot s kočijo od mosta čez reko Feistritz, pa tudi prostor pred gradom in grajsko dvorišče z velikanskim vodometom so bili okusno okrašeni. Ker je rodbina Herberstein vselej delovala kot mecen šole, je šolska mladina pod vodstvom vrlih učiteljev oblikovala prelep špalir. Najboljša učenka zadnjega letnika je deklamirala pesem, prisrčna hčerkica gospoda nadučitelja pa je nevesti

izročila šopek. [...] Tako prisrčno pozdravljeni par je z vidnim veseljem in ganjenostjo sprejel te izraze naklonjenosti in se pozorno zahvalil vsem in vsakomur, poimensko vsem uslužbenecem in služabnikom za tako lepo prireditve. [...] Naj družinsko drevo Herbersteinov obrodi še številne tako plemenite sadove, naj raste in cveti še na mnoga stoletja. Bog jim daj srečo!“

Pobožna želja se je uresničila, kajti na gradu sedaj prebiva že 21. generacija iste družine. Ponudba na gradu Herberstein je nadvse pestra: ogledi gradu, zgodovinski vrt, muzej Gironcoli, razstave v razstavnih prostorih, krožna pot po soteski reke Feistritz, živalski vrt Herberstein in še marsikaj.

GRAD HERBERSTEIN

PRIVAT, Maximilian Herberstein
Buchberg 1

8222 St. Johann bei Herberstein
T +43 3176 88 25-0

office@herberstein.co.at

www.herberstein.co.at

www.tierwelt-herberstein.at

Vzhodna avstrijska Štajerska

DVOREC SCHIELLEITEN

Današnja podoba dvorca Schielleiten

68
—
69

Dvorec Schielleiten so v času med letoma 1720 in 1730 zgradili grofi Wurmbrand-Stuppach. Dvorec se imenuje tudi Neu-Schielleiten, seveda zato ker v njegovi bližini najdemo skromne ostanke starega gradu. Na bakrorezu iz leta 1681 še vidimo stari grad Schielleiten, ki je stal severno od sedanjega dvorca. Grad je bil kvadratne oblike, imel je visok osrednji stolp ter visoko obzidje s številnimi manjšimi stolpi in prizidki. Žal so od tega nekdanj mogočnega gradu ostale le še razvaline in manjša stavba iz predgradja. Stubenbergi so grad zgradili v

pozmem 13. stoletju na strateški lokaciji na pobočju vzpetine Buchkogel. Grad je imel nalogo, da varuje grad Stubenberg in odvrča sovražnike z vzhoda. Od leta 1328 so tam vladali gospodje von Schielleiten, ki so bili vazali Stubenbergov, med letoma 1400 in 1629 pa je to nalogo prevzela rodbina Rindschaid. V tem času so tudi začeli s preoblikovanjem gradu v renesančnem slogu. Leta 1629 so morale ženske dedinje rodbine Rindschaid zapustiti Štajersko, ker so bile protestantke. Pred odhodom so grad – verjetno po sili razmer – prodale deželnemu glavarju,

Dvorec Schielleiten

grofu Carlu Saurau. Leta 1694 je grad prešel v roke grofov Wurmbrand-Stuppach, ki so postavili baročni dvorec Schielleiten in s tem zapečatili uso do starega gradu. Po izgradnji novega dvorca so staro zgradbo opustili in zaradi davka na strehe razkrili ostrešje. Uporabni gradbeni material so prodali in že v začetku 19. stoletja je bil nekdanji mogočni grad le še razvalina. Danes v majhnem delu razvaline še prebivajo ljudje, a ogled ni mogoč.

Legenda o sprtih bratih z gradu Schielleiten

Brata Radbold in Friedel von Schielleiten sta bila gospodarja bogate posesti. Dolgo sta mirno sobivala na gradu Schielleiten, čeprav sta si bila po značaju zelo različna. Starejši brat Radbold je bil turobnega, zaprtega in vzkipljivega značaja, mlajši brat Friedel pa je bil mil in družaben gospodar, ki je bil med zaposlenimi in podložniki bistveno bolj priljubljen od svojega nejevoljnega brata.

Radbold se je zaročil z lepo Giselo von Herberstein, sledila so številna razigrana slavlja. A kmalu je Gisela svoje srce poklonila prijaznemu, dobrovoljnemu in vedremu Friedlu. Radbold je posumil, da mu bo brat morda ukradel nevesto. Sklenil je torej, da se bo brata znebil, a prebivalci gradu, ki so bili Friedlu naklonjeni, so ga posvarili, tako da se je Radboldu začel izogibati. Nekega večera, ko je Friedel stal na dvorišču poleg kotla z vrelo vodo, pa je zlobni brat izkoristil priložnost: zahrbtno se mu je približal in ga pahnil v kotel, kjer je Friedel umrl v hudih mukah. Radbold je bil nato zgrožen nad lastnim dejanjem, zato je zapustil kraj zločina, njegovo srce pa je bilo obupano in polno obžalovanja. Krivice ni mogel popraviti, želel pa je opraviti pokoro zanj. Očetov grad je z vsem premoženjem podaril redu templjarjev in se odpravil na pot v Sveto deželo. Poslednji gospodar gradu Schielleiten je izginil in umrl nekje v tujini. Toda bratomorilec tudi tam ni imel miru, kajti njegov duh naj bi vse do danes strašil po gradu. Pred leti naj bi v ruševinah gradu našli bakren kotel s človeškim okostjem.

Tako pravi legenda, vsekakor pa je menda leta 1377 umorjeni Friedrich

živel še leta 1384, pisni viri pa tudi pozneje ne poročajo o kakršnikoli nasilni smrti. Radbolda von Schielleiten v pisnih virih sploh ne zasledimo, prav tako ne Gisele von Herberstein.

Poslednji član rodbine Schielleiten je bil Wulfing, s katerim je družina okrog leta 1400 izumrla. Po koncu te rodbine je grad prešel v last družine Rindschaid. Ta je upravljala celo vrsto

tukaj bi se en bataljon zlahka obranil sovražnikov.“ Toda že kmalu je stari grad dokončno postal razvalina.

Neu-Schielleiten

Z gradnjo novega dvorca v slogu dunajskega visokega baroka so leta 1720 začeli grofi Wurmbrand-Stuppach, ki so bili v tem času lastniki starega gradu. Ker so podcenjevali finančno zahtevnost gradbenega projekta, je

Še danes je baročni dragulj posvečen športu.

fevdov in gradov rodbine Stubenberg. Pod to družino so stari grad Schielleiten počasi dograjevali, dokler ni postal mogočna stavba, ki jo vidimo na Višcherjevem bakrorezu iz leta 1680.

Med protireformacijo je morala družina Rindschaid zaradi protestantske vere opustiti grad Schielleiten in zapustiti deželo, leta 1629 je čudovito stavbo kupil grof Karl von Saurau.

Leta 1694 je grad in gospostvo Schielleiten kupil grof Georg Andree von Wurmbrand-Stuppach, a staro zidovje je njegovi družini kmalu postalo premalo udobno – in tako so začeli z gradnjo novega dvorca v dolini. Usoda – pa tudi precenjevanje svojih moči – temu načrtu ni bila naklonjena. Zaradi velikopotezno načrtane novogradnje je bilo gospostvo kmalu tako zadolženo, da so resno razmišljali, da bi podrli še nedokončani novi dvorec in se ponovno preselili v stari grad. Na pomoč pri odločitvi so poklicali strokovnjake, kakršen je bil lokalni zidarski mojster Josef Carlone. Odstranili so streho starega gradu in vendarle nadaljevali z gradnjo novega dvorca. Kleti starega gradu so bile še neoporečne, zato so jih še uporabljali. V sredini 18. stoletja v nekem vojaškem zapisu izvemo tudi nekaj malega o starem gradu: „Alt Schielleithen je star grad, katerega zidovi se rušijo, a ima trdno obzidje, ki je debelo kar 8 čevljev in visoko 3 sežnje. Na vseh štirih vogalih ima obzidje tudi obrambne stolpe, ki so še dobro ohranjeni in primerni za obrambo. Leži na ugodni višinski legi, ima dober razgled,

bila stavba sprva nedokončana. Šele sčasoma so lahko dokončali posamezne prostore, tako da so leta 1731 lahko uporabljali vsaj nekatere od njih, na primer „jedilnico, sobo s slikami, sobo za druženje, grofovsko spalnico s kabinetom, veliko sobo za goste, čokoladno izbo in dvorano“ v prvem nadstropju. Tudi v pritličju so dokončali in uporabljali vsaj nekatere prostore. Kmalu pa so se razkrile prve pomanjkljivosti pri načinu gradnje: streha novega gradu je položna – kar pa je bilo glede na tedanje gradbene metode povsem neprimerno za podnebje severovzhodne Štajerske. Kmalu je prišlo do vdora deževnice, saj so bili tudi strešni žlebovi premajhni. Naš stari znanec Karl Reichert je okrog leta 1860 o dvorcu Neu-Schielleiten zapisal: „[...] v italijanskem slogu zgrajena palača v nadvse priku-pni okolici. Okostje matere – namreč stare graščine Schielleiten – so uporabili za temelje otroka naših dni.“

Do leta 1906 je dvorec ostal v lasti te družine, tega leta pa se je grofica Anna Maria Wurmbrand-Stuppach poročila in dvorec je prišel v roke markiza Tacoli. Njegovi dediči so dvorec leta 1921 prodali Franku Whiteheadu, poslovnemu partnerju pri banki Lammer. Whitehead je bil sin industrialca in proizvajalca orožja Johna Whiteheada, ki je stanoval na Reki, bil pa je tudi brat Agathe Whitehead, prve žene Georga Ludwiga von Trappa, ki je pozneje zaslovel z glasbeno uspešno družino Trapp. Ko je Frank Whitehead zaradi svetovne gospodarske krize v tride-

Vzhodna avstrijska Štajerska

Razglednica dvorca Schielleiten, pred 1907 © Pokrajinski arhiv avstrijske Štajerske

70
—
71

setih letih in zaradi stečaja banke Lammer izgubil velik del svojega premoženja, so njegovo posest leta 1935 prodali Republiki Avstriji, ki je tam ustanovila avstrijsko športno šolo. V tem času so dozidali tudi manjkajoči rizalit (izpostavljen del pročelja) na vzhodnem delu dvorca v slogu celotne stavbe. Pri zidavi so pomagali kar športniki, ki so se šolali v tem objektu, in že marca 1936 je bila nova šola dokončana in primerna, da so avstrijski udeleženci na olimpijadi v Berlinu lahko trenirali kar tukaj, na vzhodnem Štajerskem.

Športna šola se je obdržala tudi po nacional-socialističnem prevzemu oblasti, vendar so gojence vzgajali v duhu vladajoče ideologije. Proti koncu vojne so двореc spremenili v otroško bolnico, pozneje so ga zasedli Rusi in po dogovoru med zasedbenimi silami nato še Britanci. Žalostno obdobje nacionalsocializma in vojne je двореc preстал relativno dobro, tako da je lahko 2. julija 1974 šola slovesno nadaljevala s svojim poslanstvom. Takrat so imeli prostora za 80 športnikov, že ob ponovni otvoritvi so bila vsa mesta zasedena.

Danes se baročni biser Ceste gradov še vedno posveča športu, a na srečo v povsem drugem duhu kakor za časa nacionalsocializma. Na prostrani

površini 43 hektarov je na voljo vse, kar si športno srce lahko poželi: teniška igrišča, igrišča za nogomet, košarko in odbojko, dvorana za lahko atletiko in še marsikaj. Dvorec Schielleiten je zato največja in najstarejša tovrstna ustanova v Avstriji. Tu potekajo tudi koncerti iz serije baročnih večerov na dvorcu Schielleiten „Schielleitner Barockabende“ ter uprizoritve v sklopu festivala Styriarte. Schielleiten je bil tudi že večkrat prizorišče evropskega in svetovnega prvenstva v balonarstvu.

V Schielleitenu in okolici imajo tudi edinega „uradnega grajskega kočijaža“ v Avstriji. V dvovprežnih ali štirivprežnih kočijah si lahko udobno ogledate celotno regijo, kar je pravo doživetje.

BSFZ DVOREC SCHIELLEITEN

Vockenberg 81

8223 Stubenberg am See

T +43 3176 88 11-0

F +43 3176 88 11-342

schielleiten@bsfz.at

www.schielleiten.bsfz.at

DVOREC OBERMAYERHOFEN

Vrtna dvorana dvorca Obermayerhofen

Na mestu današnjega dvorca Obermayerhofen je že zelo zgodaj stala upravnikova stavba ali majerija, ki je predstavljala gospodarsko središče tega dela doline, zgradil pa jo je verjetno Sigiboto, ustanovitelj vasi Sebersdorf. Leta 1377 je posest kupil vitez Härtel von Teuffenbach, pod Bernhardom von Teuffenbachom pa je to postal plemiški sedež sredi prostranih posesti. Te so po njegovi smrti leta 1540 prejeli njegovi štirje sinovi, vendar je Servaz von Teuffenbach izplačal svoje brate in začel z gradnjo dvorca Obermayerhofen, bratje pa so si v bližini zgradili svoja bivališča – in kmalu je prišlo do spora. Ko je bil brat Andrä na poti, si je Servaz z njegovega gradbišča izposodil orodje in apnenčaste kamne, da bi zgradil svoj dvorec, poleg tega pa

tudi toliko opek, da bi samo iz njih lahko postavil celotno hišo. „Oropani“ brat je bil tako ali tako skeptičen glede gradnje novega dvorca, saj je rekel, da gre za „neskladno, tujo stavbo“. Servaz očitno tudi sicer ni bil malenkosten in si je les za gradnjo protipravno priskrbel v gozdu svojega drugega brata Balthasarja. V nadaljnjem poteku sporov je očitno Andrejev sin ubil Servazevega oskrbnika dvorca Obermayerhofen.

Zgradbo so verjetno dokončali šele leta 1574, kajti to letnico najdemo nad vhodom, poleg pa je grb Servaza von Teuffenbacha, njegove prve žene Judith, hčerke Niklasa Rauberja (Ravbarja), in njegove druge žene Katharine Herberstein. Denar za izgradnjo dvorca si je Servaz večinoma verjetno

pridobil s svojim položajem proviantnega načelnika, ki je skrbel za oskrbo z živežem, na meji s sedanjo Slovenijo. Seznam kurišč, po katerem so določali višino davkov, za leto 1573 poroča, da je imel grad skupaj z upravnikovo stavbo ali majerijo in mlinom kar 20 kurišč.

Leta 1605 je grad z dedovanjem prešel na družino Herberstein, istega leta so hajduki (gverilski borci proti Turkom) požgali 45 hiš na tej posesti, pobili ali ugrabili 59 ljudi in ukradli 50 konj in 123 glav živine. Po tem so se lastniki spet večkrat zamenjali. Škodo so očitno kmalu odpravili, kajti leta 1636 zasledimo opis dvorca Obermayerhofen v lokalnem urbarju, ki pravi, da je bil dvorec v boljšem stanju kot marsikateri grad v okolici, v njem pa naj bi

Notranje dvorišče dvorca Obermayerhofen

bile čudovite dvorane in sobe. Posebej je omenjena na novo urejena kapela, ki so jo pod protestantsko družino Teuffenbach precej zanemarili. Omenjen je tudi globok vodnjak z okusno pitno vodo ter velik obzidan vrt in majhen vinograd za sprostitev, v katerem je bila stiskalnica grozdja in vrtna hišica. Po opisu sodeč so bili dobro vzdrževani tudi mlin, ribniki in vsi drugi deli posestva.

V nadaljevanju so se lastniki večkrat zamenjali. V času grofov Colloreda je posestvo utrpelo hudo škodo med vpadi Krucev leta 1704. Grad so skoraj v celoti izropali ter požgali sosednje stavbe in hiše številnih podanikov.

Po kratkem vmesnem času, ko so dvorcu vladali Herbersteini, je leta 1777 dvorec kupila družina Kottulinsky. Po precej srečnem vmesnem obdobju pa je dvorec po drugi svetovni vojni spet utrpel hud udarec, saj so ga izropali in prepustili propadu, lastniki pa so se spet pogosto menjali. V šestdesetih letih 20. stoletja naj bi v dvorcu ustanovili tovarno čevljev. Na srečo ni prišlo do tega, ker je leta 1977 grof Harald Kottulinsky uspel ponovno odkupiti grad, potem ko je bil grad v lasti njegove družine celotno dolgo obdobje od 1777 do 1924. Po obsežnih obnovitvenih delih je leta 1986 svoja vrata odprl prestižni grajski hotel. Trinajst let za tem so pripadajoči park povečali za 120.000 m². Sedanji dvorec Obermayerhofen je romantična, izbrana lokacija, idealna za poroke. V preteklih letih si je tu večno zvestobo obljubilo več

kot 1800 parov. V samem dvorcu nas očarajo stenske poslikave z eksotičnimi podobami krajin in živali s konca 18. stoletja. Ohranjen fragment freske na notranjem dvorišču pa priča o srhljivi zgodbi mlade graščakinje, ki jo je na božični dan hudič vrgel ob steno in ubil.

Ko zapustimo dvorec skozi vrata iz kovanega železa in se odpravimo mimo veličastne rdeče bukke, se nam odpre razgled na zelene travnike, vinograde in zgodovinsko krčmo „Gaisrieglhoﬀ“ iz leta 1758. Kmetija je pod spomeniškim varstvom, ohranili pa sta se dve originalni kmečki izbi, ki ustvarjata posebno vzdušje. V parku dvorca Obermayerhofen so površino v velikosti 15.000 kvadratnih metrov razdelili na majhne vrtičke, ki jih za določen čas dajejo na razpolago podjetjem iz okolice, da si tam uredijo skupnostni vrt.

DVOREC OBERMAYERHOFEN

PRIVAT, Moritz Graf Kottulinsky

Neustift 1

8272 Sebersdorf

T +43 3333 25 03

F +43 3333 25 03 – 50

schlosshotel@obermayerhofen.at

www.obermayerhofen.at

Grad Hartberg

GRAD HARTBERG

Vstopni portal Hartberg

Dolgo preden sta ob vznožju hriba Ringkogel nastala grad in mesto Hartberg, so na njegovem pobočju že prebivali ljudje. Sprva na samem vrhu v mlajši kameni dobi, pozneje pa so tam v obzidanem naselju živeli Kelti. Krožno obzidje te utrdb je tudi dalo ime samemu hribu (Ringkogel – krožni vrh). Izkopavanja na njegovih pobočjih so razkrila številne sledi, domnevajo tudi, da je bil na vrhu hriba rimski tempelj. V času vdorov roparskih plemen – Krucev so tu kurili kresove, ki so opozarjali na bližajočo

se nevarnost. Na južnem pobočju Ringkogla najdemo rimsko „villo rustico“ v Löffelbachu in grad Neuberg.

Tudi v samem mestu Hartberg so našli sledi poselitve v rimskih časih. Pod mestno župnijsko cerkvijo in župniščem so tako našli ostanke zgradb iz drugega stoletja našega štetja.

Mesto Hartberg je med letoma 1125 in 1128 ustanovil in načrtoval obmejni grof Leopold I. von Steyr, leta 1286 pa se naselbina v virih prvič omenja kot mesto.

Ko so na vzhodnem Štajerskem v 12. stoletju zgradili celo vrsto obrambnih objektov, so člani rodbine Traungau po navodilu deželnega kneza na najvišji točki današnjega mesta Hartberg postavili grad, ki se sicer prvič omenja leta 1147. Ta prvotni grad je imel kapelo svetega Janeza, upravnikovo stavbo – majerijo in mlin.

V poznem srednjem veku in zgodnjem novem veku sta mesto in grad predstavljala pomembno utrdbo v boju proti Madžarom, proti turškim odpornikom

Vzhodna avstrijska Štajerska

Današnji izgled gradu Hartberg

74
—
75

hajdukom, roparskim Krucem in Turkom. Leta 1469 je grad osvojil Andrej Baumkircher. Kot vodja štajerske plemiške zveze, ki je bila nezadovoljna s cesarjevo politiko, je napadel mesto in grad Hartberg in v ujetništvo na svoj grad Schlaining odvedel graščaka Antona Herbersteina. Leta 1470 so cesarske enote ponovno osvojile mesto po naročilu cesarja Friderika III. Leta 1487 je mesto zavzel ogrski kralj Matija Korvin, nato pa je mesto in grad Hartberg kot fevd prejel Baumkircherjev sin Wilhelm, ki ju je obdržal, dokler ju ni rimsko-nemški kralj in poznejši cesar Maksimilijan I. ponovno osvojil leta 1490. Potem ko je bil Hartberg do leta 1529 v lasti deželnega kneza, ga je cesar Ferdinand I. prodal štajerskemu deželnemu glavarju Siegmundu von Diestrichsteinu. Zatem je grad večkrat zamenjal lastnike: leta 1572 ga je kupila rodbina poznejših knezov Paar in ga prezidala v renesančnem slogu, v 17. stoletju so mu dodali krilo z arkadami. Izmenično so bili lastniki gradu družine Paar, Herberstein, Saurau, Lengheimb in ponovno knežja rodbina Paar.

Od nekdanjega deželnoknežjega gradu se je ohranila le še tronadstropna palača z vrati z zašiljenim lokom. Tudi severni del izvira iz srednjega veka. Na dvoriščni strani je zunanje stopnišče z zidanim izbočenim delom pročelja, renesančnim dvojnim oknom (bifora) in letnico 1576. V drugem nadstropju je velika „Viteška dvorana“ s kamnitim kaminom iz renesanse in dvojnim grbom rodbin Paar-Haim. Ohranilo se je tudi nekaj sledi baročnih stenskih poslikav. Vzhodno krilo, ki je nekoliko zamaknjeno proti severu, je v svojem jedru še srednjeveško, a so ga v zadnjem četrtletju 16. stoletja predelali. Iz iste gradbene faze izhaja tudi zunanji zid pravokotno prizidanega vzhodnega krila, ki pa so ga dogradili šele v drugi polovici 17. stoletja.

V prvem nadstropju so leta 1958 odkrili baročne poslikave, ki prikazujejo grbe. Nad vrati parka, ki vodijo na ulico Herrengasse, je tabla z napisi, ki omenjajo Johanna Baptista Paara in njegovo soprogo Afro, rojeno Haim, poleg sta tudi letnici 1584 in 1598, kamen pa izvira iz grajske kapele, ki so jo porušili.

Ostanki mestnega obzidja izvirajo iz 12. in 13. stoletja. Obzidje poteka od obrambnega stolpa prek terasasto urejenega mestnega parka do gradu Hartberg na severu, nato pa zavije proti vzhodu vse do ulice Franza Schmidta. Na vzhodnem delu se je ohranil stolp, imenovan Schölbingerturn. V 19. stoletju so porušili mestna vrata, ki so vodila proti severu in proti zahodu.

Josef Andreas Janisch v svojem statistično-topografskem leksikonu Štajerske okrog leta 1880 o tem gradu zapiše: „Staro grajsko poslopje je propadlo in nenaseljeno; [...] novo grajsko poslopje je naseljeno, na dvorišču ima lepe arkadne hodnike tako v pritličju kot v 1. nadstropju. V vogalu vzhodnega dela stavbe je vhod v podzemni hodnik, ki pa ga je treba šele raziskati in očistiti. Na starem grajskem dvorišču je vodnjak, ki ima toliko vode, da ni mogoče, da bi je kdaj zmanjkalo; vodo po podzemnih ceveh dovajajo na dvorišče in je najboljše pitna voda v Hartbergu. [...]“ Že leta 1850 je knez Karl Paar dvorec ponudil v odkup mestni občini, vendar je posel propadel, ker je bila cena previsoka. Šele mnogo pozneje, leta 1981, je nato mesto Hartberg dejansko odkupilo dvorec.

Grad so medtem v celoti sanirali in sedaj s svojo viteško dvorano predstavlja prijetno lokacijo za koncerte, poroke, seminarje, predstavitve podjetij in še marsikaj, notranje dvorišče pa je tudi osupljiva kulisa za prireditve na prostem.

GRAD HARTBERG

Stadtgemeinde Hartberg
Herrengasse 1
8230 Hartberg
T +43 3332 603-30

MUZEJ:

T +43 3332 660 01
M +43 664 200 92 54
museum@hartberg.at
www.hartberg.at

Muzej se nahaja v zgodovinski stavbi z imenom Steinpeißhaus na naslovu Herrengasse 6.

Grad Seggau

SEGGAU – ŠKOFOVSKI GRAD

Pogled na današnji grad Seggau

Posnetek gradu Seggau z razglednega stolpa Kreuzkogel

Zgodovina okolice gradu Seggau sega daleč v preteklost, vse do časa Keltov in Rimljanov, o čemer pričajo številne najdbe in lapidarij (zbirka rimskih kamnitih spominskih plošč) na zunanji strani gornjega gradu. Edino rimsko mesto na območju današnje Štajerske je ležalo nedaleč od gradu: mesto „Flavia Solva“. A že prej so na bližnji vzpetini Frauenberg naselje in keltsko utrjeno naselbino. Najdbe iz teh zgodnjih naselij si lahko ogledamo v skrbno urejenem muzeju Tempelmuseum. Naselbina iz železne dobe je bila očitno precej pomembna, saj so s pomočjo najdbe posebnih kalupov lahko dokazali, da so tam kovali svoj denar. V kalupe so vlili stopljeno kovino, v katero so potem vtisnili pečat kovanca. Metalurške raziskave so pokazale, da so bile v kalupih s Frauenberga sledi zlata.

Ko je „Flavia Solva“ v letu 70 našega štetja prejel naziv mesto, so na Frauenbergu zgradili versko središče, ki je verjetno vključevalo tri templje. Relativno dobro ohranjen je tempelj, ki je bil verjetno posvečen boginji „Isis-Noreia“, čigar zidovje so pozneje uporabili za temelje šolske stavbe, v kateri se danes nahaja muzej. Tudi v času preseljevanja ljudstev in v naslednjih stoletjih je bilo to območje poseljeno. Slovani so svojemu naselju rekli Lipnica

(po drevesu lipa), po nemško se kraj imenuje Leibnitz. Okrog leta 850 je kralj Ludvig Nemški območje okrog Lipnice podaril salzburški nadškofiji, v 12. stoletju pa so začeli z gradnjo gradu Lipnica, današnjega dvorca Seggau. Grad je starejši od škofije Seggau, ki so jo ustanovili leta 1218, prve omembe gradu pa najdemo v življenjepisu (vita) salzburškega nadškofa Konrada I. (1106–1147). Tam piše, da je prav on začel graditi grad, ki se je tedaj še imenoval Lipnica, a da mu del ni uspelo dokončati. Ker vemo, da je grad že leta 1164 oblegal štajerski mejni grof Otakar III., lahko sklepamo, da je bil dokončan pod nadškofom Eberhardom I.

Ta dušni pastir je veljal za svetnika miru in njegova želja je bila, da bi umrl prav v prizadevanju za mir. Ta želja se mu je uresničila prav v Lipnici. Med omenjenim obleganjem se je skozi vojake prebil do gradu in pomiril spor (fajdo) med graščakom in mejnim grofom. Na povratku v Salzburg je hudo zbolel, prenesli so ga v samostan Rein, kjer je umrl. V življenjepisu tega svetnika torej grad Lipnica igra pomembno vlogo. Ostanki stavbe, ki jo je začel graditi že nadškof Konrad, danes predstavljajo južno krilo celotnega dvorca. Že leta 1219 se na gradu omenja „stari stolp“, ki je očitno obstajal že lep čas. V tem delu stavbe bi

Grad Seggau

Grad Seggau, Georg Matthaeus Vischer (Topographia Ducatus Stiriae, 1681)

Na gradu Seggau se nahaja največji zgodovinski zvon na Štajerskem, imenovan „Seggauer Liesl“.

se lahko nahajala tudi kapela, ki jo viri omenjajo že 50 let prej. V teku stoletij so grad večkrat prezidali in dozidali, namesto starega imena pa so začeli uporabljati ime škofije Seckau, vendar napisano Seggau.

Od škofijskega gradu pa moramo ločiti južno od tega postavljeni dvorec Polheim, ki ga je zgradil graščak iz Lipnice kot predgradje na najbolj ogroženem delu pobočja, ki je vodilo do gradu. Poleg tega dvorca najdemo še žitno kaščo (granarium) iz 17. stoletja, v kateri je trenutno osnovna šola. V dolini pod gradom najdemo še ostanke dvorca Grottenhofen, v obnovljenih prostorih katerega je informacijsko središče naravnega parka.

Grad in poznejši dvorec Seggau sta do leta 1786 bila reprezentančni sedež štajerskih škofov, vse do 20. stoletja pa je bila to njihova poletna rezidenca. Dvorec je več stoletij služil kot vir prihodka za škofo škofije Seckau

in njegovo reprezentanco. Zaradi te svoje naloge je bil dvorec tudi osrednji delodajalec v regiji in pomembno shajališče ob najrazličnejših priložnostih.

Grad hrani izjemne umetniške zaklade, med drugim t. i. „knežje sobane“ z bogato notranjo opremo. Baročna oprema knezoškofovskih reprezentančnih dvoran predstavlja pravi umetnostni biser, ki slovi tudi izven Štajerske. V dvorcu Seggau najdemo največji zgodovinski zvon na Štajerskem: imenuje se „Seggauer Liesl“, s katerim ročno zvonijo ob nedeljah in praznikih ob 12. uri. Baročna Marijina kapela in sodobna Mihaelova kapela z deli sodobnih štajerskih umetnikov pričata o pobožnosti in dolgi tradiciji. Rimski nagrobni kamni, ki so vzdani v zidove dvorca Seggau, pripadajo nekdanji nekropoli v dolini in nam omogočajo pogled v preteklost, ko je ob vznožju gradu v edinem rimskem mestu na današnjih štajerskih tleh še cvetelo življenje.

Zbirka rimskih nagrobnih kamnov na notranjem dvorišču gradu Seggau

Leta 1954 je v dvorcu Seggau nastalo izobraževalno središče, ki nudi predvsem verska izobraževanja. V nekdanjih kmetijskih poslopih in hlevih so uredili učilnice in sobe za goste. Prenovo so zaključili leta 2009, tako da tam danes poleg sodobnega konferenčnega središča najdemo tudi sodoben hotel, ki ustreza zahtevam 21. stoletja in ki harmonično povezuje tradicijo s sodobnostjo. V več kot 300 let stari škofijski vinski kleti, ki spada med najstarejše in največje v Evropi, potekajo številne degustacije vin.

GRAD SEGGAU

Privat, römisch-katholisches
Bistum Graz-Seckau
Seggauberg 1
8430 Leibnitz
T +43 3452 824 35-0
schloss@seggau.com
www.seggau.com

Južna in zahodna avstrijska Štajerska

ROMANTIČNI DVOREC OTTERSBBACH

78
—
79

Današnja podoba dvorca Ottersbach z vrtom

Dvorec Ottersbach

Baročni dvorec Ottersbach leži blizu kraja Großklein v dolini reke Sulm – na območju, ki so ga ljudje naseljevali že več tisočletij. Takoj za dvorcem se dviguje vzpetina Burgstallkogel, na kateri so našli nasebino iz obdobja halštata in številne grobne gomile. Kraj se imenuje po nekdanjem gradu Natrach, dvorec Ottersbach pa je verjetno njegov naslednik, ki pa ne stoji na mestu starega gradu, temveč v dolini.

Leta 1593 je razvalino starega gradu od Wilhelma von Gere odkupil Hans Murn, ki je tudi začel z gradnjo novega gradu v dolini. Zanimivo je, da se ime starega gradu ni preneslo na novogradnjo. Leta 1616 je Hans Murn prejel pravico do plemiškega naziva „von und zu Ottersbach“. Sam sicer ni živel na gradu, zato ga je upravljal njegov sorodnik Elias Hemetter, a ta očitno ni bil dober gospodar, saj je kar več let dolgoval zakupnino. Zato sta gospodstvo prevzela Murnova sinova. Leta 1650 je bil umorjen eden izmed potomcev graditelja dvorca Ottersbach: Hansa Wilhelma Murna von Ottersbacha je ubil njegov mladoletni varovanec Christof Andree von Gleintz. S tem so minili časi družine Murn na gradu Ottersbach. Tri leta po umoru je grad kupil Hans Georg Adam Adl von Adlstein, kmalu pa je prešel v roke grofov Khünburg in leta 1692 v roke grofa Niklasa Lodrona. A tudi ta ni imel sreče, saj so mu zaradi davčnih dolgov posestvo leta 1700 zasegli in prodali.

V 18. stoletju so na južni strani severnega krila dodali še vzhodno krilo. Prečno ležijo glavna vrata in kapela z baročnim strešnim stolpičem. Na jugu so gospodarska poslopja. Biser notranjih prostorov predstavlja baročna dvorana z banjastimi oboki v severnem krilu, ki zaseda celotno površino prvega nadstropja.

Okna, vrata in zrcalni oboki so bogato okrašeni s štukaturami. Strop je okrašen s številnimi stropnimi medaljoni, ki prikazujejo nekdanje notranje-avstrijska mesta, kot so Gradec, Maribor, Celje, Ptuj in Voitsberg. Na stenah najdemo portrete nekdanjih lastnikov in člane družine Habsburg. V gornjem nadstropju je tudi kapela z oltarjem iz

prve polovice 17. stoletja. Oltarna slika prikazuje Jezusovo rojstvo. S štukaturami okrašeni strop sobe s kaminom izvira iz delavnice družine Sereni in je nastal okrog leta 1680. Josef Andreas Janisch okrog leta 1865 poroča o dvorcu Ottersbach takole: „Dvorec leži [...] na vzpetini, ki jo obdaja reka Sulm, ob stranski cesti, ki se odcepi od glavne poti iz Gleinstätten-Lipnice do Kleina, a razen kapele z oltarno podobo Jezusovega rojstva nima posebnosti in je tudi sicer zelo preprosto grajen. Tik ob dvorcu na velikem travniku, ki se imenuje Katzelwehr-Wiese, najdemo ostaline majhnega gradiča. Ni še potrjeno, iz katerega časa izvira ta stavba.

Ustno izročilo pravi, da so župnijsko cerkev v kraju Gleinstätten zgradili prav iz ruševin tega nekdanjega gradiča. Omenjeni travnik je bil sredi prejšnjega stoletja del gospodstva Ottersbach, lastniki pa so ga izgubili v stavi glede tega, ali bo v boju zmagal pes barona Hingenaua ali mačka grofa Schönborna, lastnika Arnfelsa. Zmagala je mačka in tako je travnik dobil gospodar Arnfelsa. Na gozdnatem griču, ki se vzpenja nad jarkom in okopom in se ob natančnejšem pogledu izkaže za dvojni grič, obdan z majhnim krožnim obzidjem, so po pripovedih lokalnega prebivalstva med grmičevjem in mahom odkrili temelje neke stare stavbe. V bližini tega nekdanjega gradiča na nekoliko dvignjenem mestu najdemo več keltskih grobov. Na dan naravoslovja, 20. septembra 1875, so enega izmed teh grobov odprli, a so bile arheološke najdbe zelo pičle. [...]“

Lastniki dvorca Ottersbach so se pogosto menjavali, kajti očitno ni nudil možnosti za gospodarski razcvet. Sledile so številne dražbe, dvorec pa je vse bolj propadal. Do preobrata je prišlo šele leta 1925, ko je zgradbo kupila družina Abel in jo začela sanirati. Leta 1931 so v dvorcu napeljali elektriko, s čimer je napočilo novo obdobje. V tem času je tudi železniška proga vodila blizu dvorca, a žal so to progo iz Lipnice v Pöfing-Brunn ukinili že pred desetletji. Dvorec je vojno presetal precej nepoškodovan, vendar so ga ob koncu druge svetovne vojne zasedli

Dvorec Ottersbach, Georg Matthaeus Vischer (Topographia Ducatus Stiriae, 1681)

Titovi partizani, Rusi in Bolgari, ki so ga opleni in marsikaj namenoma uničili.

Po vojni se je družina Abel trudila, da bi dvorec obnovila, leta 1977 je bil v celoti saniran in leta 2005 so v njem lahko odprli muzej. Neutrudno delo je obrodilo sadove, saj je dvorec Ottersbach danes na ogled kot čudovit romantični dvorec, primeren za slavlja, poroke in praznovanja – v parku in v dvorcu pa pogosto potekajo tudi snemanja filmov.

DVOREC OTTERSBACK
PRIVAT, DI Christian Abel
Mantrach 20
8452 Grossklein
T +43 3664 335 66 59
M +43 660 522 11 11
abel@schloss-ottersbach.at
www.schloss-ottersbach.at

Južna in zahodna avstrijska Štajerska

GRAD DEUTSCHLANDSBERG

Nekdanja podoba gradu Deutschlandsberg, kolorirana risba, okoli 1662

80
—
81

Grad Deutschlandsberg

Na skalni pečini na severozahodnem delu doline reke Lapinč leži osupljivi grad Deutschlandsberg, ob vznožju pa se razprostira istoimensko mesto. Prva naselitev tega prostora sega več tisočletij v zgodovino. V neposredni bližini današnjega gradu leži vzpetina, imenovana Tanzplatz, Tanzkogel ali Tanzboden (plesni vrh, plesišče), kjer so ljudje prebivali že v prazgodovini. Najdbe s tega kraja izvirajo iz mlajše kamene dobe (bronasta doba) in iz časa Kelto (latenska kultura). Na območju sedanjega parkirišča in na južnem pobočju gradu so našli ostanke stavb iz časa latenske kulture, pa tudi sledi rimskih in zgodnjerednjeveških časov.

Približno okrog leta 970 je cesar Otto območje okrog Deutschlandsberga podaril salzburški nadškofiji, v tistem času omenjeni „Nidrinhof“ pa je verjetno ležal na mestu sedanjega Ulrichsberga pri Frauentalu. Vsekakor je za ta čas izpričano, da so to območje še naseljevali podaniki salzburškega nadškofa. Prav tako je izpričano, da so se v tem času tu že naselili bavarski naseljenci.

V 12. stoletju je nastal prvi del gradu iz kamna, ki so ga izročili ministerialni rodbini Lonsperger, po katerih se imenuje tudi kraj ob vznožju vzpetine. Ime Fridericus de Lonsperch zasledimo v letu 1153, ko so na gradu posvetili kapelo svetega Lovrenca. Grad se v pisnih dokumentih prvič omenja leta 1188 kot castrum – torej grad – Lonsperch, pa čeprav je skoraj gotovo obstajal že pred letom 1147. Požgana plast je med izkopavanji pokazala, da je bil grad verjetno uničen v teku 13. stoletja.

Ob koncu 13. stoletja pa so prav na tem gradu skovali usodno zaroto. V začetku leta 1292 so na gradu zasedali poglavarji štajerskega plemstva in predstavniki vodilnih rodbin s Koroške. Skupaj so storili nekaj nezasižanega: načrtovali so odkrit upor proti deželnemu knezu. Vodje tega upora so bili Ulrich von Pfannberg, Friedrich von Stubenberg in Hartnid von Wildon, drugi pa so se v „Pismu plemiške zveze iz Landsberga“ pridružili tej zaroti proti deželnemu knezu vojvodi Albrechtu I. (sinu Rudolfa

Habsburškega). Pred desetimi leti je Albrecht skupaj z bratom Rudolfom na državnem zboru v Augsburgu postal vojvoda Avstrije in Štajerske. Kako je prišlo do te zarote? Salzburški nadškof in štajerski ter koroški plemiči so imeli občutek, da so njihovi privilegiji okrnjeni, zato so od Albrehta zahtevali določene spremembe, saj naj bi ta očitno dajal prednost svojim podpornikom iz švabske domovine in želel okrepiti oblast Habsburžanov. To pa še zdaleč niso bili edini razlogi za nezadovoljstvo, kajti pojavile so se še napetosti s Salzburgom, Bavarsko, Madžarsko in Švico. Vojvoda Albrecht za zahteve ni hotel slišati, kar se mu je maščevalo. Oblikovala se je velika strnjena fronta proti Habsburžanom, ki so se ji pridružili tudi nemški volilni knezi, Venčeslav Češki, salzburški metropolit, vojvoda Oto Bavarski in oglejski patriarh. Proti Albrechtu I. Habsburškemu in njegovemu svaku Meinhardu II. Koroškemu so se zarotili še Štajerci in Korošci. Štajersko plemstvo je udarilo že januarja 1292. Napadli so Voitsberg, Bruck, Knittelfeld, Gradec, Judenburg, Leoben in Wildon in pregnali habsburške zasedbene sile. Albrecht je zarotnikom prekrizal načrte in premagal celo salzburškega nadškofa. Zarotnike so zajeli, nekateri pa so se mu prostovoljno pokorili. Albrecht se je izkazal za velikodušnega zmagovalca. Že leta 1292 je uredil pravni status Štajerske in vladal precej milo. To se mu je na koncu

obrestovalo, kajti leta 1298 je Albrecht postal rimsko-nemški kralj.

V zgodnjem 14. stoletju so začeli z izgradnjo osupljivega gotskega gradu, ki deloma obstaja še danes. Za leto 1408 dokumenti poročajo, da so na gradu Landsberg zgradili še en mogočen stolp. Dostop iz doline je bil možen po poti, ki so jo lahko uporabljali tudi konji in vozovi, vodila pa je od vhoda v sotesko pa vse do vzpetine Tanzboden.

V 15. stoletju je prišlo do notranjih razprtij v deželi ter do zunanje turške nevarnosti. Decembra 1479 so Madžari brez boja zavzeli grad Deutschlandsberg. Grad je bil kar nekaj časa okupiran in šele leta 1490 je prišlo do preobrata, ko je madžarski kralj umrl in je kralj Maksimilijan ponovno pridobil nekdanje salzburške posesti na Štajerskem.

Časi so bili še vedno mračni, a salzburški nadškofi so redno obiskovali svoj grad. Tu so praznovali, izrekli sodbe, marsikateri cerkveni veljak pa se je tudi navdušil nad lovom. Pod Hansom Jacobom Kuenburgom so leta 1597 začeli z novogradnjo cerkvene kapele, ki so jo zaključili leta 1608. Posvetili so jo svetemu Rupertu, zaščitniku Salzburga.

Leta 1532 se je grad uspešno obranil turškega napada, očitno pa jih je ta vnovična grožnja napeljala k temu,

Današnja podoba gradu Deutschlandsberg

Južna in zahodna avstrijska Štajerska

Ugankarski reli v grajskem muzeju Deutschlandberg

Pogled v muzej Archeo Norico na gradu Deutschlandberg

82
—
83

da so grad prezidali in dogradili. Leta 1595 so grad kupili člani družine Kuenburg, salzburška nadškofija pa ga je ponovno odkupila leta 1635. Potem je grad postal središče salzburškega zemljiškega posestva na zahodnem Štajerskem. Leta 1803 je grad prešel v državno last, leta 1811 ga je kupil grof Moritz von Fries, nato pa je leta 1820 prešel v roke knežje družine Liechtenstein.

Carl Reichert je leta 1860 grad Deutschlandsberg opisal kot stavbo, ki vse bolj propada: „Grad Deutsch-Landsberg žalostno propada – kljub svoji ugodni legi in čudoviti okolici. Vendar bi bilo možno (...) preprečiti dokončni propad, a očitno njegovi lastniki nimajo sočutja in so sklenili, naj ta prelepi grad propade. Ko se bo udrla streha, bodo popotniki v naslednjih desetletjih lahko pripovedovali le še o razvalinah nekdanjega gradu Landsberg!“ Na srečo se ta črnogleda napoved ni uresničila, kajti res so se našle rešilne roke, po kakršnih je hrepenel Reichert. Gradu sprva ni dobro kazalo. Leta 1876 so odstranili okrogli stolp in še v istem letu razstrelili še romanski stolp z ostanki romanske grajske kapele. Leta 1932 je grad kupila mestna občina Deutschlandsberg, do tega trenutka pa je bil grad del fidejkomisa (nedeljivega dednega posestva) rodbine Liechtenstein. Šele po drugi svetovni vojni se je spet porodilo upanje, da stavba ne bo še bolj propadla.

S posebnimi nabirkami za gradbeni material, viškim dnevi in prostovoljno pomočjo so grad v letih po drugi svetovni vojni zavarovali, odnesli ruševine z dvorišča ter skoraj trimetrsko razliko v višini tal na grajskem dvorišču izravnali s tera-

sami in stopnicami. Po letu 1988 je mestna občina Deutschlandsberg grad spremenila v muzej Archeo Norico, kjer so na voljo tudi konferenčni prostori, pri čemer so ohranili nekdanjo stavbno strukturo. Romanski stolp so rekonstruirali leta 2011/12 po načrtih iz časa okrog leta 1803, prav tako so omogočili dostop do grajske cisterne, ki je bila razširjena okrog leta 1631. Odločilno vlogo sta pri tem odigrala brata Steffan, ki nista le ustvarila čudovitega grajskega muzeja, temveč sta tudi neutrudno skrbela za obnovitvena dela in rekonstrukcijo gradu. Poskrbela sta za gradnjo stolpa, ki so ga prekrili s strešniki iz starih časov, prav tako so rekonstruirali romansko jedro gradu in obzidje. Leta 2017 so bivanjski del obzidja pokrili s streho in grad je ponovno postal pravi biser.

BURGMUSEUM ARCHEO NORICO

Burgplatz 2

8530 Deutschlandsberg

T +43 3462 56 02

M +43 676 460 00 58

info@archeonorico.at

www.archeonorico.at

Dvorec Stainz

DVOREC STAINZ

Današnja podoba dvorca Stainz

Tretji izmed štajerskih avguštinskih samostanov, samostan Stainz, izvira iz leta 1229, ko sta ga ustanovila Leutold von Wildon in njegova žena Agnes. Tudi ta samostan ni nastal v neposeljeni regiji, temveč prav nasprotno: stoji na območju, ki ga ljudje naseljujejo že tisočletja. Zemljiški gospod Stainza, Leuthold von Wildon, ki je pripadal eni izmed najbolj bogatih in vplivnih ministerialskih rodbin na Štajerskem, je dal leta 1229 na gradu urediti manjšo cerkev, iz katere se je nato razvil samostanski kompleks. Nekateri zgodovinarji domnevajo, da se je na mestu te male cerkve že prej nahajala utrjena stavba. Samostan, ki je posvečen sveti Katarini Aleksandrijski, je imel tudi pravico do nižjega sodstva, kar v začetku ni bilo

tako pomembno. Avguštinski samostan pa je doživel svoj razcvet šele med protireformacijo in po njej, v 17. stoletju pod proštom Jakobom Rosolenzem. On in njegovi nasledniki so povečali cerkev in jo dogradili v baročnem slogu, stare stavbe so podrli in na njihovem mestu zgradili novi samostan. V naslednjih letih se je samostan intenzivno širil in pridobival eno gospodstvo za drugim: leta 1602 Rohrbach, 1621 Horneegg, 1629 Leonroth, 1635 Lankowitz in leta 1648 Herbersdorf. Ta razcvet se je žal končal v 18. stoletju, ko je cesar Jožef II. leta 1785 samostan razpustil. Postal je državna last in nekaj časa lazaret ter vojašnica, dokler ga ni leta 1826 kupil vitez Anton von Wittmann. Nadvojvoda Janez, sin cesarja Leopolda II. in brat cesarja Franca, je

leta 1840 kupil to posestvo in dal povsem zanemarjeni dvorec restavrirati. Prebival je sicer v palači Meran v Gradcu, vendar se je več mesecev na leto zadrževal v Stainzu. Demokratično usmerjeni nadvojvoda je bil nadvse priljubljen, o čemer priča tudi to, da je leta 1848, ko so z zemljiško obvezo odpravili fevdalizem, postal izvoljeni župan Stainza. Po njegovi smrti je dvorec ostal v lasti njegovih potomcev, grofov Meranskih, ki še danes prebivajo tu. Sedanji lastnik je grof Franz von Meran. Ko je bila leta 1982 na gradu štajerska deželna razstava z naslovom „Nadvojvoda Janez Avstrijski“, so za to priložnost dvorec ponovno obnovili. Sedaj v njem potekajo razstave in prireditve, tukaj pa je tudi del zbirke muzeja Universalmuseum Joanneum.

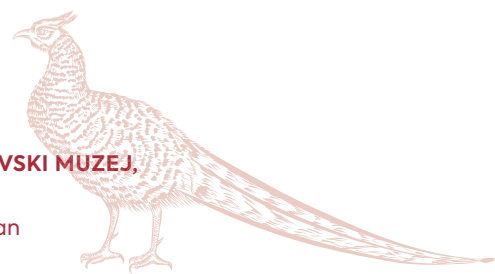
Slikovite široke stopnice vodijo s trga do današnjega dvorca. Nad simetrično trinadstropno stavbo kraljuje samostanska cerkev. Pročelja so horizontalno in vertikalno razčlenjena s številnimi prečkami in ploskimi obstenskimi stebri (pilastri); zvonika se drži nizko zahodno krilo, v katerem je bilo domovanje visokega cerkvenega dostojanstvenika prelata in trakt za goste. Ta del je bil verjetno zgrajen v prvi četrtini 17. stoletja in predelan v drugi polovici 18. stoletja. Od leta 1785 se v zgradbi nahaja župnišče. Prvemu dvorišču s stebričastimi arkadami so nekje med koncem 17. stoletja in v prvem četrtletju 18. stoletja dozidali vzhodno krilo s stopniščem in južno krilo. Tako je do leta 1720 nastalo drugo, reprezentančno samostansko dvorišče, ki so ga z dveh strani obkrožale trinadstropne, danes zaprte oziroma zastekljene stebričaste arkade. V pritličju južnega krila leži nekdanji refektorij s štukaturami in poslikavami iz časa med letoma 1696 in 1700, štukature pa med drugim prikazujejo čudež pomnožitve kruha, poroko v Kani in zadnjo večerjo. Grajske hodnike krasi jo številni portreti, predvsem grofov Lamberg iz 16. in 17. stoletja. Pred dvorcem se razprostira prostran vrt, stavbo pa obkrožajo vinogradi. Na spodnjem robu stojita dva osemkotna vrtna paviljona, ki so ju zgradili okrog leta 1730. Ohranjenih je ostalo le malo obrambnih elementov nekdanje utrdbe.

Štajerski princ: nadvojvoda Janez

Na podnožju vodnjaka nadvojvode Janeza na glavnem trgu v Gradcu piše: „Med ljudmi ne bo nikdar pozabljen ta, ki nikdar ni pozabil na ljudi.“ In natanko tako se je habsburški „zeleni upornik“ zapisal v zgodovino. Nadvojvoda Janez se je rodil 20. januarja 1782 kot 13. otrok velikega vojvode Toskanskega in poznejšega cesarja Leopolda II. in njegove soproge Marije Ludowike v Firencah. Že v mladosti je poleg ljubljene Tirolske pogosto obiskoval tudi Štajersko, ki ga je že zgodaj prevzela s svojimi naravnimi bogastvi in ljudmi. Tukaj se je tudi ustalil po letu 1809 in na svoj način služil vojvodini onkraj politike in brez vladarskega naziva. Zaslužen je za dvorec Stainz, dvorec Schenna na Južnem Tirolskem, Brandhof pri Mariazellu, deželni muzej Joanneum, štajerski deželni arhiv, štajersko kmetijsko združenje, graško Vzajemno zavarovalnico, univerzo za montanistiko v Leobnu, rudnike v Vordernbergu in železniško progo čez prelaz Semmering. Zasebno srečo je nadvojvoda Janez našel s hčerko pošarskega mojstra Anno Plochl iz kraja Aussee. Leta 1923 je cesar Franc II. sprva dal dovoljenje, da se poroči, a ga je nato preklical zaradi stanovske razlike. Ta datum je vgraviran v poročna prstana, ki ju še danes lahko vidimo v muzeju gradu Brandhof. Šele leta 1829 je smel nadvojvoda Janez poročiti svojo Anno Plochl v kapeli gradu Brandhof, a se je zato moral odpovedati vsem pravicom, ki jih je imel kot član cesarske hiše. Anno Plochl je cesar leta 1834 povzdignil v baronico von Brandhofen in pozneje v grofico Meransko. V zakonu se je rodil sin, Franc Meranski.

Leopold von Wildon, ustanovitelj samostana Stainz

**KMETIJSKI IN LOVSKI MUZEJ,
DVOREC STAINZ**
PRIVAT, Franz Meran
Schlossplatz 1
8510 Stainz
T +43 3463 27 72-16
info-stainz@museum-joanneum.at
[www.museum-joanneum.at/
jagd-museum-landwirtschaftsmuseum](http://www.museum-joanneum.at/jagd-museum-landwirtschaftsmuseum)

KONTAKT & INFORMACIJE
Gozdarska uprava Meran
Schlossplatz 5
8510 Stainz
M +43 676 349 64 82
offner@schloss.stainz.at
www.schloss.stainz.at

Dvorec Piber

DVOREC BELIH KONJ

Kobilarna lipicancev v povojnem času

Današnja podoba dvorca Piber

Svetovno znani lipicanci so še vedno pomemben del avstrijske identitete. Na kraju, kjer beli konji preživljajo svoje otroštvo, se nahaja zadnja postaja avstrijskega dela Ceste gradov: двореc Piber. Tudi v 21. stoletju nas še navdihuje eleganca in lepota teh konj, ki so že stoletja tesno povezani z avstrijsko zgodovino in ki so postali tudi predmet sporov v razburkanih časih po koncu monarhije, dokler niso tukaj dokončno našli svoje nove domovine. V kobilarni najdemo žrebičke in plemenske žrebce, mladi konji pa so nastanjeni v štirih zunanjih ogradah.

Tu gojijo najstarejšo plemensko raso konj v Evropi, ki svoje veščine prikazujejo na nastopih Španske dvorne jahalne šole. Ko se „upokojijo“, se vrnejo v Piber. Vendar pa je imel двореc za seboj že skoraj 900 let zgodovine, preden so se tu nastanili lipicanci. Že okrog leta 1020 se je na tem mestu nahajalo utrjeno posestvo, ki so ga verjetno zgradili hkrati s cerkvijo. Začetki so bili verjetno zelo skromni, verjetno je šlo za manjšo stavbo, ki jo je obdajalo obzidje z jarkom. Območje okrog Piberja je cesar Oto III. leta 1000 podaril mejnemu grofu Adalberu von Eppensteinu, ta pa je nemudoma začel s poselje-

vanjem svojega ozemlja. Ko so leta 1103 ustanovili samostan sv. Lambrehta, je vojvoda Henrik III. Koroški Piber podaril temu novoustanovljenemu samostanu v dar. Zaposlil je uslužbenca, ki so upravljali s posestvom Piber in so po tej mali utrdbi tudi prevzeli ime, saj leta 1145 naletimo na nekega Ota iz Piberja. Ko je leta 1219 salzburški nadškof Piber obljubil škofiji Seckau, je prišlo do dolgotrajnih sporov med škofom iz Seckaua in samostanom sv. Lambrehta glede lastništva nad krajem Piber. Spori so trajali skorajda dvesto let, dokler ni leta 1414 zmagal samostan sv. Lambrehta. V kraju Piber so nato ustanovili proštijo, v kateri je bilo upravno središče za celotno oblastno območje samostana sv. Lambrehta na zahodnem Štajerskem. Škof iz Seckaua pa še vedno ni želel sprejeti zanj neugodnih odločitev vojvode Ernsta in papeža. Šele leta 1492 se je dokončno odpovedal kraju Piber. Neki drugi spor med samostanom in rodbino Hollenegg so uspeli pomiriti šele v 17. stoletju. Upravljanje je že davno prešlo v roke posvetnega plemstva. Kljub vsem tem preprirom pa Piber v srednjem veku ni bil le ena izmed največjih, temveč tudi najbolj zaželenih župnij na celotnem Štajerskem, tako da je prihajalo celo do sporov med kandidati za mesto tamkajšnjega župnika.

Dvorec Piber

Leta 1596 se je samostan odločil, da bo sam upravljal s posestvom. Stari grad, ki ga je še obdajal obrambni pas, so tega leta porušili in nadomestili s sedanjo stavbo, ki je bila poletna rezidenca opatov in menihov. Ko so samostan sv. Lambrehta v času vladavine cesarja Jožefa II. leta 1786 razpustili, je Piber postal last državnega verskega sklada.

Dvorec Piber in cerkev ležita na nizkem griču s precej strmimi in deloma umetno stopničastimi pobočji, ki predstavljajo naravni ščit pred za-

Poznavanje vzreje lipicancev je del avstrijske nesnovne kulturne dediščine.

ledjem, le proti severu so morali grad dodatno zavarovati s širokim jarkom. Komaj kaj še spominja na nekdanjo utrdbo, saj so se ohranili le posamezni deli obzidja. Dvorec je čudovita baročna zgradba s skoraj kvadratnim tlorisom. Štiri enako velika trinadstropna krila obdajajo veliko arkadno dvorišče s triosnimi vogalnimi rizaliti. Pročelja delijo naslikani pilastri, ki krasijo vsa nadstropja. Okna so prav tako obdana s poslikavami. Okrasna polja nad okni horizontalno razmejujejo posamezna nadstropja. Dvorec ima glavni in stranski portal. Kronogram nad glavnim vhodom na vzhodnem delu prča o tem, da je bila stavba dograjena leta 1728 in da sta jo zgradila opata Franc von Kaltenhausen in Anton Strotz. V notranjosti so se ohranili le redki zgodovinsko opremljeni prostori. Nekatere dvorane v stranskem krilu še imajo baročne stukaturne strope z začetka 18. stoletja. Posebno pozornost vzbuja velika slavnostna dvorana, ki jo krasijo številne poslikave grbov.

Kako so konji prišli v Piber

Leta 1798 se je pričela tradicija vzreje konj v kraju Piber, saj so v tem letu tukaj ustanovili kobilarno za vzrejo vojaških konj. Leta 1867 je kobilarna

prišla pod cesarsko-kraljevo ministrstvo za kmetijstvo. Med letoma 1878 in 1890 so kobilarno v kraju Piber razpustili kot posledico upravnih sprememb zaradi poravnave z Madžarsko. Vendar pa takrat v kobilarni še niso domovali lipicanci. Piber je veljal za cesarsko-kraljevo državno kobilarno, v kateri so vzrejali žrebce za pripust. Z belimi konji so se tu srečali le bežno, saj so med letoma 1856 in 1869 lipicance gojili za cesarsko-kraljevo državno kobilarno Radautz, vendar so tudi to majhno čredo leta 1869 preselili v Radautz.

Zaradi vojne so morali lipicance leta 1915 evakuirati iz Lipice, pri čemer so čredo razdelili na dva dela. Manjši del so odvedli v cesarsko kobilarno Kladub ob Labi, drugi del pa v Laxenburg pri Dunaju. Po koncu prve svetovne vojne in izgubi dvorne kobilarne se je po dolgotrajnih pogajanjih z italijansko komisijo za premirje 109 konj lahko vrnilo v Lipico (ki je tedaj pripadla italijanskemu ozemlju).

Konjem pa ni bilo prizaneseno niti med drugo svetovno vojno – proti koncu vojne so lipicance iz kobilarn Piber, Dimir Kapija in Lipica, ki so se nahajale na območju nemške vojske, evakuirali v kraj Hostoun v Sudetih. Čeprav so Sudete v skladu s sporazumom z Jalte že obljubili Sovjetski zvezi, Sovjeti tega območja še niso zasedli, tako da sta lahko polkovnik Reed in general Patton v spektakularni akciji na lastno pest in v nasprotju z izrecnim ukazom ameriškega vrhovnega poveljništva precej pustolovsko dne 28. aprila 1945 odvedla celotno čredo v Gornjo Avstrijo v bližino kraja Bad Wimsbach oz. Lambach. Seveda se tako odmevni zgodbi ni mogel upreti niti Hollywood, tako da je Walt Disney čez 20 let posnel film o povratku lipicancev z naslovom „The Miracle of the White Stallions“ (Čudež belih žrebcev).

Po vojni so kobile in njihove potomce na podlagi žiga in porekla razporedili glede na njihove predvojnne kobilarne. Potomce italijanskih konj tako od leta 1952 gojijo v državni kobilarni v kraju Monterotondo, kobilarna Lipica je leta 1947 dobila povrnjenih enajst konj, da-

V dvorcu Piber danes domuje znana kobilarna lipicancev Piber

nes pa tam vzrejajo številne lipicance in imajo tudi svojo jahalno šolo.

Kobilarna Piber je edina državna kobilarna v Avstriji in zato ji pripada naloga, da vzreja žrebce, ki nastopajo na predstavah Španske dvorne jahalne šole na Dunaju. Leta 2003 je tu potekala štajerska deželna razstava z naslovom „Mit konja“, ki je lipicance še bolj približala javnosti. Marca 2016 je UNESCO tradicionalno vzrejo lipicancev, kakršno ohranjajo v kobilarni Piber, uvrstil na seznam nesnovne kulturne dediščine v Avstriji.

SPANISCHE HOFREITSCHULE – LIPIZZANERGESTÜT PIBER GÖR

Piber 1
8580 Köflach
T +43 3144 33 23-105
office@piber.com
www.piber.com

Slovenska Štajerska

GRADOVI PTUJ, ORMOŽ, VELIKA NEDELJA IN SLOVENSKA BISTRICA

88
—
89

Pogled na Ptujski grad

Georg Matthäus Vischer: Ptujski grad, 1681

Po legendi je na nedeljsko velikonočno jutro 1199. leta Friderik III. Ptujski skočil s konja, dvignil prapor križniškega reda na visokem drogu in ga z vso močjo zasadil v peščeno zemljo: V spomin na našo zmago se naj ta kraj imenuje Velika Nedelja! Dva dni poprej je na ptujskem gradu, kjer je bil ministerial nemškega cesarja, z velikim olajšanjem sprejel in gostil viteze le nekaj let prej (1190) v Palestini ustanovljenega reda (ustanovitelj Friderik I. Švabski), ki so prijezdili iz različnih štajerskih, avstrijskih in kranjskih gradov, da bi zaustavili sovražne ogrske čete kralja Emerika, ki so že spet prodirale proti zahodu. Frideriku bi trda predla, če ne bi dobil tolikšne vojaške pomoči, saj je bil ptujski grad takrat mejna utrdba med svetim nemškim cesarstvom in ogrskim kraljestvom. Po Ptujskem polju in Slovenskih goricah je bilo sicer že nekaj, tudi zgodovinsko izpričanih, strelskih postojank, ki pa so po svoji obrambni moči bile bolj opozorilne čuvajnice kakor

resna ovira za ogrsko vojsko. Lesene utrjene hiške in za njihovimi lesenimi palisadami skritih nekaj lokostrelcev je to vojsko lahko le zmedlo, ni pa moglo ustaviti njenega napredovanja na zahod.

Sicer pa velikonedeljska ni bila edina zmaga Ptujskih – slabega pol stoletja prej so že bili osvojili dolino rečice Pesnice in ozemlje vse do Trgovišča ter tako razširili posest salzburške nadškofije. Ta si je prva ozemlja južne Štajerske začela prisvajati že konec 9. stoletja. Dotlej je bilo mesto Ptuj z ožjo okolico ogrsko – Ogrji so ga zasedli že okoli leta 900 in ga obdržali skoraj tri četrt stoletja, pozneje pa so sem občasno prihajali pleniti, dokler v začetku 12. stoletja nadškof Konrad I. ni z njimi sklenil premirja, mesto in grad Ptuj pa predal ministerialom Ptujskim. Salzburžani so potem ostali lastniki mesta in ožje okolice vse do 1555. leta; le ogrski kralj Matija Korvin jim ga je 1479. za enajst let izpulil iz rok. Po smrti tega znamenitega in legendarnega kralja Matije

Korvina sta grad in mesto spet postala cesarjeva last, a jo je ta zaradi prazne cesarske blagajne zastavil salzburškemu nadškofu, ti pa so ga kmalu prodali cesarju nazaj.

Friderikov spopad z Ogrji pri Veliki Nedelji je bil pričakovan, saj so ti dotlej štajersko ozemlje napadli že mnogokrat. Že Otokar III., prvi štajerski mejni grof, je skoraj celo stoletje prej preganjal vsiljive vzhodne sosedje. Mejno območje južne Štajerske je privlačilo oblastnike z vseh strani. Sredi 13. stoletja, ko sta bili Avstrija in Štajerska skoraj štiri desetletja brez pravega vladarja in gospodarja (medvladje ali interregnum), sta se zanjo pulila češki kralj Otokar II. in ogrski Bela IV. Sam papež je posredoval pri nemških rodbinah in 1254. leta so le sklenili salomonsko rešitev: Štajerska je pripadla mladoletnemu Štefanu, sinu Bele IV., Avstrija pa Otokarju II. Přemyslu. Štefanovega namestnika so s Ptuja že kmalu po prihodu spodili, zato je mladi kraljevič osebno vkorakal

Grad Ormož

v mesto, da bi ga pokoril – izbral si ga je celo za svoje stolno mesto. Že leto pozneje (1259) pa so se mu Ptujčani uprli in ga skupaj z vsemi njegovimi Ogrri nagnali, za nekaj let pa sprejeli Otokarjevo oblast.

Zapletena menjavanja oblasti kažejo, da o enotnosti posameznih pokrajin ali dežel in njihovih vodilnih stanov takrat sploh ni mogoče govoriti. Celi srednji vek so zaznamovale skoraj nerazumljive poteze kraljev in cesarjev, ko so se enkrat med seboj poročali, načrtno za oblast in nova ozemlja, se v naslednjih letih že napadali, kradli drug drugemu ozemlja, krone in prestole, vse to pa je drago stalo navadno ljudstvo, ki je moralo streči slehernemu njihovem samoljubju, mnogim novim davkom, obvezni tlaki, mukotrpni in nevarni zidavi gradov in obrambnih obzidij. Za ta številčni spodnji sloj niti ni bilo pomembno, kdo je njihov gospodar, ampak le to, kako trda in kako lakomna je njegova pest.

Nastanek štajerskih gradov in njihov razvoj

Kakšne utrdbe so takrat smeli postavljati, je podrobno določal posebni kodeks imenovan Saško ogledalo (Sachsenspiegel). Na Saškem v Nemčiji ga je spisal Eike von Repkow okoli leta 1230. V celi Evropi so se ohranili le štirje njegovi primerki. Pravila so bila tako obvezujoča, da so nekatere na črno zgrajene ali šele začete gradove tudi (po)rušili, če se jih niso držali. Gradove kot obrambne utrdbe so gradili le na strateško dobro premišljenih mestih, od koder so najlažje nadzorovali gibanje sovražnikov in kjer so se tudi najlažje branili.

Ozemlja so takrat imela kar dvojno oblast

Cerkveno vladavino sta si v južni Štajerski delili Salzburška nadškofija (severno od Drave, levi breg reke) in Oglejski patriarhat (južno od Drave). Vmes pa je svoje interese, naklonjenost ali sovraštvo do posameznih fevdalnih rodbin vpletal še vsakokratni rimski papež. Ta je bil najvišja cerkvena avtoriteta Svetega cesarstva, cesar pa posvetna.

Posvetna oblast je bila razdeljena na več ravni – od cesarja navzdol so v posameznih deželah vladali deželni knezi, ti pa so lahko del svojih pristojnosti prenašali na svoje vazale ali ministeriale, katerim so dajali v zakup ali podeljevali gradove z velikimi fevdalnimi posestmi in podložniki vred. Tako so tudi graščaki ali fevdalni gospodje imeli v rokah skoraj popolno oblast nad svojimi podložniki. Nekaterim so bila zaupana celo sodišča za njihovo ozemlje ali mesto, ki so ga upravljali.

Zahodno od cesarstva so bila frankovska ozemlja, ki so se prva zapletla v dve stoletji trajajoče križarske vojne okoli Jeruzalema. Že kmalu pa se jim je pri teh „svetih“ vojnah pridružilo še nemško cesarstvo. K širjenju svete vere z ognjem in mečem je novembra 1095 ves krščanski svet pozval papež Urban II. in to je postala sveta dolžnost in naloga fevdalcev. Zaradi dvojne oblasti, religiozne in posvetne, v cesarstvu pa je bilo to poleg širjenja vere hkrati osvajanje in zasedanje tujih ozemelj, torej kolonizacija. V gradovih, utrdbah in na fevdalnih posestvih je nastajal red viteзов, katerih

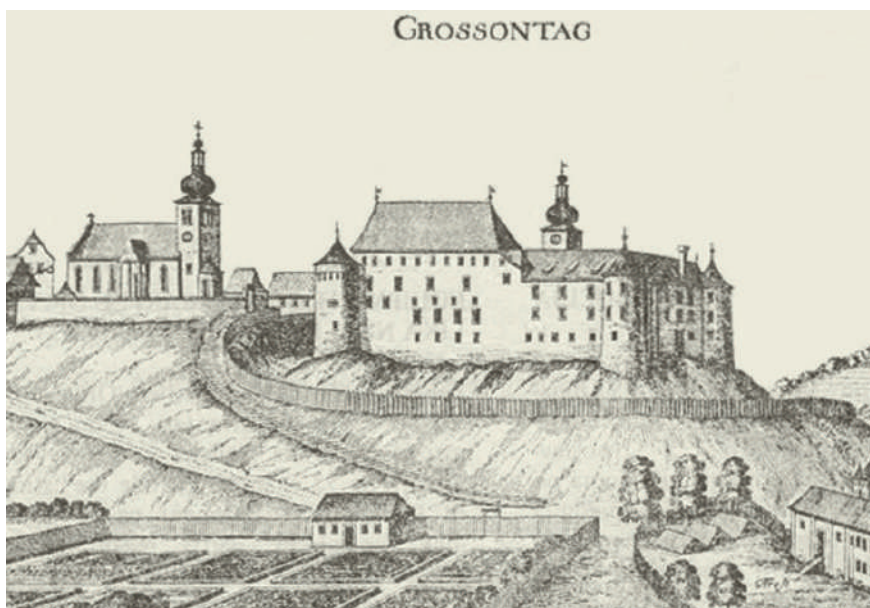
glavna naloga je bila premagovati poganska plemena in osvajati cele pokrajine.

Na vzhodni in jugovzhodni meji cesarstva se je posebej uveljavil križniški red, ki je za boje s pogani dobival bogata posestva ne le v Nemčiji, ampak vse tja do Grčije, pa na Poljskem in še kje. Beli križniški plašč s črnim križem je postal simbol krščanskega pravoverstva. Šele Napoleon je v začetku 19. stoletja ta red prepovedal, v Avstriji pa so ga že po četrto stoletja obnovili in obstaja še danes. Do druge svetovne vojne je bil grad v Veliki Nedelji last tega reda, po vojni je postal državni, potem pa jim ga je nova slovenska oblast vrnila.

PTUJ

Ptujski grad so postavili na grič, s katerega je pregledna celotna ravnica ob Dravi od Slovenske Bistrice do Ormoža. Po njej je že v rimskem času vodila pomembna pot od zahoda proti vzhodu in prav na tej ravnici se je križala z jantarsko potjo. Na tem griču je najverjetneje stal kakšen stolp že v rimskem času, saj je pod njegovim vznožjem bil „forum“ rimskega mesta Poetovio. Med gričem in široko reko Dravo je ležalo takratno mesto, medtem ko so si legionarji uredili tabor XIII. legije Gemina na ravnici na drugem bregu reke, oboje pa je povezoval most.

Kaj se je na grajskem griču dogajalo med preseljevanjem narodov, ne vemo natančno, zagotovo pa je bil prav ta hribček najbolj primeren za prvo obrambno postojanko na jugovzhodni meji Svetega nemškega cesarstva. Meja med njegovim in ozemljem oglejskega patriarhata je tekla po reki Dravi in ptujska postojanka je bila kot svetilnik na meji. Na drugi strani reke so le nekaj kilometrov nizvodno postavili na skalnato vzpetino še grad Borl. Celotna veriga gradov od Slovenske Bistrice, Ptuja preko Borla in Velike Nedelje do Ormoža že s svojo gostoto, na komaj 40 kilometrih razdalje kar pet gradov, dokazuje, kako pomembna je bila ta mejna črta in kako tesno so jo hoteli zapreti in braniti. V resnici pa so pogosti vpadi in spopadi to mejo neprestano prebijali. Natančno mejno črto pa je zamegljevalo še pogosto spreminjajoče se lastništvo ali pa fev-

Georg Matthäus Vischer: Velika Nedelja, 1681

Georg Matthäus Vischer: Veduta Ormoža, 1681

di nekaterih gradov in utrdb: enkrat so bili ogrski fevdalci lastniki na štajerski strani, potem pa štajerski ali avstrijski plemiči na ogrski.

Ptujski grad je najverjetneje stal že desetletja prej, a ga je po letu 1120 dal povsem na novo utrditi in pozidati salzburški nadškof Konrad I. (vladal je kar 41 let – od 1106 do 1147). Konrad je

bil sicer z Ogrji, ko jih je vodil Štefan II., sklenil premirje, a vanj očitno ni najbolj trdno verjel, če je miren čas izkoristil za utrjevanje mejne črte. Ptujski grad in mesto je podelil gospodom Ptujskim in Ptuj določil, da so se tu zbirali še drugi bližnji ali daljni fevdalci s svojimi obveznimi skupinami vojakov, kjer so bili na razpolago nadškofu, ko jih je potreboval na tej meji.

Grad Velika Nedelja

GOSPODJE PTUJSKI

Ptujski kastelani niso postali kakšni domači sposobni ljudje, ampak nekdanji bavarski ministeriali salzburških nadškofov. Friderik Bavarski je postal „oče“ mogočne rodbine, prekrstil se je v Friderika I. Ptujskega. Širjenje krščanske vere in pridobivanje novih ozemelj sta šla z roko v roki s ponemčevanjem. Prvi Friderik je bil prvotno kastelan gradu Stein v Labotski dolini, njegova rodbina je na Ptuj uradno ohranila položaj kastelanov vse do izumrtja 1438. Toda njihova vloga, vpliv in bogastvo so široko presegli njihov uradni status. Cela tri stoletja so gospodovali na Ptuj, in sicer obema njegovima deloma – grad s spremljajočimi stavbami na grajskem griču se je imenoval Ober Pettau, mesto, stisnjeno med južno pobočje griča in reko Dravo, pa Pettau. Poleg grofov Celjskih so sčasoma Ptujski postali najvplivnejša rodbina južnega dela Štajerske.

Prvemu Frideriku je nadškof leta 1131 zaupal tako pomembno obmejno točko, ker je nemirna meja z Ogrsko zahtevala trdno obrambo in vojaško sposobne ministeriale. Že Friderik II. je veljal za zelo bojovitega, vendar meje ni premaknil, in šele njegov sin Friderik III. se je okitil z opaznimi vojaškimi uspehi. Leta 1192 je pri Brežah skušal ujeti angleškega kralja Riharda Levjesrčnega, ki se je vračal (ali pa je moral pobegniti) s križarske vojne na Bližnjem vzhodu. Zaradi sporov doma se je Rihard od Ogleja z nekaj spremljevalci kot navaden popotnik skrivoma prebijal proti severu. Frideriku Ptujskemu se je sicer izmuznil, a je ta zajel nekaj njegovih pomočnikov in najbrž tudi sporočil, kje se skriva in kod potuje, da so ga blizu Dunaja potem zlahka zajeli. Potem je Frideriku uspela še tista zmaga pri Veliki Nedelji, za še več slave pa je 1217. leta odpotoval še v Palestino in se udeležil križarskih vojn. Tretja vojna se je takrat že končala, pomagal pa je pri obleganju egiptovskih mest, od koder se je po poldrugem letu vrnil, kar je rodbino Ptujskih le še okrepilo.

Georg Matthäus Vischer: grad Slovenska Bistrica, ok. 1700. Na bakrorezu je viden park, ki je danes v večjem delu izgubljen

Natančno premišljene poroke Ptujskih so velikokrat uspele v rodbino koga pridobiti ali pa poročiti koga od otrok v rodbino višjega družbenega položaja. Od Italije preko Avstrije, Nemčije, Hrvaške, Slovaške, celo Ogrske (proti kateri so se ob vdorih morali boriti) in še kam so se poročali Ptujski ali pa od tam dobivali zakonske partnerje. S tem se je kopičilo bogastvo, pa čeprav je za od doma omoženo hčer bilo treba za doto kdaj pa kdaj dati tudi kakšen grad.

Takšno lastninsko in politično preračunljivost najbolje ilustrira Friderik V., ki so ga sodobniki imeli kar za „politično vetrnico“, saj se je vedno znašel na „pravi“ strani. Ko je z Ogrske prisopihal kralj Bela IV., se mu je mladi Friderik takoj pridružil, kar mu je prineslo položaj štajerskega maršala, povrh pa še fevd treh gradov (Središče ob Dravi, Dranek in Borl). Ko pa je ogrskega kralja premagal njegov tekmečec za dediščino Babenberžanov, češki kralj Otokar II., je Friderik V. že spet bil na zmagovalni strani. A češki kralj ni več trdno verjel v njegovo politično zaveznitvo, zato je na svoj dvor kot talca odpeljal njegovega sina. Ptujski gospod se je zato že kmalu udeležil Otokarjevega vojaškega pohoda na Prusko. Štajerski plemiči, prisiljeni v ta vojaški pohod, so kovali zaroto proti Otokarju, ptujski Friderik pa naj bi jih bil izdal. A ga je kralj vseeno kaznoval enako strogo kot zarotnike – poleg zapora naj bi vsakemu še podrli kakšen grad: Frideriku V. na primer Vurberk in Schwanberg. A že dobro leto zatem so se kralj in plemiči pomirili in spet pobotali. Že desetletje pozneje pa najdemo Friderika V. v Reinu pri Gradcu, kako prisega večno zvestobo naslednjemu – že tretjemu „svojemu“ kralju – Rudolfu I. Habsburškemu. Kmalu zatem zbere kar dve stotnji konjenikov in pomaga z Dunaja pregnati Otokarja II. Pa tudi na Moravsko polje se poda v znamenito bitko (1278), v kateri so ubili češkega kralja, ki mu je nekoč bil Friderik obljubil večno zvestobo. Po tej bitki se je začela na široki evropski prestol vzpenjati rodbina Habsburžanov. Friderik V. Ptujski je postal zastavni lastnik ptujskega gradu, kralj Rudolf pa mu je ob ogrski meji

dovolil sezidati še grad Ormož. Do svoje smrti pa se je Friderik še uspel spreti s salzburškimi nadškofi. Skušal si je povsem prisvojiti ptujski grad in mesto, a so se tudi meščani uprli takšni nameri, pa je poslej imel ptujski grad še naprej le v fevd. A njegova sinova Hartnid III. in Friderik VI. sta si po očetovi smrti lahko razdelila že kar 10 gradov in rodbino razcepila na vurberško in ormoško vejo. Do smrti zadnjega ptujskega gospoda, Friderika IX., leta 1438, pa je posest narasla na kar 29 gradov, večinoma ob Savi, Dravi in Muri.

V enem samem življenju graščaka Friderika V. se je razkrila široka paleta odnosov med različnimi nivoji oblasti. Njegovo življenje je šolski primer za razumevanje nestabilnih, hinavskih, stremuških interesov in skoraj nerazumljivih ravnanj oblastnikov. Takšna življenja so vijugala od silne ljubezni na eni do noža, zabodenega v hrbet, na drugi strani. Ne gre pa pozabiti, da so v tistih časih pravna pravila priznavala pravico do tako imenovane fajde. Vsak plemič (ne pa tudi podložnik) je imel pravico do nasilnega reševanja konkretnega spora, če pobotanje ni uspelo ali pa sploh ni bilo mogoče. Tako sta na primer Friderik II. Ptujski in njegov bratranec zaradi dediščine z vojaki napadla lastnega strica; ga oropala, mu požgala večino posesti samo zato, ker se pač nista strinjala s predlagano delitvijo stričevega premoženja po njegovi smrti – in to je bila zakonita fajda.

ORMOŽ IN VELIKA NEDELJA

Priborjena Velika Nedelja je zares začela rasti tam šele, ko je Friderik IV. Ptujski križnike prepričal, naj tu postavijo svojo postojanko, a je grad prvič omenjen šele 1321. Trdna pravila so predpisovala, da sta gradnja lahko odobrila samo cesar ali nekoliko kasneje še deželni glavar. Tako je kralj Rudolf okoli 1278. dovolil Frideriku IV. postaviti hišo v današnjem Ormožu, torej na sami meji z Ogrsko. To je najbrž bila prva utrdba, ki so jo prav po Frideriku poimenovali Friedau. Naselje samo, ki je prvič omenjeno deset let prej, se je takrat imenovalo Holermuoss, v njem pa naj bi že v karolinški dobi stala krščanska cerkev. Gospodje Ptujski so bili dejanski lastniki

gradu in posestev Ormoža do svojega rodbinskega izumrtja leta 1438. Vendar tam niso živeli, v upravljanje so ga dajali različnim kastelanom, vmes pa so jim ga nekajkrat višje oblasti kar prodale ali pa odvzele; za nameček pa so jim ga še zasedli in ukradli Ogrji. Ko je proti koncu 15. stoletja prešel v last hrvaškega velikaša Frankopana, poročenega z Barbaro Schaunberško, je deželni knez tja poslal svojo vojsko, da bi zaustavila napredovanje Ogrov. Ko pa se je umaknila, je s seboj v Negovo za talca odpeljala mladega Mihaela Frankopana. Ogrski kralj Matija Korvin je grofici ponudil denar, da je sina odkupila, v zahvalo pa je kralju kar podarila celoten grad. Ta pa je zanj od svojega vojaškega poveljnika Jakoba Szekelyja iztržil še za polovico več, kot je bil dal grofici.

Sicer pa se je pod Korvinom Ormožu godilo precej bolje kot bližnjemu gradu Borl na drugi strani Drave: Korvin ga je bil namreč s svojo vojsko sedem let prej temeljito razdejal.

Velikonedeljski grad je prvič omenjen šele 1321. leta. Njegova baročna predelava pa je do danes povsem zakrila njegovo srednjeveško obliko. Križniki so skozi desetletja pridobivali in tudi kupovali vse več ozemelj, pripadel jim je vikariat v Ormožu, Miklavžu in Središču ob Dravi. Iz prvotne skromne, še sredi 16. stoletja komaj na 500 funtov ocenjene komende, pa so poznejše prezidave in prenove utrdile velikonedeljski grad z dvema vogalnima okroglima stolpoma na vzhodni in dvema vogalnima bastijama na zahodni strani v enega lepših gradov v tem delu Štajerske.

SLOVENSKA BISTRICA

Ogri so silili čedalje globlje v Štajersko. Preko Ptuja so napadali že tudi „Vustrico“, Feistritz ali današnje Slovensko Bistrico (njeni Gospodje Bistriški se omenjajo že leta 1470). V 13. stoletju je mesto že imelo mestne pravice. Otokar je sredi 13. stoletja iz Češke v pregnanstvo v Bistrico poslal vdovo češkega princa Vladislava, ker je bila njegova tekmica in nasprotnica.

Bistrica je bilo deželnoknežje mesto, ki ga je nekaj časa upravljal celo Majnhard

Grad Slovenska Bistrica

Goriški, ko še ni bil koroški vojvoda. Potem pa so leta 1313 postali lastniki mesta in gradu Habsburžani, a le za dobra štiri desetletja. Pozneje so ga imeli Walseejci in za njimi grofje Celjski, najmočnejša štajerska plemiška družina, ki se je razvila iz svobodnih gospodov Savinjskih, ko so podedovali prostrana posestva na Koroškem in Štajerskem in seveda mesto Celje.

Leta 1311 listina grad prvič omenja kot burkh. Zgodba o gradu se je začela zares odvijati šele sredi 16. stoletja. Do takrat pa je bil le eden izmed obrambnih stolpov v močno utrjenem mestu, obdanem z vodnim jarkom in dvojnimi nasipom (Paolo Santonino). Utrjevanje Bistrice so pospešile vojne in spori med plemstvom in ne Turki. V letih 1436–1443 so tod potekali habsburški boji s Celjani. Grofje Celjski so morali svojo posest večkrat braniti tudi pred ogrskimi poskusi, da bi si ga prisvojili.

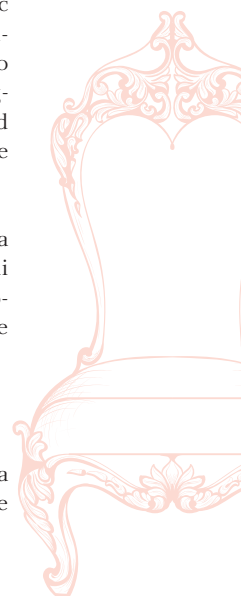
Ogri so težko prenašali poraze ali neuspehe, zato so se pred Bistrico vrnili maščevat že leta 1445, ko

je kralj Ladislav tja poslal vojsko z znamenitim poveljnikom Ivanom Hunyadijem, ki je bil tudi palatin (dvorjan) na ogrskem dvoru in oče naslednjega ogrskega kralja Matije Korvina. Kakor hitro so prišli, pa so se morali tudi obrniti, saj je Bistrica na pomoč iz Celja prijahal s svojimi četami znameniti Jan Vitovec. A leta 1529 se mesto kljub obzidju ni moglo obraniti, pa so ga razrušili, samo gradu niso mogli zavzeti. Celjski grofje so 1456. leta izumrli, grad in mesto Bistrica pa sta spet postala last štajerske dežele.

Bistveno dlje kot oče pa je pozneje prodrli Matija Korvin, ki si je s svojimi strateško premišljenimi spopadi in z lastno profesionalno „črno vojsko“ podredil celotno Štajersko in Koroško, pozneje pa še celo Avstrijo.

Kuga in kobilice, povodnji, potresi in lakota

Kakor da neprestano pritiskanje vojsk zdaj na eno zdaj na drugo stran meje ne bi bilo dovolj, je

Štajerska doživljala še hude udarce razjarjene narave: prelete požrešnih kobilic in katastrofalnih letin ... Ogromno pridelka so jim pomendrale stalno premikajoče se vojske, ki so ljudem jemale še tisto, kar so že bili pridelali ali spravili na varno. Kljub silnemu besu in lakoti pa so ob tem lahko bili hvaležni, če so le ohranili celo kožo ali če so ostali na svojih domovih.

Da bi bila posoda gorja še bolj polna, se je v posameznih letih od nekdaj prilapala še kuga, ki ni izbirala ne meje, ne gospodarja in ne vojske. Nihče ni vedel, kako bi se ji bili sploh lahko uprli ali se je obranili. Slabšega položaja navadnega človeka, kot je bil v tistem času, si danes skorajda zamisliti ni mogoče.

Posebej radi so deželo preletavali nepopisni roji kobilic. Kronisti so zabeležili, da so vsaj desetkrat povsem zatemnile sonce, pustošile pa so seveda tudi vmes, ko je njihova glavna obšla te kraje. Ob velikem preletu so 1309. leta v okolici Bistrice napadle Ulrika Žovneškega in njegovega oprodo. Kaj se je zgodilo gospodu, ni znano, hlapec pa je menda pod njimi obležal in umrl, oglodale so ga vse do kosti. Sicer pa so prvič priletele na Štajersko, Koroško in Avstrijo že leta 872, ko so požrle vse zelenje, potem pa jih je ustavil močan veter, da so mrtve obležale na poteh in da so kupi poginjenih zajezili potoke, kar je povzročalo silen smrad. Tega so takoj obdolžili, da je povzročil hudo kugo, ki je začela razsajati takoj zatem.

Zadnja dva srednjeveška navala teh požeruhov pa sta bila 1474. leta in štiri leta pozneje, kobilice pa so požirale pridelke in zelenje tudi še v novem veku.

Že 1201. leta je tod podiral hiše in v ruševinah pobijal ljudi močan potres; podrl je tudi precej cerkva. Prvi grad, ki ga je porušil potres leta 1266, je bil Kindberg na današnjem avstrijskem Štajerskem. Med nekaj potresi pa je bil najhujši tisti leta 1348, ki je stresel celotno območje Avstrije, Koroške in Štajerske in porušil kar 40 gradov. Ti, ki so stali na skrajnem robu Štajerske

za obrambo pred Ogri, so ga prestali. Potres so preprosti ljudje razglasili za kazen božjo – zaradi neusmiljenih in hudobnih graščakov je porušil gradove. Kmalu za potresom pa so vsakega tretjega človeka prekriale črne maroge – da je ta kuga prišla iz Italije preko Koroške, so vedeli povedati in zapisovali v kronike. Rekli so takrat, da od vesoljnega potopa naprej na tem svetu še ni bilo take morije.

Graščaki kot mecen umetnosti, graditelji, donatorji

Kršćanstvo je v Svetem nemškem cesarstvu imelo absolutni primat. Nadškofija je ogromna posestva dajala v zakup ali pa z njimi nagrajevala najbolj zveste in zaslužne plemiče. Ti pa so, nekaj zaradi hvaležnosti, še veliko bolj pa zaradi lastnega verovanja in pobožnosti, po svojih močeh gradili cerkvene objekte. Širom po deželi niso rasle le cerkve, ampak so sestavni del vsakega pomembnejšega gradu postale tudi krščanske kapele.

Z gradnjo cerkva so mnogi fevdalci postali pomembni mecen. Ne le da so najemali najboljše graditelje v posameznem obdobju in jih, če je bilo treba, pripeljali tudi iz oddaljenih dežel, ampak so zaposlovali tudi najboljše umetnike tistega časa, ki so za nove cerkve, kapele, romarske postojanke ustvarjali vrhunska umetniška rezbarska, kiparska in slikarska dela. Pogosto uspemo šele z umetnostnozgodovinskimi analizami teh zapuščin poleg avtorjev ugotoviti tudi identiteto mecenov. Na primer, za cerkev sv. Jakoba v Ormožu ni nobenih trdnih podatkov, kdo in kdaj jo je zgradil in naročil ter plačal bogato opremo, a zagotovo so to bili gospodje Ptujski. Ko so leta 1331 Ptujski Ormožu podelili mestne pravice, je cerkev že stala in patronat nad njo so imeli velikonedeljski križniki. V prvi tretjini 13. stoletja pa so jo križnikom podarili. Že 1247. leta se omenja prvi tamkajšnji komtur, kar pomeni, da je že bila ustanovljena in je živela križniška komenda.

Fevdalne rodbine so med seboj kar tekmoval, katera se bo z gradnjami cerkvenih prostorov bolj prikupila cerkveni oblasti, hkrati pa je tako navzen razkazovala svojo moč in bogastvo.

Med spodnještajerskimi graščaki se je rodbina gospodov Ptujskih posebej izkazala. Čedalje trdneje so se povezovali z dunajskim dvorom in tam v mestnem središču kupili kar dve elitni hiši. To povezovanje in bližina sta bili še posebej pomembni, ker je bilo treba pri najvišjih oblasteh dobiti dovoljenje za nove cerkvene ustanove in zidavo cerkva. Vdova Friderika III. Ptujskega Matilda je na Ptuj ustanovila dominikanski samostan, najverjetneje leta 1230, in to s pomočjo takratnega nadškofa Eberharda II. Redovnikom je prav ob grajskem griču odstopila svojo hišo, kar so pred nekaj leti pri temeljitem obnavljanju tega samostana potrdili strokovnjaki in ta del poimenovali Matildin dvor. Ta je postal prvi vogal pozneje dozidanega pravokotnega samostana z notranjim dvoriščem, ki ga je na severni strani zaprla za tedanje mesto velikanska dominikanska cerkev. Gospodje Ptujski pa so si pod njenim prezbiterijem izgovorili in zgradili svojo grobnico in si pri redovnikih zagotovili tudi redno molitev nad njihovimi grobovi. Samostanski stavbni kompleks so potem kmalu vključili v obrambno obzidje srednjeveškega Ptuja.

A vsi cerkveni redovi niso bili deležni enake naklonjenosti. Ko so kmalu za dominikanci na Ptuj prišli še minoriti (1239), se je že vedelo, kdo jih podpira: kralj Rudolf I. Habsburški, češki kralj Otokar II. in seveda njima najbolj vdani štajerski plemiči. Med njimi seveda ni manjkal Friderik V. Ptujski in takoj je dal na jugovzhodnem vogalu mesta zgraditi minoritski samostan s cerkvijo, redu pa je zagotovil tudi stalne letne dohodke iz rodbinske mošnje. A redovniki so šest desetletij pozneje začeli častiti kot svojega ustanovitelja naslednjega gospoda – Bernarda Ptujskega. To pa zato, ker jim je takrat podaril velike vinograde v Haložah; a pri tem ni pozabil niti na dominikance, ki so prav tako dobili veliko in pomembno haloško posest. Da sta oba samostana dobivala tudi vredno umetniško opremo, poslikave in izjemne kipe, ni treba posebej poudarjati.

Največji mecenski dosežek gospodov Ptujskih pa je romarska božjepotna cerkev Marije zavetnice na Ptujski

gori. Bernard Ptujski je s svojim bratrancem Ulrikom IV. Walssejskim začel graditi Mariji posvečeno cerkev. Za graditelje in opremljevalce nista mojstrov iskala kjerkoli, ampak sta pripeljala takrat ene najbolj cenjenih v Evropi. V češki Pragi so izjemni kamnoseški, zidarski in kiparski mojstri postavljali katedralo sv. Vida. Tako imenovana Parlerjanska delavnica, imenovana po Venclju Parlerju, se je preselila na Dunaj na gradbišče cerkve sv. Štefana in oba omenjena fevdalca, ki sta imela hiše na Dunaju, sta se morala posebej potruditi, da sta jih pregovorila, naj pridejo na Ptuj. Okoli leta 1400 je tako na Ptujski gori začela delovati vrhunska kiparska delavnica, ki je ustvarila ne le opremo za tamkajšnjo cerkev, ampak tudi veliko umetnin tako imenovanega lepega stila ali mehke gotike za mnoge druge okoliške cerkve – velikonedeljsko komendo, ormoško cerkev, kapelo na Bregu idr.

Dih jemajoč pa je relief Marije zavetnice, ki je pod svoj široko odprti plašč sprejela 82 ljudi, med katerimi so največji poznavalci umetnosti prepoznali mnoge osebe, ki so v tistem času dejansko živele in se pod tem plaščem simbolno združile v molitvi in priprošnjah za zdravje, mir in blaginjo. V desnem kotu pod plaščem pokorno kleči in ponižno sklepa roke Bernard Ptujski, na drugi strani z blaženim obrazom zamaknjeno moli njegova žena Wilburga. Med to množico kleči tudi ogrski kralj Sigismund Luksemburški, ki je bil trdno povezan s celjskimi grofi – poročil se je bil z Barbaro Celjsko, hčerko Hermana II. Celjskega, ki je Sigismundu 1396. leta v boju s Turki pri Nikopolju rešil življenje. Za to pa je bil tudi bogato poplačan in ker je v tistem času zares kaj veljala le posest, je Herman dobil Varaždin s Podravino, celo hrvaško Zagorje, Medžimurje s Čakovcem, upravljanje zagrebške škofije itd.

Turški vpadi

Sprti in v neprestane spopade zapleteni Ogrska in Štajerska nista niti slutili, da se bodo vojaška razmerja povsem spremenila in da nemško cesarstvo ne bo več širilo krščanske vere in svojih ozemelj na vzhod, ampak ga bo vojaški pritisk z juga potiskal nazaj na sever in zahod. Ko so 1356. leta Turki prvič stopili na evropsko zemljo, so preko Kosovega polja, Srbije, Bolgarije, Vlaške pridrli prav do Ogrske. Kralj Sigismund se je z vojsko odpravil nadnje, a grozečih sovražnikov ni potolkel, ampak le malo bolj opraskal. Zavzel je komaj kaj pomembno trdnjavo Nikopolje in se z vojsko vrnil domov. Očitno ni niti slutil, kako mogočna vojaška sila mu je stala nasproti, njegova zmaga pa je bila bolj simbolična in je še bolj razbesnela sultana Bajesida.

Da bi prehitel napredovanje na sever, ki so ga Turki pripravljali, je zbral kralj Sigismund (Žiga) kar sto tisoč vojakov in jih vodil proti Nikopolju. Tam pa jih je počakala v tri ločene vojaške enote

razdeljena turška vojska. S taktično prevaro so jih dobili v past in dvajset tisoč Sigismundovih mož je obležalo tam, skoraj toliko so jih Turki odpeljali v sužnost, veliko pa so jih pomorili še po bitki. Sigismund in Herman II. Celjski sta se rešila in se vrnila domov.

Ta prva resnično ostra in okrutna bitka pa osmanskih vojakov še ni zadovoljila. Čete so se takoj po njej razkropile po Ogrskem, ob Donavi, med Dravo in Savo so še ropale in pobijale ljudi in po dokaj zanesljivem pričevanju so takrat Turki prvič stopili tudi na Štajersko, in sicer opleni-li, izropali in požgali so prav Ptuj. Mesto je bilo povsem nepripravljeno in zato lahek plen – kar 16 tisoč ljudi naj bi odpeljali v sužnost kot najbrž zelo pretirano navajajo viri. A bolj kot za Ptuj je prvo turško plenjenje pomembno, ker je opozorilo takratne vladarje, papeža, cesarja in vojvode, da so na meje dobili močnega in brezsrčnega sovražnika z drugačno vero, ki pa mu je služila za pobijanje „brezvercev“ prav tako, kot je poprejšnja stoletja krščanstvo služilo njim za opravičevanje spopadov na vzhodni meji in kot jim je vera služila za sveto opravičilo krvavih in dolgotrajnih križarskih vojn okoli svetega groba.

Divje osmanske čete so na štajersko ozemlje do leta 1704 pridirjale vsaj 26-krat, so našteli zgodovinarji. Turški napadi so bili najhujša nesreča 15. in 16. stoletja tudi za celotno ozemlje do Dunaja. Štajerski gradovi in mesta so se začeli utrjevati, graditi dodatne trdnjave in obzidja, povezovati najbolj trdne stavbe v obrambne sisteme in gradovi so dobili odločilno obrambno vlogo. V tem času so postajali resnične trdnjave z opazovalnimi stolpi, nekaj metrov debelimi kamnitimi zidovi, s posebnimi orožarnami in smodnišnicami, stalnimi stražami ter obveznimi zalogami vode in hrane za primer turškega napada in obleganja. Težko si predstavljamo, kako je bilo živeti v takih utrdbah, kjer se je na majhnem prostoru trlo služinčadi, vojakov, živine, orožja in zalog za preživetje. Kakor da bi pred turško močjo sami sebi dajali pogum, so po spopadu z njimi, leta 1418 pri Radgoni, „našteli“ preko 19 tisoč mrtvih Turkov s poveljnikom Ahmet begom vred. Nadvojvodi Ernestu Železnemu je pri tem boju odločno pomagal grof Nikola Frankopan s svojimi konjeniki. Vsaj štiri desetletja po tej bitki je bil z Osmani mir, potem pa so spet čedalje pogosteje vdirali na Štajersko.

Ernesta Železnega iz habsburške rodbine je šest let po njegovi smrti nasledil Friderik III.,

ki sicer ni mogel tako kot njegov predhodnik z lastno močjo kot za šalo prelomiti železne konjske podkve, je pa zato bil kar celih 69 let štajerski vojvoda in kar 54 let tudi velikonemški cesar. Z njegovo smrtjo 1493. leta se za celotno Avstrijo in njene notranje dežele Koroško, Kranjsko in Štajersko zaključil srednji vek. Ne končajo pa se turški vpadi, saj še istega leta pridrvi na Štajersko, v okolico Celja in Ptuja, vsaj osem tisoč konjenikov, ki naj bi spet odpeljali okoli 10 tisoč kristjanov v suženjstvo, vsaj toliko pa še pokončali kar tam. Največje turško gorje so doživljale prav dežele Štajerska, Kranjska in Koroška. Tudi ko je Sulejman I. 1529. leta neuspešno oblegal Dunaj, so se Turki, vračajoč domov ponižani in besni, še bolj znašali nad ljudmi, vasmu in mesti ob njihovi poti.

Oblastniki pa so se v različnih mestih vrsto let posvetovali, kako bi se pred Turki še bolje zaščitili. Leta 1530 so končno sklenili bolje utrditi Radgono, Maribor, Ptuj in Ormož ter Celje in Rogatec. A kaj ko je to v teh deželah pomenilo le še višje davke. Omenjena mesta so iskala strokovnjake za obrambne zidove in utrdbe in tako je, na primer, Ptuj dobil načrte za obrambni obroč okoli mesta z okroglim stolpom ob Dravi, bastijo na vzhodu, povezavo do grajskega obzidja in na zahodni strani z obzidja do dominikanskega samostana. Gradnja tako zahtevnih obramb pa ni bila niti približno tako lahka, kakor razpravljanje o njih.

Medtem pa so divjale zelo težke bitke s Turki pri Sigetu, Sisku, Kaniži; mrtvih vojakov na ogrski, cesarski in osmanski strani skorajda ni bilo mogoče več niti šteti. Turki so solidno organizirano vojsko štajerskih in drugih plemičev ter čedalje trdneje obzidana mesta in gradove obvladovali s svojo številčnostjo, saj je kar nekajkrat vdrlo preko meje tudi po 200 tisoč osmanskih vojakov, kolikor jih nasprotna stran ni mogla nikoli zbrati. Če pa so Turkom napadalni načrti z mesti in gradovi spodleteli, so se toliko bolj kruto znesli nad okoliškim prebivalstvom. Turški

vpadi so počasi zedinili štajerske in avstrijske fevdalce s stoletnimi sovražniki Ogri in s hrvaškimi plemiči, predvsem mogočnimi Zrinjskimi, ki so bili naravni zavezniki Ogrov. Tako so se naenkrat z ramo ob rami krvavo in junaško borili vsi tisti, ki so se le desetletje ali še kaj več poprej zagrizeno borili eden proti drugemu. Sredi 17. stoletja so se tej združeni vojski pridružili celo številni frankovski vojaki, kar samo potrjuje, kako velika je bila turška nevarnost za krščansko Evropo.

Prav zaradi zavedanja te nevarnosti pa sta celotna Avstrija in še posebej Štajerska slavili bleščečo zmago nad Turki leta 1664 ob reki Rabi (Monošter na desnem bregu reke; na levem bregu: Sv. Gotthard, danes Mogersdorf v Avstriji). Turški armadi 200 tisoč vojakov se je zoperstavilo kar 80 tisoč mož. V silnem naskoku so Turke spodili, jih deset tisoč pobili, jim pobrali bogati plen, ki so ga naropali po Ogrski, čete pa razbili in razpodili na vse strani. Tiste, ki so bežali proti Ormožu, pa so blizu Jeruzalema v Slovenskih goricah počakale z vročo vodo in kamenjem še prleške ženske in jih v znamenitem Babjem klancu pobile in pognale v beg. Utrjena mesta in gradovi so slavili, postavljali zahvalne spomenike svetnikom in Mariji v zahvalo za to zmago (ptujski Marijin steber pred minoritskim samostanom je postavil borlski grof Friderik Sauer). Naslednje leto sta Avstrija in Osmansko cesarstvo sklenili vašvarski ali železnograjski mir, ki pa je zdržal le kratko leto dni. Ogrski grof je Turke prosil za pomoč in kar 200 tisoč jih je prišlo pomagat Ogrom oblegat Dunaj. Poljski kralj Jan Sobieski je pomagal cesarskim silam, da so sovraga pregnali izpred mesta. To je bilo prvo sodelovanje Turkov in nezadovoljnih ogrskih kmetov Krucev, ki so potem nazaj grede lomastili okoli Radgone in razdejali Ljutomer.

Kruci na vzhodni štajerski meji

Ko je že kazalo, da je največja turška nevarnost minila, pa ta zakleta in krvava meja po obronkih Slovenskih gor, Prekmurja in naprej proti severu ni in ni mogla zadihati mirnega zraka. Kar celi dve naslednji stoletji so se vanjo in preko nje zaganjali okrutni Kruci. Prvotno so se bili združili, da bi preganjali Turke, a so v resnici planili na

graščinska imetja in gradove ter brezobzirno ropali, kar jim je prišlo pod roko, Turke pa so v resnici imeli za zaveznike. Ob koncu 15. stoletja so se pojavili in nihče si ni mogel niti misliti, da bo mejna črta med Ogrsko in nemškim cesarstvom pred njimi trepetala in trpela kar celi dve stoletji, do 1710, ko so zadnjič vdrli na Štajersko.

Za časa cesarja Leopolda I., v drugi polovici 17. stoletja, je bilo nezadovoljstvo na Ogrskem največje in Kruci so dobili sposobnega vodjo grofa Emerika Tökölyja, ki so ga za kralja Krucev okronali kar Turki. Po turškem porazu pred Dunajem so naslednja leta Kruci plenili okoli Veržaja, po Murskem polju, v Središču in Ormožu. Ko so se utaborili v Središču, so od tam napadali širšo okolico, ormoški graščak Franc Anton Pethe je z družino pobegnil, še preden so mu razdejali grad in mesto.

V teh stoletjih pa so se bili razširili še čarovniški procesi in nekateri gradovi so poleg obrambne naloge dobili na svojih inkvizicijskih sodiščih še dodatno zadolžitev za presojanje, kaj ogroža čisto krščansko vero in kdo se je zoper njo neodpušljivo pregrešil.

Nekako sočasno pa so vendarle postopoma zamirale in zamrle vse tri velikanske nadloge: Turki niso več vpadali na Ogrsko in Štajersko, Kruci so prenehali z napadanjem in so se umirili ter razšli, osnovna človeška pamet pa je spoznala, da so bile torture in sežiganje čarovnic le kruto sredstvo za držanje najširših množic v krščanski pokorščini.

Utrdbe postajajo rezidence, grajska domovanja muzeji

S temi spremembami so tudi gradovi izgubili svojo velikansko obrambno, skoraj celo tisočletje trajajočo pomembnost. Fevdalne rodbine so jih začele počasi in previdno prezidavati in preurejati v bolj prijetna stanovanjska bivališča ali že kar razkošne rezidence. Poslej gradov ni bilo treba več graditi na strmih in težko dostopnih strateških legah, ampak so se novi dvorci lagodno zleknil na ravni-ce, gosposka je začela vzorno skrbeti za njihovo okolico, za zelene in cvetoče

Turnirski prostor na Ptujskem gradu

vrtove in sprehajalne gaje z vrtnimi paviljoni ter umetniškimi skulpturami na prostem. Ormoški grad je dobil enega najlepših grajskih parkov na tem območju, kot kontrapunkt naštetim utrjenim gradovom pa so rasli manjši ali večji ravninski dvorci, na primer Dornava ali Muretinci na Ptujskem polju. Ptujski grad so novi lastniki, rodbina Leslie, preuredili v udobnejše razkošno bivališče. V skladu z novimi časi in družbenimi pogoji pa so se tudi grajske rodbine otresle največjih strahov pred krutimi napadalci in zaživele tako, da je v njihovem vsakdanu bilo več časa za opismenjevanje, lov, posvečanje in podpiranje umetnosti in seveda tudi za zabave. Po koncu druge svetovne vojne so bili gradovi slovenske Štajerske nacionalizirani, širna fevdalna posestva pa so najprej obdelovale zadruge, pozneje so jih razdelili kmetom. Gradovi so izgubili tako gospodarje kot gospodarsko zaledje, mnogi zapuščeni in prazni so bili izropani in veliko dragocenosti uničenih.

Ptujski grad je med naštetimi izjema. Kljub državni zaplembi zadnjim lastnikom Herbersteinom je ostal opremljen in ker so v njem kmalu uredili in odprli muzejske zbirke, je tudi ves čas solidno vzdrževan ostal živ in skoraj neokrnjen spomenik tisočletje dolgega napornega, nevarnega, bogatega, zapletenega in še kakšnega obdobja.

Da pa mejnega območja ni mogoče kar tako izbrisati ali preseliti nekam drugam, je kot odmev na mnoge zgodovinske bitke in spopade za mejo dokazalo leto 1991: takratna Republika Slovenija se je odcepila od zvezne Jugoslavije, česar pa ji slednja ni priznavala – torej se je v resnici spet odprlo večno vprašanje meje. Jugoslovanska armada pa je nanj spet iskala odgovor z orožjem in z veliko zgodovinske simbolike: s prvimi topovskimi strelji se je spravila nad ormoški grad – eno od utrdb zgodovinsko najbrž najbolj nemirnega mejnega območja.

Gradovi: Ptuj – Ormož – Velika Nedelja – Slovenska Bistrica

PTUJSKI GRAD

SI-2250 Ptuj
Na gradu 1
T +386 2 748 03 60
ptujski.grad@pmpo.si
www.pmpo.si

Prva omemba/leto gradnje: 70. leta 12. stoletja
Status: spomenik državnega pomena
Upravljalec: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
Današnja namembnost: muzejske zbirke (orožje, glasbila, fevdalna stanovanjska kultura, turkerije, tapiserije, grajska galerija, tradicionalne pustne maske)

GRAD ORMOŽ

SI-2270 Ormož
Grajski trg 1
T +386 2 7417290
muzej.ormoz@pmpo.si
www.pmpo.si

Prva omemba/leto gradnje: 1278
Status: spomenik lokalnega pomena
Lastnik: Občina Ormož
Današnja namembnost: muzejske razstave (arheološka, zgodovinska, etnološka, zapuščine Marka Sluge in dr. Otmarja Majeriča)

GRAD VELIKA NEDELJA

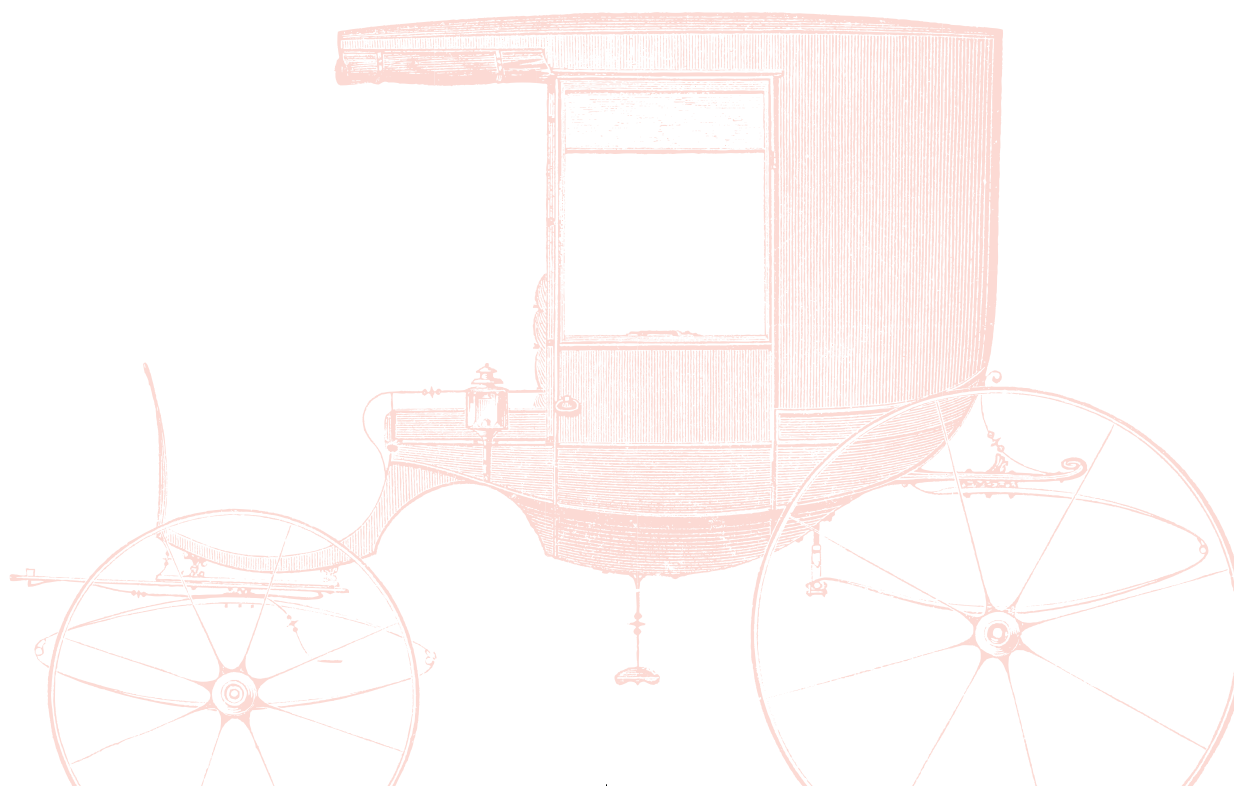
SI-2274 Velika Nedelja
Velika Nedelja 9
T +386 2 741 72 80
muzej.ormoz@pmpo.si
www.pmpo.si

Prva omemba/leto gradnje: 1321
Status: spomenik lokalnega pomena
Lastnik: Križniški red
Današnja namembnost: muzejske razstave (etnološka zbirka, zgodovinska razstava Velika Nedelja skozi stoletja)

GRAD SLOVENSKA BISTRICA

SI-2310 Slovenska Bistrica
Grajska ulica 11
T +386 2 805 53 50
tajnistvo@zavod-ksb.si
www.zavod-ksb.si

Prva omemba: 1313
Status: spomenik državnega pomena
Upravljalec: Zavod za kulturo Slovenska Bistrica
Današnja namembnost: stalne razstave (arheološka, etnološka, molitveniki, petrolejke, glažutno steklo, fosili in minerali, spominske sobe, lutke v nošah sveta, starodobna vozila, stara učilnica); freske, galerija, viteška dvorana, slavnostno stopnišče, kapela, poročna dvorana, vinoteka, trgovina s spominki, kavarna, grajski park

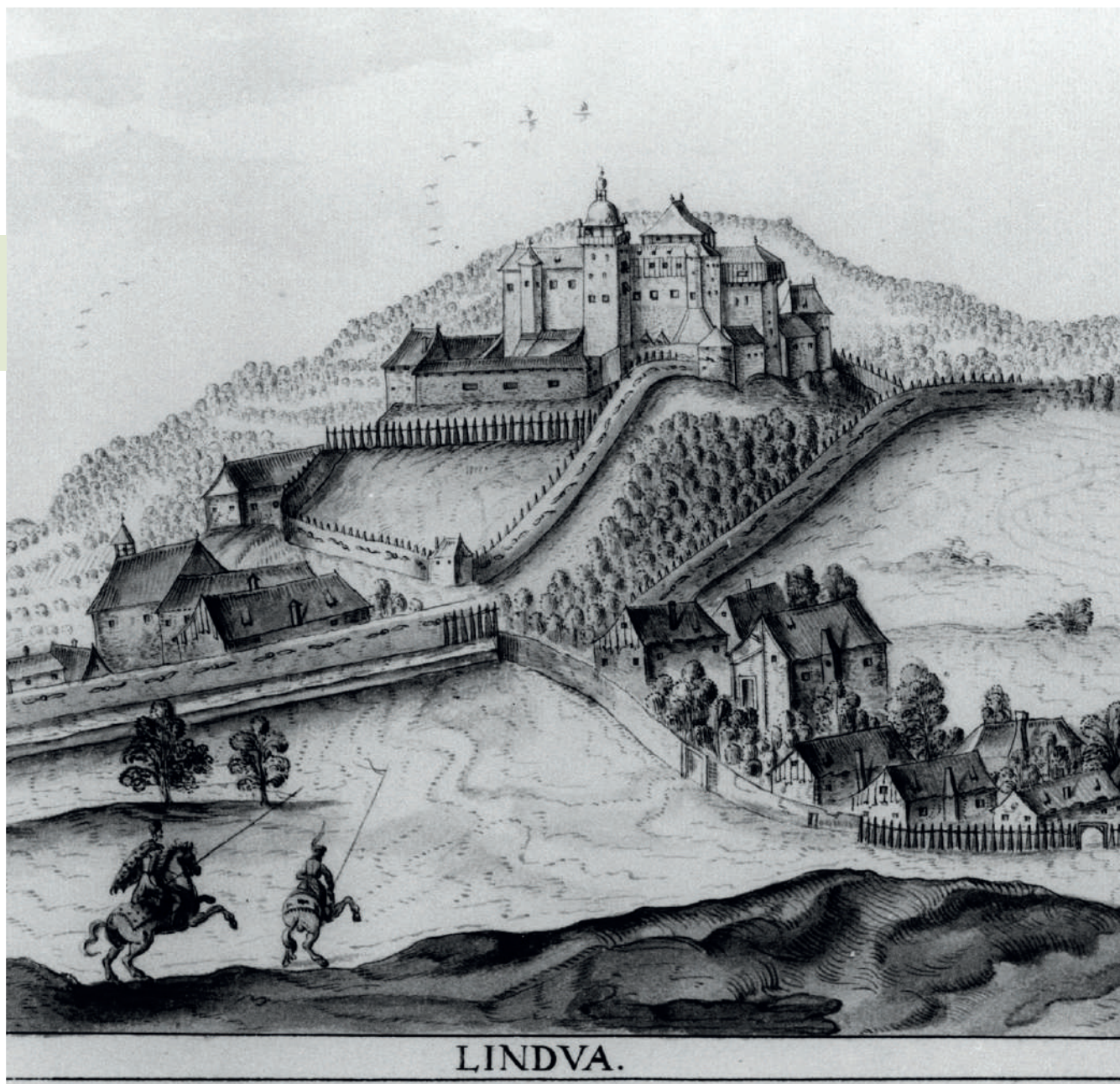

Pomurje

POMURSKI GRADOVI

Grad Grad, Lendavski Grad, Grad Murska Sobota,
Grad Negova, Dvorec Rakičan

100
—
101

Zgodovinski pogled na grad Lendava, bakrorez Johannes Ledentu iz leta 1639

Mogočen vitez Miklós Bánffy je na čelu konjenice postajal vse bolj nestrpen, saj se je kolona iz daljnega italijanskega Neaplja po murski ravnini bližala utrjeni postojanki v Rakičanu. Tu bodo še zadnjič napojili in nahranili konje, preden bodo prišli do Miklósevega gradu v Spodnji Lendavi. Najbrž ga je vlekle le želja po domu; ni pa se več bal, da bi ga v zasedi počakali roparski vitezi ali da bi mu nasproti prijezdila vojska kakšnega lokalnega avstrijsko-nemškega plemiča. Kolona, ki jo je vodil, je namreč že dan prej prišla na ozemlje pod oblastjo Miklósevega vladarja, ogrskega kralja Matije Korvina. Sredi kolone so se zibale tri gosposke kočije: v eni od njih pa sta med osebnimi stražarji sedeli dve pomembni gospe.

Konji so se odžejali, sam pa je pregledal kolesa kočij, zategnjene jermene, spod čela ocenjeval utrujenost obo-roženih jezdecev. Globoko in vdano se je priklonil, ko sta gospe izstopili in so ju še dodatno obstopili jezdec, potem pa zadovoljen stopil do stražarjev Rakičana. Mirno da je bilo tiste dni tam naokoli, so mu povedali, saj sta se kraljeva oblast in strogost zalezli v vsakogar, ki bi skušal kaj rogoviliti ali ropati na lastno pest. Le nekaj manjših trgovskih karavan je peljalo mimo, so mu še zaupali stražarji. Kolikor so lahko ocenili, so vozile precej odličnega pohištva, baržuna in posodja na vzhod; vračale pa so se proti zahodu z naloženimi kupi sena in slame, da ni bilo mogoče ugotoviti, kaj je bilo v njih skritega.

Prah s kraljeve ceste Via Regna se je spet dvignil, kolona je pospešila, da bi bila vsaj do prvega mraka v Lendavi. Tokrat bodo vsi skupaj po dveh mesecih prvič prenočili povsem brez skrbi in celo brez dodatnih stražarjev, saj bodo prespali v dobro zastraženem Miklósevem gradu.

Prvo, že priletno žensko, Erszébet Szilágyi, mater kralja Korvina, je tam čakala razkošna spalnica v prvem nadstropju. Vsenaokoli so v bakrenih svečnikih gorele sveče, ki so jih iz voska in loja vliвали kar grajski slugi. Tokrat so bile posebej odišavljene z rožmarinom. Prav takšne so gorele

tudi v spalnici druge potnice, Beatrice Neapeljske (Aragonske), da bi jo vonj čimbolj spominjal na njeno rojstno sredozemsko Italijo.

Po hodnikih so v stojala zataknjene pras-ketale smrekove in brinove trske, da je smolnata aroma napolnjevala ves grad. Za tako pomembne goste je bilo treba premisliti vsako podrobnost. Gospodar je seveda računal, da mu bo to prineslo dodatne koristi in ugodnosti tako pri damah kot pri mogočnem kralju.

Spalnico za izjemno lepo in izo-braženo Beatrice so pripravili na dru-gem koncu dolgega hodnika. Samo za-radi nje je bila potrebna vsa ta dolga pot iz Budima do Neaplja in potem nazaj. Kralj Matija si je dolgo let pri-zadeval dobiti ženo iz visokih fev-dalnih krogov Evrope, v vseh sosed-njih deželah je prosil za roke godnih gosposkih mladenk, pa so fevdalne rodbine snubca zavračale. Nekatere zaradi tega, ker ni bil potomec kakšne stare slavne rodbine, druge pa zaradi strahu pred njegovimi nepredvidljivi-mi in včasih povsem nepričakovanimi kraljevskimi potezami ter bojevitost-jo, ki ni nikomur zagotavljala mirnega spanca, čeprav je bil trenutno z njim v zelo dobrih odnosih. Tako je na hi-tro odvedel kralj (najprej mu je umrla zaročenka Elizabeta II. Celjska, potem pa še prva žena Katarina Podjebrads-ka že v drugem letu zakona – 1464. leta) moral po naslednjo nevesto kar do Neaplja – toda dobil je eno najbolj zaželenih žensk tistega časa.

Svoje izvoljenke pa na poti do njenega novega doma ni spremljal sam. V Neaplju in po Italiji si je našel še kraljev-skih opravkov, o vdanosti Bánffyjevih pa ni dvomil, saj so bili že ves srednji vek med najbolj mogočnimi plemiški-mi rodbinami Ogrske. Na višku svoje premožnosti so imeli poleg Lendave še vsaj osemnajst drugih dvorcev in gra-dov od današnje Slovaške do Hrvaške. Njihovi člani pa so skozi celotno dolgo obdobje opravljali najbolj izbrane in odgovorne službe: delali so na kralje-vem dvoru, bili veliki župani in celo bani hrvaških banovin. Ker je v tistem času bil ban v resnici kraljev namest-nik in tako v svoji banovini druga av-toriteta, so že sredi 14. stoletja to čast

izobesili na najbolj vidno mesto svoje rodbine – prelili so jo kar v svoje rod-binsko ime.

Prvo bansko čast je dobil Nikolaj, ki je nosil še isti priimek kakor nje-gov oče, namreč Hahót. Nikolaj je bil vsestranski mož, najprej je postal točaj na kraljevem dvoru, potem veli-ki župan Zalske županije in za povrh še hrvaško-dalmatinski ban. Njegovi štirje sinovi so to očetovo funkcijo in s tem rodbinsko čast vsem pokazali tako, da so iz ogrskih besed skovali ime Bánffy, kar pomeni banov sin ali banovi sinovi. Ker pa so imeli rod-binsko ognjišče v Dolnji Lendavi, so dodali še tega, da kdo ne bi bil v dvo-mih: Bánffy de Alsólendva.

Miklós, ki je srečno pripeljal kraljevo mater in izvoljenko na ogrski dvor, pa je k rodbinskemu slovesu in že tako velikanskemu premoženju primaknil še nekaj več podarjenega bogastva.

Viharji srednjega veka

Območje današnjega Prekmurja je bilo v prvem tisočletju na izrednem prepihu. Pravzaprav je bilo v samem gorišču hudih bojev in nešteti-h vojskovanj, ki so imela en sam cilj: osvo-jiti čim več čim boljšega ozemlja za stalno naselitev. Različna plemena, ki so prodirala z vzhoda, so tudi z naj-bolj grobo silo zemljo jemala tistim, ki so tu že živeli. Po tej pokrajini so meje zarisovali tako pogosto in tolikokrat, da bi vse težko prešteli. V resnici so bile zarisane s krvjo in trpljenjem, a so kljub temu bile skoraj vse po vrsti zelo kratkega veka.

Iz step severno nad Črnim morjem in Kaspijskim jezerom so že od 4. stoletja grozili Huni, azijski nomadi. Med vladanjem svojega najbolj slav-nega in pohlepnega kralja Atila so preko Panonske nižine, obdonavskih, obmurskih in obdravskih ravnici sili-li v rimski imperij, tem ozemljem in prebivalcem na njih pa prinašali le ro-panje in smrt. V dvanajstletni vlada-vini je Atila z vojsko večkrat prodiral daleč na zahod in se vračal, tako da se je hunske gorje ob vsakem pohodu podvajalo. Leta 451 mu je združena vojska Zahodnega rimskega cesarstva na današnjih francoskih tleh zadala

Grad Negova, Georg Matthaeus Vischer (Topographia Ducatus Stiriae, 1681)

dotlej zanj nepredstavljivo hud udarec. Potem pa, ko so tri leta kasneje ostanke njegove vojske pod vodstvom sina Elaka (ki je takrat tudi padel) pobili še združeni germanski odredi, so se preživeli Huni razkropili na vse strani in izginili iz zgodovine.

Ko so Langobardi zapuščali Norik, katerega del sta bila tudi Prekmurje in južni del Štajerske, in se preseljevali v Italijo, je tod ostajala prazna zemlja, ki je kar vabila vzhodna plemena, da si jo prisvojijo. Avari ali Obri so najprej zasedli porečje spodnje Donave. Potem pa so si do konca 6. stoletja podjarmili večino slovanskih plemen. Ta so bila prišla skupaj z njimi ali v približno istem času v te kraje. Pokorili so tudi bolgarska in nekaj germanskih plemen, da so jim postala podložna. Za tri desetletja in pol (623–658) je slovanska plemena na severozahodu združila in rešila avarske nadoblasti Samova plemenska zveza, ki je vsaj dvakrat uspešno potolkla celó frankovsko vojsko.

V tem sovražnem obroču je slovanski knez Borut zaprosil Bavarce, da mu pomagajo odbiti novo avarsko nevarnost. Slovanska plemena pa so z Borutovo prošnjo za pomoč priznala bavarsko nadoblast in ji na široko odprla pot za pokristjanjevanje.

Kako daleč proti zahodu in severu so bila prodrli slovanska plemena, še danes pričajo mnoga imena krajev, rek in hribov, ki imajo dokazano slovansko jezikovno osnovo. Samova plemenska zveza naj bi imela svoj sedež nekje na Češkem ali celo na Dunaju, kar dokazuje slovansko razprostranjenost.

Drugi poskus slovanske države pa je uresničil moravski knez Pribina, poznejši grof Spodnje Panonije, ki jo je njegov sin Kocelj povzdignil v kneževino.

Zgodovinski viri ne pričajo samo o številnih cerkvah, ki jih je po deželici od Pécsa do Ptuja gradil Pribina, ampak tudi o prvem utrjenem gradu, ki si ga je zgradil ob reki Zali, pri današnjem madžarskem Zalavárju. Tam je že 850. leta solnograški nadškof posvetil prvo od treh cerkva, ki so jih zgradili v času Pribine. Ker je območje današnjega Prekmurja in slovenske Štajerske spadalo v Pribinovo obmejno pokrajino in ker najbrž ni postavil le enega samega utrjenega gradu, postane iskanje odgovora, kje in kdaj je stal prvi grad na tem območju, zanimivo in dražljivo.

Ogri prihajajo

Dedno kneževino Spodnje Panonijo so na območju med Rabo in Dravo vzpostavili Franki že 828. leta, njen del sta bila tudi Prekmurje in južni del Štajerske.

Dokler so se Moravci in Bavarci „pozdravljali“ zgolj s smrtonosnim orožjem, je Panonska ravnica ostala brez obrambe in 887. so se po njej prvič zapodili Ogri, ki so potem dobro stoletje brez milosti ropali pokrajine zahodno od svojega ozemlja. Več desetletij so plenili tudi veliko globlje po sedanjih avstrijskih in nemških deželah in šele 955. je pri Augsburgu njihovo stotisočglavo vojsko potolkel cesar Oton I. Čez nekaj časa pa se je meja med Štajersko in Ogrsko relativno ustalila in današnje Prekmurje je za dolgo ostalo del ogrske države. Dotlej poganska ogrska plemena so se počasi pokristjanjevala.

Leta 1000 so ogrski volilni knezi okronali svojega prvega kralja Štefana in njegova krona, ki mu jo je menda podaril sam papež Silvester II., se je

zableščala tudi nad prekmursko ravnico in Goričkim za celo tisočletje. Šele po prvi svetovni vojni je s pariško mirovno pogodbo to ozemlje spet postalo sestavni del slovenskega nacionalnega ozemlja znotraj Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), ki se je leta 1929 preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo in kasneje še večkrat nekoliko spremenila ime. Takrat sta se od Ogrske odcepili tudi Slovaška, za nameček pa še Vojvodina.

Kljub tej tisočletni pripadnosti Madžarski je bila celotna prekmurska pokrajina vpletena v vse mejne spore in vojne, v vse zapletene menjave prijateljstev, zavezništov in sovraštev med vsemi skupnostmi in državami, ki so jo obkrožale. Na bojnih poljih smrtni sovražniki so tu postajali fevdalni sosedje ali so se celo rodbinsko povezovali s svojimi nasprotniki. Že prvi ogrski kralj Štefan I. se je tako poročil kar z Nemko Gizelo Bavarsko, kakor da bi njegova Ogrska in njeno

nemško cesarstvo živela v največji slogi in spoštovanju.

V ogrskih plemenih so začele nastajati fevdalne rodbine in večina med njimi je svoje dotedanje poganstvo zamenjala za krščanstvo. Dobivale so v zakupe ali celo v last tudi prekmursko ravnico in gričevje z vasi in gradovi vred. Neposeljene zemlje je bilo še dovolj in kdor si jo je prvi prisvojil, temu je

V tej regiji je bilo toliko premikov mej, da jih težko preštejemo.

tudi zares pripadala. Kot bomo videli pri Bánffyjih, pa so se za bogastvo bili nemški fevdalci pripravljali brez obotavljanja celo pomadžariti.

Povsaki vojni, spopaduali pohodu so ostala opustošena cela naselja, prebivalstvo

se je zaradi pobijanja, obvezne sužnosti in odhodov z zmagovitimi vojskami zelo skrčilo in tako so nastajale velike prazne površine. V Prekmurju se je prebivalstvo v srednjem veku nekajkrat tako skrčilo, da je pokrajina izgledala opustela, zaraščena in nepriljudna. Nekatera izpričana naselja so za vedno izginila samo zato, ker se ljudje ob ropanjih niso imeli kam umakniti ali skriti.

V mirnih vmesnih obdobjih se je prebivalstvo hitro okrepilo in obnovilo donosno kmetovanje, ponovno je zacvetelo trgovanje. Tu sta se križali tudi dve zgodovinski najpomembnejši poti: med Balkanom in alpskimi deželami ter med Podonavjem in Jadrantom.

Prvi gradovi

Med prekmurskimi gradovi, ki so povezani v Cestogradov, je morda tudi kakšen tak, ki je imel veliko starejšega predhodnika, kot to izpričujejo nesporni

Pogled na stari grad Murska Sobota, razglednica iz leta 1939 (izvirnik hrani Z. Vidic)

zgodovinski dokumenti. Zato se brskanje po zgodovinskih virih in iskanje novih dokazov nikoli ne konča. Iz posrednih virov je mogoče sklepati, da je na primer na griču nad Lendavo stala utrdba že pred gradnjo Bánffyjevega oziroma Haholdovega gradu.

Ivan Stopar, največji slovenski gradoslovec, kar smo jih imeli doslej, ugotavlja, da so lesene gradove postavljali že od 9. stoletja naprej; tudi Prekmurje ni moglo biti nobena izjema, še posebej ne zaradi svoje lege na zgodovinskih stičiščih različnih plemen.

Prvič se utrjena postojanka z obrambnim stolpom v Rakičanu omenja šele 1431. leta, čeprav je naselje Rékythe tu zagotovo stalo že 1322. leta. Grad Negova ima izpričan obstoj od 1425. leta naprej. Murskoboški grad listina omenja že 1398. leta. Grad Grad na Goričkem naj bi bili sezidali templjarji že v času križarskih vojn, a listinsko ta nastanek ni potrjen in šele leta 1271 ga omenjajo z imenom Limbuh. Grad Lindva (Dolnja Lendava) pa je prvič omenjen že leta 1278. Ker so prvotni gradovi bili po navadi leseni in so kamnite začeli graditi šele v dvanajstem stoletju, sta Gornja (Grad) in Dolnja Lendava častitljiva dokaza, na kako pomembnem območju stojita in kako so na njuno moč in obrambno sposobnost računali tudi v zaledju Svetega nemškega cesarstva.

Obenem pa so gradovi z velikimi posestvi, ki so jih posvetni in cerkveni oblastniki dajali v fevde nemškemu plemstvu, pomenili utrditve zavzetega ozemlja in zato so bili prav mejni fevdi najpomembnejši. Zato so imeli tudi manjše fevdne obveznosti do cesarstva. Bili so torej nosilci tistega, kar zgodovinarji poimenujejo kot veliko nemško srednjeveško kolonizacijo, ki je vrh dosegla v 13. in 14. stoletju. Od leta 1180 naprej je samostojna vojvodina Štajerska s fevdi razpolagala sama, s samostojnostjo so se prekinile fevdne povezave z Bavarsko in Koroško. Severni del Štajerske so postopoma naseljevali bavarski kmetje, v njenem južnem delu, nižje od vojvodskega mesta Gradca, pa so pretežno nemška postajala le večja mesta.

V tej vnemi za vero in meje najbrž nihče ni pričakoval, da jih bo za dolgo časa in grobo zaustavila sila osmanskega cesarstva z juga. Ogrsko kraljestvo je naenkrat postalo branik cesarstva in dolgo se jim je uspešno upiralo. Že oče kralja Matije Korvina, Ivan Hunyadi, je zaslovel kot izjemen ogrski vojskovodja, med drugim v legendarni obrambi Beograda leta 1456. Tako je s svojimi podvigi na ogrski prestol pripeljal svojega drugega sina Matijo. Hunyadijev rod tako prestola in krone ni dobil z dedovanjem, ampak z neposredno izvolitvijo. Zato je bil Matija Korvin na kraljevskem tronu tudi edini iz te rodbine. Nekaj desetletij je, kakor njegov oče, uspešno zadrževal Turke pred Donavo in v Bosni. Najbrž tudi zaradi tega nemško cesarstvo ni opazilo, da se

je medtem pripravljalo prevzeti tudi cesarsko krono. Češko pa je že tako imel od 1469. leta.

Če je Korvin z zadrževanjem Turkov rešil marsikatero mestece in grad na Štajerskem in globlje na avstrijskem ozemlju, pa je hkrati s svojo vojsko marsikateri grad in mesto tudi sam razrušil in uničil. Cesar ni mogel z orožjem, se je lotil s pogajanji, zvijačami, prevarami in diplomacijo. Ob njegovi izvolitvi je bila ogrska krona pri cesarju Frideriku III. Matija mu je napovedal vojno, če je ne vrne. Nazadnje sta kralj in cesar 1463. sklenila premirje, kakršnega še danes težko razumemo. Cesar je od Matije dobil za vrnjeno krono 80 tisoč zlatih forintov, hkrati pa sta si priznala vzajemno nasledstvo: ko se bo eden od prestolov (ogrski ali nemški) izpraznil, ga bo zasedel preživel od obeh. Friderik III. je Matijo taktično diplomatsko celo „posinovil“, a to njegovih želja po prestolu ni potešilo.

Kraljevina Ogrska je naenkrat postala glavna obrambna točka cesarstva.

Ker krščanske dežele Matiji Korvinu niso pomagale zadrževati Turkov na sredini balkanskega polotoka, je z Osmani zvito sklenil mirovni sporazum že leta 1465. S tem se je lažje posvetil načrtom, kako bi zasedel še cesarski prestol. Ko se je štajersko plemstvo začelo upirati cesarju zaradi vedno višjih davkov za vojsko, je Korvin takoj podprl upornike.

Mir s Turki mu je omogočil priprave za največji vojaški podvig: z vojsko je obkolil Dunaj in Friderika III., ki mu torej „posinovljenje“ Matije ni zagotovilo nobenega miru, kaj šele spoštovanja. Dunaj se je po dolgem upiranju junija 1485 vdal. Korvin je svoj vstop v mesto pripravil kot izjemen spektakel. Pred 50 tisoč izmučenih in lačnih Dunajčanov je pripeljal 32 zvrhaneh vozov izbranih hranil. V slavnostni povorki je bilo dva tisoč prazne oblečenih jezdecev, za eksotiko pa še 24 kamel, ki jih je dobil pri Turkih. Cerkevno oblast je predstavljalo kar 24 škofov, pa praporščaki z vojaškimi trofejami Matijevih zmagovitih bitk in šele potem je v sprevodu jahal slavni kralj ogrski v spremstvu najzvestejših vitezov. Da bi se še bolj prikupil nenaklonjenim meščanom, je na koncu povorke prignal še tisoč dobro rejenih volov, s katerimi so se že tisto popoldne lahko brezmejno nasitili.

Razglasil se je za cesarja. Friderika III. takrat že dlje časa ni bilo več v mestu; po nemških gradovih je obiskoval graščake in jih zamen prosil, da bi mu pomagali pregnati Korvina z Dunaja in dobiti

Pogled na stari grad Grad, razglednica z začetka 20. stoletja

nazaj pretežni del Avstrije, ki si jo je podredil. Korvin je takoj mesto razglasil za prestolnico Ogrske in v njej je do svoje nenadne in tudi nekoliko skrivnostne smrti, v začetku aprila 1490, tudi preživel večino časa. Komaj 47-leten je umrl na dunajskem cesarskem dvoru praktično v habsburški cesarski postelji.

Turki med vrati, Krucci pa za njimi

Gradovi in utrdbe so bili najboljše rešitev pred krvoločneži, ki so grozili z juga. Z njimi se je povsem spremenil tok dogajanj, kakršnega so si želeli v cesarstvu – to je še naprej želelo širiti svoja ozemlja, vpliv in krščanstvo proti vzhodu. Dokler je Matija Korvin s svojimi diplomatskimi potezami in plačano vojsko zadrževal Turke več desetletij južno od Ogrske, na meji na Donavi in Savi ter naprej preko Bosne do Jadrana, se je še zdelo, da se bo sveto nemško cesarstvo Osmanov obranilo.

Pa se jih ni. Kdo bi zares preštel, kolikokrat so privihrali v posamezne kraje, mesta in pred gradove ali kar v njih, v koliko cerkvah so uničili dragocene slike in kipe in vanje nagnali počivat svoje konje; kaj šele, da bi kdo lahko preštel trupla, ki so ostajala za njimi ... Celo Dunaj so oblegali večkrat, a jim ga, za razliko od Matije Korvina, ni uspelo zlomiti nikoli.

Če so ogrski in nemški stanovi dobili enega krvoločnega sovražnika z juga, pa so si še enega nakopali na glavo kar sami in to doma. Ogrski podložniki in tudi najnižje plemstvo so bili zelo nezadovoljni zaradi neprestanega pobiranja in višanja davkov, čedalje pogostejše so morali služiti vojaške obveznosti do svojega fevdalnega gospodarja, z vpadi Turkov pa je njihovo življenje postalo povsem neznosno in je v resnici stalno viselo na nitki. Zato so se spuntali in kot krucci prvotno nameravali pregnati

Turke. Pa so se najprej obrnili proti svojim gospodarjem in jim začeli organizirano ropati gradove, kar je v njihove vrste privabljal vedno več nezadovoljnih. Zgodovina je svoj tok obrnila tako, da so prav kmalu ti krucci postali kar zavezniki Turkov. Krucci so vse do njihovega zatona v začetku 18. stoletja podpirali in podpihovali tudi Francozi. V ljudskem spominjanju na težke čase so na primer na Slovenskem zgodbe o Kruccih in njihovih vpadih marsikje še zdaj bolj žive in strašljive od tistih o Turkih.

Pomurje

LENDAVSKI GRAD – MOČNEJŠI OD TURKOV IN KRUCEV

Današnji pogled na Lendavski grad

106
—
107

Lendavski grad

Današnja podoba gradu Lendava na slikovitem griču nad istoimenskim mestecem je nastala v 18. stoletju. Ohranila se je darilna listina, s katero so gradič na tem mestu dobili v last (1192) člani rodbine Hahót-Buzád. Prvi lendavski fevdalec iz te rodbine se je že imenoval Dominus de Lindau Hahót III. Njegov sin je dobil v dar še grad Lenti, lendavskega pa je že takrat obnovil ali morda celo dozidal in razširil. Kakor pri večini drugih gradov pa je bilo obnavljanje, širjenje in utrjevanje gradu stalna naloga in tudi praksa grajskega najemnika ali gospodarja, ki je skrbel za cesarske ali pa cerkvene nadškofijske gradove in posestva. Ker so že v 13. stoletju Lendavo ogrožali tako tatarski napadi kot vojska češkega kralja Otokarja II., je bilo utrjevanje lendavske postojanke še toliko pomembnejša naloga.

A najgloblje rodbinske korenine prvega viteza Hahóta ali Haholda niso ogrske. Na panonsko ravnico naj bi se bil priselil iz nemške Turingije ali morda celo iz avstrijskega Gradca. Okoli kraja Hahót na Ogrskem mu je bil sam kralj podaril nekaj posesti. Kako vplivna in veljavna je bila rodbina, je potrdil sam madžarski kralj Lajos oz. Ludvik I. (Veliki), ko je Lendavi podelil iste sejemske pravice kot na primer Budimu (1366. leta).

Ker je bila celotna rodbina trdna zaveznica kralja Matije Korvina, je izpričano tudi, da se je kralj leta 1480 mudil v lendavskem gradu, tako kot nekaj let prej njegova mati in njegova izvoljenka Beatrice Neapeljska. Najbrž pa bi se bila kraljeva naklonjenost spremenila v hudo nasprotje, če bi krščanski Korvin doživel obdobje reformacije, v katerem so Bánffyji prestopili med protestante.

To dejstvo je še posebej pomembno, ker je Miklós Bánffy VI. že 1573. leta v lendavskem gradu ustanovil in uredil tiskarno ter v njej gostil potujočega tiskarja Rudolfa Hochhalterja, ki so ga v nekaterih okoliških deželah preganjali, saj je s tiskanjem prvih protestantskih knjig veliko pripomogel k širjenju novih idej na sicer trdnih pravovernih krščanskih ozemljih. V tem gradu je tako delovala prva tiskarna na

današnjih slovenskih tleh in tam so v dveh letih natisnili kar tri protestantske knjige. V madžarskem jeziku jih je spisal lendavski protestantski pridigar in učitelj György Kultsár. Njihovi naslovi pomenljivo kažejo, kaj je bilo v tistem času v središču razmišljanja in modrovanja pripadnikov reformiranih cerkvenih dogem. Prva knjiga je Kratke nauk o pripravah na smrt in to je hkrati sploh prva na slovenskih tleh natisnjena knjiga. Tudi druga ima zanimiv naslov: Kosanje hudiča s skesanim grešnikom in nauk o upanju zoper obup. Šele tretja knjiga je bila temeljna protestantska Postila.

Do sredine 17. stoletja, ko je rodbina, ki se je od druge polovice 14. stoletja imenovala Bánffy de Alsolendva, izumrla, je bila grad precej razširila in dvignila. Še danes je najbolj markanten njegov osrednji stolp, ki so ga Bánffyji dogradili v 16. stoletju. Grad je namreč s svojo lego postal v času turških vpadov izjemna strateška postojanka, posebej po padcu Kaniže (1660). Ni prav veliko gradov, ki bi se lahko pohvalili, da so celotna stoletja turških vpadov imeli trdno zapahnjena vrata in da jih osmanski napadalci in oblegovalci nikoli niso sneli s tečajev in gradu zavzeli ali požgali. Ko so Turki 1603. požgali in porušili Kanyzso in Szigetvár, so se z vso močjo spravili še nad Lendavo. A je 800 vojakov in 300 domačinov na vse pretege branilo in ubranilo grad, Turkom pa vzelo vso voljo, da bi bili na tistem pohodu ropanje nadaljevali še naprej v Evropo, zato so se jezni vrnili v sultanat.

Le dobra štiri desetletja po tej zmagi je rodbina Bánffy klonila pred nevidnim sovražnikom saj ni uspela dobiti več nobenega potomca, morala je zapreti svoja vrata v zgodovini. Grad Lendava je začel propadati, kljub temu da je dobil nove lastnike – rodbino Nádasdy. In kljub temu, da je bil tako dolgo časa najbolj trden in varen grad med vsemi 19 utrdami, ki jih je posedovala razvejana rodbina Buzád-Hahótov (Bánffyji).

Tako novemu lastniku, knezu Esterházyju, ministerialu avstrijskega cesarja Leopolda I., ni preostalo nič drugega, kakor da med leti 1712 in 1717 grad spet

"Velikani svetovne likovne umetnosti" na dvorišču Lendavskega gradu

obnovi. V svoji politični gorečnosti ga je dozidal tako, da je tloris dobil obliko črke L, začetnice njegovega gospodarja Leopolda. Esterházyji v gradu niso stalno živeli, zadnjo četrtino 19. stoletja je v njem bila meščanska šola, med obema svetovnima vojnama pa je grad postal državna last. Od 1972. leta sta v gradu muzej in galerija likovne umetnosti.

LENDAVSKI GRAD (GALERIJA-MUZEJ LENDA)

Bánffyjev trg 1 – Bánffy tér 1
SI-9220 Lendava
T +386 2 578 92 60
info@gml.si
www.gml.si

Prva omemba: 1192
Status: spomenik državnega pomena
Upravitelj: Galerija – Muzej Lendava, Galéria-Múzeum Lendva
Današnja namembnost: muzejske zbirke, umetniške razstave, likovne kolonije, muzejska pedagogika

Današnja podoba gradu Grad

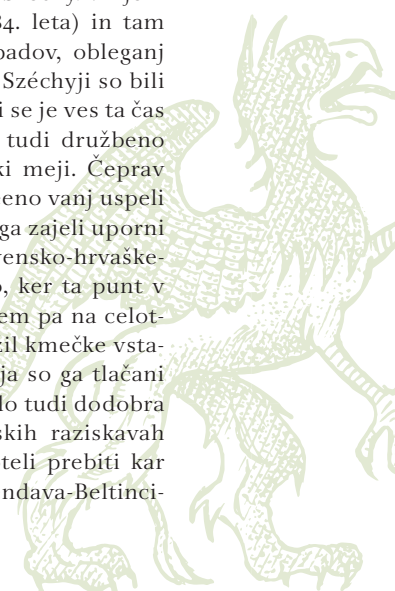
108
—
109

GRAD GRAD – NAJVEČJI GRAD NA SLOVENSKEM

Castrum Lyndua“ je bila prva utrdba, za katero vemo, da je stala na mestu današnjega gradu Grad na Goričkem. Prvič je grad v zgodovinskem dokumentu potrjen leta 1271. Sicer pa naj bi bili prvo tamkajšnjo utrjeno stavbo sezidali vitezi templjarji v času križarskih vojn, torej na samem začetku 13. stoletja. Seveda je niso zidali vitezi, ti so bili v resnici le poklicni bojovníki – sezidali so jo mojstri graditelji, ki so jih morali najeti in jim delo tudi plačati. Vendar so viteški pohodi, bojevanja in križarske vojne dajale dovolj možnosti, da so si nabrali in naropali zadosti bogastva, s katerim so lahko plačevali mojstre ali pa ga prodajali potujočim trgovcem.

Kralj Andrej II. je že leta 1208 dal celotno območje današnjega Goričkega v fevd grofu Andreju iz Železnega. Gradoslavci so prepričani, da je takrat v Zgornji Lendavi zagotovo že stal grad, a pisnih dokazov za to (še) niso našli. Že po šestih desetlet-

jih so se ga polastili češki plemiči pod vladavino Otokarja II. Fevdalni gospodje so se kar menjavali, leta 1366 ga je dobila v last rodbina Széchy. V njem so živeli tri stoletja in pol (do 1684. leta) in tam preživeli celo vrsto uporov in napadov, obleganj in tudi nekaj ropanj grajskih soban. Széchyji so bili zelo vplivna rodbina in grad Grad, ki se je ves ta čas imenoval Gornja Lendava, je imel tudi družbeno pomembno vlogo na ogrsko-nemški meji. Čeprav je velikokrat odbil napadalce, so vseeno vanj uspeli vdreti različni uporniki: leta 1515 so ga zajeli uporni kmetje v letu prvega velikega slovensko-hrvaškega kmečkega punta. To je zanimivo, ker ta punt v preostalem delu Prekmurja, predvsem pa na celotnem Spodnjem Štajerskem, ni sprožil kmečke vstaje v večjem obsegu. Sredi 16. stoletja so ga tlačani spet napadli in takrat jim ga je uspelo tudi dodobra izropati. Po najnovejših zgodovinskih raziskavah so prav preko tega gradu Turki hoteli prebiti kar trdno obrambno črto Prekmurja (Lendava-Beltinci-

Grad Grad

Rakičan-Murska Sobota-Grad). Leta 1588 so ga uspeli povsem opustošiti.

Kaj se je dogajalo z domačimi uporniki in plenilci, nam zgodovina natančneje ne razkriva. Za ulete turške vojake vemo, da so jih graščaki najraje zamenjevali za svoje podložnike, ki jih je bila med obleganjem in bojem zajela in odpeljala nasprotna vojska. Tako sta se nasprotujoči si strani znebili skrbi za tiste ujetnike, ki jih niso kar sproti pobili. Drugače pa je bilo z domačimi upornimi podložniki. Veliko jih je stradalo, zmrzovalo in trpelo različna mučenja biričev v globokih grajskih ječah.

Je pa zgovorno, da so v eni od globokih ječ pod gradom Grad našli leseno kladno, na njej okove, ki so služili za vklepanje upornikov in jetnikov. Fragmentarni dokumenti tistega časa razkrivajo, da se brezpravni podložniki niso znašli v ječi samo zaradi velikih pregreh, ko so na primer zavzeli in oropali grad, ko so kradli živino svojemu gospodarju ali ponoči na skrivaj pokradli pridelek na njegovih njivah. V grajsko ječo so lahko vtaknili tudi tlačana, ki je prišel v grajski sadovnjak po gospodarjevem ukazu nabirat češnje za grajsko gospodo, pa pri tem ni dovolj glasno in stalno žvižgal tam gori na drevesu.

Danes Grad ponekod še razkriva renesančno poreklo. Obokov ob notranjem dvorišču ne nosijo kamniti stebri, ampak zidani iz opeke, ker je kamna tod malo, glina za opeko pa je bilo dovolj in ne pozabimo, da je je ostalo dovolj tudi za današnje prekmursko lončarstvo. Grajsko obodno zidovje je hkrati obrambno, pred njim je bil utrjen zemeljski nasip, kot razkriva popis gradu iz leta 1541, ko je na Gradu gospodarila Margareta Széchy.

Kljub pogostosti napadov v tem in naslednjem stoletju so graščaki s svojimi podložniki in najetimi mojstri vedno znova uspeli grad obnoviti. To pa je zaradi vedno hujše tlake le še poglobljalo napetosti med graščaki in povsem brezpravnimi podložniki. Turške napade je postojanka še kar uspešno odbijala, dokler osmanska vojska 1685. leta ni ponovno zlomila grajske obrambe, prebila grajskih vhodov in notranjost ponovno povsem oplenila. Ali so Szechyji ta napad še doživeli ali so tik pred tem grad zapustili, tega danes še ne vemo. Grad Grad je dobil toliko turških udarcev, da ga hitro menjavajoči lastniki niso uspeli obnoviti vsaj dobrega pol stoletja. Ko so ga dobili Széchenyi, je arhitekt Josef Hüber pripravil načrt za obnovo in po njem je grad dobil

današnjo podobo. Po teh načrtih je prerasel v največji grad na slovenskih tleh. Obseg njegovih zunanjih zidov je kar 360 metrov, v gradu pa so uredili pomenljivih 365 sob.

Peterokraki tloris gradu je posebnost. Današnja baročna podoba iz 18. stoletja za zidovi ne skriva le ogromno soban, ampak tudi velikanske kleti; veliko prostora so odmerili grajskim ječam, na notranjem dvorišču so v živo skalo vklesali vodnjak, premore pa seveda tudi kapelo. Po okolici se razgleduje še visok baročni zvonik z bogato členjeno čebulasto kupolo.

Okolico gradu so uredili po merilih takratnega časa in v parku so do danes preživeli veličastni tulipanovci, ki so tudi najstarejši in največji na slovenskih tleh. Med obema svetovnima vojnama je bil grad še v celoti opremljen z mnogimi dragocenostmi, njegov lastnik in gospodar je bil soboški industrialec Geza Hartner. Po koncu druge vojne je Grad doživel še eno ropanje: slike, posodje, pohištvo so pokradli, lončene peči v številnih sobanah razdrli in pečnice odnesli ali razbili, celo parkete so odlučili s tal in vse je izginilo in za seboj ni pustilo veliko sledi. Gradovi so ljudem bili simboli in ostanki tujega in sovražnega stoletja dolgega izkoriščanja.

Pogled v razstavne prostore gradu Grad

GRAD GRAD

SI-9264 Grad

Grad 191

T + 386 2 551 88 60

vodniki@goricko.info

www.park-goricko.org

Prva omemba/leto gradnje:
1271/2. polovica 13. stoletja

Status: spomenik državnega pomena

Upravljalca: Javni zavod Krajinski park Goričko

Današnja namembnost: sedež Krajinskega parka Goričko, zgodovinske, naravoslovne in umetniške razstave, grajska kapela, središče za obiskovalce z grajsko trgovino, prenočišča, grajski park

Pomurje

TRDNJAVA NA MURSKI RAVNICI

Posnetek gradu Murska Sobota

110
—
111

Če sta spodnje- in zgornjelendavski grad postavljena vsaj na rahlo vzpetino, so ostali prekmurski gradovi zgrajeni na ravnici, kakor jo je izoblikovala Mura. Gradove so resda gradili predvsem kot utrdbe na najbolj izpostavljenih mestih, a so ti hkrati postajali tudi središča in upravna mesta fevdalnih posesti. Na pretežno ravnem in rodovitnem polju pač gradu ali utrdbe ni bilo moč postaviti kam drugam. To pa je seveda zahtevalo drugačen način gradnje in predvsem drugačno obrambno zaščito gradu. Na murski ravnici tudi kamenja za gradnjo ni bilo dovolj, zato so gradovi zidani iz opeke. Namesto večinoma okroglih kamnitih stebrov arkadne loke nosijo kvadratasti, ki so tudi zidani iz opeke in ometani z malto. Takšni ravninski gradovi so po navadi nižji, da jih oblegovalci s kamnometi in topiči ne bi iz varne razdalje tako zlahka zadevali.

Tipičen ravninski grad je zrasel v Murski Soboti. Zgodovinska listina iz 1255. leta omenja dvor Bel Mura, a ni potrjeno, da gre za območje današnje Murske Sobotice. S tem dokumentom sta ogrski palatin (vodja kraljevega dvora) in slavonski ban Roland zanjo določala fevdalne obveznosti. Ogrsko kraljestvo

je že v 12. in 13. stoletju dajalo velika posestva v fevd razvijajoči se gosposčini in prekmurski fevd Bel Mura, torej ob Muri, je bil eden večjih ogrskih fevdov. Po njem so tekale trgovske poti med Ogrsko in deželami svetega rimskega cesarstva, ob najbolj prometni pa je nastajalo slovansko naselje Sobota, ki so mu Ogrji ob prihodu in prevzemu ime le pomadžarili (Sombatha, Zombota, Szombata so ga zapisovali v različne listine).

Poimensko je „castellum in Belmwra“ omenjen šele 1487. leta, nekateri zgodovinarji pa štejejo za čas njegove prve omembe že leto 1398, ko se omenja dvor Mura Zombotha. Natančno pa vemo, da je sem prišla plemiška rodbina Széchy v drugi polovici 14. stoletja (1365–1366) in soboški grad ji je brez večjih sprememb služil skoraj celi dve stoletji. Turški vpadi so mesto in grad preveč ogrozili, pa so se Széchyji odločili, da ga obnovijo in razširijo v pravi renesančni utrjeni dvorec, kakršne so bili zasnovali italijanski gradbeni mojstri: pravilno pravokotno, skoraj kvadratno notranje dvorišče, obdano na vseh straneh s stanovanjskimi trakti, ki se na vogalih povezujejo s štirioglatimi in nekoliko izstopajočimi stolpi. Ker so Széchyji imeli dobro polovico mesteca,

Grad Murska Sobota

so se prepirali z lastnico druge polovice mesta, grofico Evo Popel-Lobkowitz, kdo in koliko naj prispeva za boljše obrambno zidovje Murske Sobot, da bo omililo posledice turških vpadov. Te so bile ob številnih vdorih zelo krute: Otomani so kot za šalo sekali Sobočanom glave, jih v opomin razkosavali in rušili njihove domove. Dokler so Turki brez zapletov dobivali plačane davke, ki so jih sami določali za osvojena ozemlja, je bilo življenje podjarmljenih vsaj za silo znosno. Ko pa davkov niso več zmogli, se je nanje zgrnilo najhujše turško maščevanje.

Iz madžarske vasi Szàpar (danes spada v županijo Veszprem) je prišla bogata rodbina Szápary in kupila soboški grad, kraj Murska Sobota in še 40 okoliških vasi. Da so bili Száparyji zelo bogati, so razkrili s plačilom odkupnine za svojega člana Petra. Bil je hraber mož, ki se je prekalil v spopadih s Turki, a so ga ti nekoč ujeli in odpeljali v ujetništvo. Kar štiri leta je preživel v turških taborih in verjetno tudi ječah. Rodbina pa je zanj Turkom plačala takrat vrtoglavo vsoto 22 tisoč zlatnikov, da so ga leta 1661 izpustili. Čez čas (1687) je mož kupil velikansko soboško posestvo, še nekaj drugih posesti ob njegovih mejah in za povrh še trg Martjanci. Soboški grad se od takrat kaže v svoji najboljši podobi. Med širitvijo in urejanjem so na novo zasnovali deset hektarski park, grad na južni strani polepsali in njegove nove notranje prostore bogato opremili.

Veliki borec proti Turkom, Peter Szápary, je imel srečo, da se Turki v Prekmurju po letu 1684 niso več prikazali in je ravno prav urejeni dvorec postajal prijetno bivališče graščinske gospode. V 19. stoletju so vhod vanj okrasili in obogatili z izjemnim baročnim portalom, za katerega poznavalci trdijo, da je najlepši grajski vhod na vsem slovenskem ozemlju. Atlanta na portalu gradu, ki nosita balkon z balustrado (ograja iz modeliranih stebričkov), sta iz prve četrtine 18. stoletja in sta pred tem krasila palačo Grassalkovich v Budimpešti, ki so jo konec 19. stoletja porušili. Prvo nadstropje so med barokizacijo v 18. stoletju preuredili v tako imenovano „plemenito nadstropje“ (piano nobile), nad njim pa še mezzanin. Levo od vhoda so na vogalu dozidali

Baročni salon gradu Murska Sobota

grajsko kapelo in celoten kompleks se je prelevil v gosposko bivališče.

Fevdalne rodbine so po celotnem evropskem prostoru imele vsaj enega od dveh velikih problemov. Kar naenkrat neka generacija ni več mogla imeti moškega potomca, ki bi prevzel posestvo in gradove, pa je vse premoženje prešlo v roke druge rodbine, ki je bila s to sorodstveno povezana. Često so kar medsebojno sklepali pogodbe, kdo naj dobi katero posestvo in kateri grad, če ostanejo brez potomcev. Druga nadloga pa je bil denar, ki ga je bilo vedno premalo. Vzdrževanje gradov, številnega osebja in vojakov ter opreme zanje je bilo drago, za vse je bilo treba priskrbeti dovolj hrane in ozimnice, zato so nekatera fevdalna posestva tudi obubožala.

Tako se je zgodilo tudi z nekoč tako pomembnimi in bogatimi Száparyji. Grof Geza je imel še kopico državnih služb – bil je kraljevi mojster dvorne ceremoniale, član cesarsko-kraljeve zbornice, dedni član madžarskega zgornjega doma, celo tajni svetnik samega madžarskega kralja. Njegov sin Lászlo je začel prav tako uspešno pot kot njegov oče – od atašeja Ogrske v Londonu preko guvernerja na Reki do veleposlanika v Londonu. Očitno pa je imel tudi finančne težave ali pa prevelike potrebe. Zaradi dolgov so na dražbah razprodali najbolj dragoceno

opremo, na koncu pa je zaradi prevelike zadolženosti leta 1934 moral prodati še cel grad in vsa zemljišča. Grad je kupila občina Murska Sobota, ki je njegova lastnica še danes. Lászlo je umrl na Dunaju pred začetkom druge vojne.

Danes je v gradu Pomurski muzej Murska Sobota – s svojimi zbirkami, razstavami in kulturnimi dogodki nadaljuje najbolj plemeniti del poslanstva, ki se je skozi stoletja zidav, prezidav in bogatega opremljanja grajskih prostorov razvil poleg in tudi mimo osnovne grajske, torej obrambne funkcije.

GRAD MURSKA SOBOTA

Trubarjev drevored 4
SI-9000 Murska Sobota
T +386 2 527 17 06
info@pomurski-muzej.si
www.pomurski-muzej.si

Prva omemba/leto gradnje:
1398/16. stoletje

Status: spomenik lokalnega pomena

Upravljelec: Pomurski muzej
Murska Sobota

Današnja namembnost: muzejske zbirke, stalne in občasne razstave, muzejska trgovina, profani prostor za civilne poroke, Mladinski informativni in kulturni klub, grajski park

Pomurje

POSESTVO, KI JE HRANILO GRAŠKO PALAČO

Današnja podoba gradu Negova

112
—
113

Od tri do pet dni so drdrali vozovi po slabih cestah iz gradu Negova v Gradec, kjer so se kar štiri stoletja ustavljali vedno pred isto mestno palačo. Trauttmansdorffovi so (vsaj avstrijska veja rodbine) večinoma živeli tam, če se že niso sprehajali po Dunaju in se udeleževali glasbenih večerov ali družabnih iger v cesarskem mestu, v katerem so tudi imeli svojo palačo. Grad v Negovi, na rahlo vzvalovljenem hribčku, pa je bil le eden od mnogih, ki so jih imeli v lasti ali fevdu. V najboljših časih je rodbina gospodovala na skoraj 30 gradovih in dvorcih.

Podložniki, ki so morali tudi na vozno tlako, so z Negove v Gradec vozili vse dobrrote, ki so jih tukajšnji oskrbniki morali pobrati od podložnikov. V globokih grajskih kletih je bilo na stotine polovnjakov vina pobrane gornine, zvrhane kašče pšenice in ovsu, v

okovanih zabojih veliko prgišč goldinarjev, v devetih ribnikih obilo krapov in ščuk. Preko dva tisoč podložnih kmetij, hub, kajž in koč je vedno pridelalo toliko, da je bilo dovolj za kakšnih trideset grajskih uslužbencev v Negovi, za gospodo v graški palači in še veliko je ostalo za prodajo, ki pa je spet navrgla še več goldinarjev.

V ohranjenih urbarjih so rezultati negovskega gospodarjenja popisani še bolj pregledno, kakor jih danes vodi marsikatero veliko podjetje. Od dobrih štirih tisočakov goldinarjev letnih prihodkov gospodstva, na primer v letu 1607, jih je skoraj tri tisoč dobilo od podložnikov. Vina so prodali za skoraj 800, žita pa za 270 goldinarjev (kar so spet pretežno prispevali podložniki), nekaj pa je zraslo na lastnih njivah, ki jih je oskrbnik obdeloval tako s tlačani kot s plačanimi dninarji. Tisto leto so, tako

Grad Negova

kot večino drugih, dobro gospodarili, saj so zapravili za vse grajske stroške – od letnih plač grajskih mojstrov in uslužbencev do gradbenih popravil gradu – le dobrih 3240 goldinarjev. Čista petina letnega zaslužka pa je ostala lastnikom, da so lahko načrtovali, kako bodo z njo in s prihranki prejšnjih let, pa seveda s prihodki od ostalih gradov, obnovili grad v Negovi, ki so ga le dve leti prej v ostrem navalu hudo razdeljali sovražni Ogri.

Z Ogri v Negovi niso imeli sreče. Že stoletje in pol pred omenjenim napadom je pred grajskim obzidjem taborilo in ga oblegalo tri tisoč Ogrov (1487) pod vodstvom samega kralja Matije Korvina. Takrat lastniki gradu še niso bili Trauttmansdorffi, ampak ga je imel v trajni lasti Jernej Perneški. Ta pa je leto poprej vodil vojaški pohod na ormoški grad, takrat v lasti hrvaške rodbine Frankopan, ki je držala z ogrskim kraljem. Grad so res zavzeli, od tam pa v ujetništvo odpeljali mladega Frankopana. Matija Korvin je ormoški grofici takoj ponudil 6 tisoč goldinarjev, da bi sina odkupila, a se pogajanja o tem očitno niso dobro končala in Korvin je napadel Negovo, da bi osvojil mladeniča. Ne vemo natančno,

kako so ga Ogri rešili iz Negove, ostali pa so zapisi, da bi se Perneškemu glava zagotovo zakotalila po negovskem dvorišču, če mu ne bi iz Gradca prihitela na pomoč dva pomembna viteza s svojimi konjeniki. Jahali da so nepretgoma od srede do sobote, so zapisali kronisti. Lastnik si je sicer rešil glavo, ne pa tudi lastnine. Korvin je svoje vojake odpeljal nazaj, saj so dosegli, po kar so v resnici prišli – rešili so Zrinskega in si prisvojili še Negovo. Korvin je za svoje posredovanje za povrh dobil od Frankopanke v last še grad Ormož z mestom okoli njega. Hitro ga je prodal svojemu vojaškemu poveljniku Jakobu Székelyju in tako je ogrski stotnik postal ormoški graščak in baron Ormoški; imel pa je takrat že v lasti tudi bližnji grad Borl. Že naslednje leto pa je ogrski kralj dal Negovo v fevd sinu znamenitega Jana Vitovca, Jožefu. Krapino, grad Vitovcev, je namreč že tudi bil zavzel Székely in Negova je bila nekakšna odškodnina družini poveljnika čet grofov Celjskih.

Že na prvi pogled se zdi nerazumljivo, v resnici pa je bilo še veliko bolj zapleteno in presenetljivo, da so se v trikotniku med Celjskimi, cesarjem Friderikom III. in ogrskim kraljem Korvinom

v pičlih treh desetletjih vsi bojevali proti vsem in bili zavezniki vseh. Večino teh desetletij je na eno oko slepi Jan Vitovec bil povsod na čelu – od zavzetja Kranja do obrambe Bistrice in Ptuja, vodil je Korvinovo vojsko proti Turkom ob Neretvi v Bosni in prejel številne nazive, od barona Krapinskega do grofa Zagorskega itd.

A Negova ni ostala dolgo v rokah Vitovca. Ko je Korvin 1490. leta umrl, se je Székely pridružil kralju Maksimilijanu I. Habsburškemu in ta mu je dal še Negovo. Že dve leti pozneje pa mu jo je vzel in jo vrnil Jerneju Perneškemu – grad, ki je bil prvotno last rodbine, je zdaj dobil le v najem. Leta 1542 pa je celotna posest prišla v roke Trauttmansdorffov in ostala njihova do konca druge vojne.

Grad, ki je eden najlepših slovenskih, zdaj postopoma obnavljajo. Nekje v njegovih stenah je po legendi ostal živ duh nekega turškega vojaka, ki so ga branitelji gradu ob napadu ujeli in ga živega zazidali. Včasih, ob vetrovnem vremenu, še trdijo, da ga slišijo vzdihovati. Morda bo našel večni mir, ko bo obnovljeno tudi grajsko jedro in zid, v katerem je ujet.

Renesančna dvorana gradu Negova

GRAD NEGOVA

Negova 13
SI-9245 Spodnji Ivanjci
T +386 40 629 118
info@gradnegova.si
www.kultprotur.si

Prva omemba: 1425

Status: kulturni spomenik
državnega pomena

Upravitelj: Zavod za kulturo,
turizem in promocijo Gornja
Radgona

Današnja namembnost: stalne
razstave, občasne slikarske in
kiparske razstave, mednarodne
fotografske razstave, turistično-
informacijski center, poročna
dvorana, zasebna in poslovna
srečanja, koncerti

Današnja podoba dvorca Rakičan

POSTOJANKA OB KRALJEVI CESTI

114
—
115

Skoraj nepregledna ravnica okoli dvorca Rakičan in istoimenskega naselja ob njem je bila v poznem avgustu 1705. leta povsem mirna in vroča. Samo hrastovi in akacijevi gozdovi so se košatili, v prehodih in večjih izkrčenih planjavah med njimi pa so bila že požeta strnišča pšenice in ovs, najbolj zaželenih pridelkov takratnih fevdalnih posestev. Že pol stoletja prej so bili lastniki Batthyányji dvorec dodatno utrdili zaradi neprestanih turških groženj in vpadov. Kamorkoli so se turške čete zapodile proti severu, na skoraj slehernem pohodu je del konjenice in pešakov kolovratil po ravnici na levi strani Mure, in če že niso izvlekli bridkih handžarjev, so vsaj pomendrali, pobrali ali uničili pridelek na tamkajšnjih poljih; polovili, poklali in požrli so živino, ki se je pasla po obronkih gozdov, kot za šalo pa še komu odsekali roko ali glavo, če se ni uspel pravočasno skriti.

Tistega leta 1705 je sprva kazalo, da bo bolj mirno, čeprav je med ljudstvom zaradi stalne turške nevarnosti neprekinjeno vrelo, med graščaki pa sta se v vsakem kotu skrivala strah in trepet za lastno življenje in hkrati še za dragoceno posest. Že leto poprej so bili na nogah Kruci. Razjarjeni kot še nikoli so planili proti vzhodu preko prekmurske ravnice proti Nedelišču in Središču ob Dravi, druga skupina pa proti Veržeu. Ropali so od Ormoža do Gornje Radgone. Zato jih je bilo mogoče to leto pričakovati okoli Sobote že prej kot šele v poznem poletju.

Na ravnico prav blizu rakičanskega dvorca je tega avgusta proti Krucom jahalo 300 konjenikov in za njimi skoraj teklo še 700 pešakov; sredi prve vrste pa je, obdan z nekaj imenitnimi vitezi, jahal poveljnik János Draskovich. Bil je zvest privrženec ogrskega kralja, tokrat pa je vodil avstrijsko vojsko proti pobesnelim ogrskim kmetom, podložnikom in najnižjim plemičem. Kruci so se upirali fevdalnemu izkoriščanju – slovenski podložniki tako avstrijskih kot ogrskih velikašev pa niso bili prav nič na boljšem. Zato ni čudno, da so pomagali Krucom. Številni Prekmurci (ogrski Slovenci) so bili tudi tokrat med napadalci in roparji. Le da se jim na tej ravnici računi niso izšli. Trakoščanski grof János, četrti in hkrati zadnji hrvaški ban iz rodbine Draškovičev, s činom podmaršala habsburške vojske, je Kruce in Prekmurce na hitro in gladko potolkel in nagnal v beg nazaj proti Ogrski. Le leto prej je bil svoje vojaške veščine že preizkusil v vojni proti erdeljskemu knezu Franju II. Rakóczyju, ki je bil kot najbogatejši fevdalet na Ogrskem zelo nezadovoljen z ogrskim plemstvom in kraljem ter je hotel ustanoviti svojo samostojno državo v Transilvaniji.

Na rakičanskem polju je tistega avgusta bilo v avstrijski vojski tudi nekaj štajerskih velikašev in njihovih domačih vojakov, ki so jih morali zagotavljati za obrambo meje. Tako so se Slovenci znašli na obeh straneh bojne črte, v bratomornem spopadu. Po tej moriji, v kateri je našlo smrt veliko Krucev in njihovih pomočnikov, so v naslednjih letih Kruci

Dvorec Rakičan

sestavili še močnejšo roparsko vojsko, njihovi pohodi preko Mure na Štajersko pa so se končali šele leta 1710. Že leto kasneje pa so se odpovedali vstaji, obljubili zvestobo cesarju in se mirno za stalno razšli. Rakičan je tako ostal zaradi ene zadnjih zmag nad njimi zapisan v njihovem zadnjem poglavju.

Danes vemo, da je dvorec v času te pomembne bitke imel poleg svojega gosposkega poslopja ob robu parka tudi že gospodarsko stavbo na južni strani, povezano s stranskima poslopjema v pravokotni tloris, kakšen je še danes. Ker je imel obokan vhod gospodarskega poslopja dvizni most, je torej imel tudi že obrambni suhi ali vodni jarek in je tako bil pomembna ravninska utrdba.

Na tem mestu pa zgodovina prvo fevdalno postojanko omenja že leta 1322 – takratni Rékythe je najbrž bil le prvi obrambni stolp, kakršne so takrat postavljali po tem delu Evrope. Da pa je utrdba služila obrambi pred Turki, je mogoče prvič izvedeti v pisnem dokumentu iz leta 1431. Niso pa zgodovinarji še našli dokumenta, ki bi pričal, kdaj je dvorec prešel v roke protestantski rodbini Bátorhyany in ostal v njeni lasti do konca 19. stoletja.

Po najnovejših raziskovanjih (Darja Kerec) vemo, da je v dvorcu 1636. leta zasedala posebna komisija, ki je reševala spore med fevdalnimi lastniki Murske Sobote (med Széchyji in grofico Evo Popel-Lobkowitz), kar dokazuje, da so bili lastniki Rakičana zaupanja vredni in spoštovani gospododje. Ko so se leta 1641 iz Kaniže vrnili nekateri domačini, ki so bili tam v turškem ujetništvu, so razkrili, da se Turki pripravljajo na naslednji napad Rakičana, Martjancev in Murske Sobote. Bátorhyanyji so nemudoma začeli pripravljati načrte za dodatno utrjevanje dvorca, ki so jih uresničili že v prihodnjem letu.

Proti koncu stoletja pa so se že pripravljali na celovito obnovo dvorca in ga v prvi polovici 18. stoletja razkošno opremili v baročnem stilu. Turki (ob zadnjem vdoru v Prekmurje 1684 so požgali Dolno Lendavo) in Kruci so prenehali divjati po deželi, tudi način

obrambe se je v zadnjih desetletjih spremenil in namesto debelih zidov so branik postajale strelne line, skozi katere je napadalce zaustavljalo strelno orožje. Rakičan je tako postal razkošen in za bivanje prijeten podeželski dvorec Bátorhyanyjev. Na ravnici okoli sebe je imel še kakšnih 1200 hektarov veliko posestvo, ki ga je hranilo in bogatilo. In seveda lastnikom omogočalo razkošno, lagodno in tudi skrivnostno življenje.

Za grad Grad na Goričkem se je ohranila legenda o tamkajšnji grofici, ki se je kopala v krvi svojih mladih služabnic, ker je hotela ostati mlada. Takšna pripoved je sicer bolj znana za Elizabeto Báthory s slovaškega gradu Čachtice in je morda nekdo samo pomešal približno podobna priimka z Georgino Bátorhyany, ki je bila iz rakičanske družine. Ali pa je gospa znala „čarati“, ker je bila mladostno negovana in vzvišeno ter bogato odeta, česar si delovne, revne in zgarane podložnice niso znale razložiti drugače. Čigavega duha torej obujajo vsakoletni shodi in čarovniške zabave na velikem dvorišču rakičanskega dvorca – Georgininega ali duha njenih podložnic? In čigavega čarovniško rajanje in praznovanje na gradu Grad?

Prav Georgina je bila zadnja lastnica Rakičana s tem priimkom. V njenem času so v grajskem parku zgradili neogotsko okroglo kapelo, ki je postala rodbinska grobnica. Georgina se je poročila z avstrijskim grofom Julienom Walssejem in še ena ogrska mogočna plemiška rodbina se je končala. Otrok Helena in Albert pa sta pomladila rodbinsko drevo Walssejcev. Helena je mlada ovdovela in se odločila za samotno samostansko življenje na Avstrijskem, Albert pa si je iz okolice Salzburga pripeljal nevesto, grofico Rose-Marie Wartenburško, in dvorec je bil v njuni lasti do konca druge svetovne vojne. Po odhodu lastnikov je ves dragoceni inventar izginil v neznanu.

Prazne prostore so najprej spremenili v dom počitka, pozneje pa v stanovanja. Od leta 1999 naprej dvorec temeljito obnavlja občina Murska Sobota, za pestro vsebino pa skrbi Raziskovalno izobraževalno središče Rakičan.

Jahalni in kočijaški turizem v dvorcu Rakičan ter razkošna grajska dvorana

DVOREC RAKIČAN

Lendavska ulica 28, Rakičan
SI-9000 Murska Sobota
T +386 2 535 18 96
info@ris-dr.si
www.ris-dr.si

Prva omemba/leto gradnje:
1431/17. stoletje

Status: spomenik lokalnega pomena

Upravljaliec: Raziskovalno izobraževalno središče Dvorec Rakičan

Današnja namembnost: raziskovalno-izobraževalno središče, turistično-informacijski center, seminarji, mednarodne znanstvene konference, počitniški tabori, razstava kočij, konjeniški center, kavarna, poročna dvorana, zasebna in poslovna srečanja, koncerti

CESTA GRADOV SE NADALJUJE PROTI HRVAŠKI

Cesta gradov se je pred več kot 40 leti začela tlakovati v Avstriji, nato je leta 2018 prestopila mejo s Slovenijo, kjer se vije po pokrajinah Pomurje in Štajerska. Cesta se na novo nadaljuje proti Hrvaški, zato predstavljamo štiri gradove, ki ležijo na severu Hrvaške.

116
—
117

Mestni muzej Varaždin danes deluje v več stavbah v samem središču Varaždina. Ena izmed njih je Stari grad, ki je bil zgrajen na križišču srednjeveških varaždinskih poti. Skozi zgodovino se je zvrstilo mnogo lastnikov. To so bile plemiške družine: Celjski grofje, Vitovci, Matija Korvin in Ungnadi, konec 16. stoletja pa je prišla v last Tomaža Erdödyja. Danes je v Starem gradu raznolika zbirka muzejskega gradiva: zbirke cehovskih predmetov, pohištva, zgodovinskih portretov, orožja, slik, ur, porcelana in stekla ter številni drugi predmeti iz vsakdanjega življenja varaždinskega plemstva in bogatega meščanstva.

STARI GRAD VARAŽDIN

Šetalište J. J. Strossmayera 3

HR-42000

T +385 42 658 773

T +385 42 658 754

muzej@gmv.hr

www.gmv.hr

Muzej Medžimurja Čakovec se nahaja v čudoviti renesančno-baročni palači, imenovani tudi palača Zrinski. Ime je dobila po znani družini vitezov in hrvaških banov, ki so jo zgradili v 16. in 17. stoletju ter v njej tudi prebivali. Palača je dvonadstropna in ima štiri krila, v njej je muzej, v notranjosti obzidja pa je prostoren atrij z lapidarijem in razstavna dvorana za občasne tematske razstave. Danes v njej deluje pet ločenih razstavnih oddelkov: arheološki, etnografski, kulturno-zgodovinski, zgodovinski oddelek in umetniška galerija.

STARI GRAD ČAKOVEC

HR-40000 Čakovec

Trg republike 5

T +385 40 313 499

mmc@mmc.hr

www.mmc.hr

Baročni dvorec, v katerem se danes nahaja Muzej kmečkih uporov, je zgradila družina Oršić oziroma eden od njenih predstavnikov, Krsto z ženo Josipo. Muzejska postavitev prikazuje zgodovino Hrvaškega Zagorja od srednjega veka do 19. stoletja. Dvorec obkroža okrasni vrt, obdaja pa ga krajinski park, v katerem je postavljen spomenik kmečkim uporom in Matiji Gubcu, ki je delo kiparja Antuna Augustinčića.

**DVORAC ORŠIĆ,
GORNJA STUBICA**

HR-49245 Gornja Stubica

Samci 63

T +385 49 587889

T +385 49 587881

msb@mhz.hr

www.msb.mhz.hr

Pozno srednjeveški plemiški grad Veliki Tabor se nahaja v občini Desinić, v severozahodnem delu Hrvaškega Zagorja, nedaleč od meje z Republiko Slovenijo, in je eden najpomembnejših kulturno-zgodovinskih spomenikov profane arhitekture v kontinentalnem delu države. V današnjem času tam potekajo številni kulturni dogodki: Velikonočni ponedeljek v Velikem Taboru, Tabor Film Festival, Legendfest, Dnevi jabolk, Advent v Velikem Taboru.

DVOR VELIKI TABOR, DESINIĆ

HR-49216 Desinić

Košnički Hum 1

T +385 49 374970

T +385 49 374973

dvt@mhz.hr

www.veliki-tabor.hr

Literatura in viri:

500 Jahre Marktgemeinde Neuhaus am Klausenbach, 1978.

Allmer, Gottfried: Geschichte des Marktes Pöllau. Pöllau 1993.

Allmer, Gottfried: Schielleitner Panorama. Schielleiten 1985.

Alpenländischer Kulturverein Südmark (Hg.): Grenzland Steiermark. Ein Hausbuch. Graz 1959.

Amt der Burgenländischen Landesregierung (Hg.): Die Ritter. Katalog zur Ausstellung auf Burg Güssing. Burgenländische Forschungen, Sonderband VIII, Eisenstadt 1990.

Attems, Franz; Koren Johannes: Kirchen und Stifte der Steiermark, Innsbruck 1988.

Baravalle, Robert: Steirische Burgen und Schlösser. Baugeschichtlicher Teil von Werner Knapp. Heftlieferungen 1936–1943. Graz.

Baravalle, Robert: Burgen und Schlösser der Steiermark. Graz 1961.

Bardeau, Eleonore: Liebe, Macht und Tod. Schicksale aus der Zeit der Gallerin. Graz 1969.

Dassenbacher, Johann: Die Hexe von Riegersburg. Korneuburg 1867.

Ebhardt, Bodo: Der Wehrbau Europas im Mittelalter. 3 Bände, unveränderter Nachdruck der Ausgaben 1939 und 1958, Würzburg 1998.

Ebner, Herwig: Burgen und Schlösser in der Steiermark. Graz, Leibnitz, West-Steiermark. Wien 1981.

Ernst, Elisabeth: Tabak in der Steiermark. Von den Anfängen eines Genußmittels bis zur industriellen Produktion in Fürstenfeld. Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, (Hg.) Von der Historischen Landeskommission für Steiermark, 39. Band. Graz 1996.

Fuksas, Anatol P. Bad Gleichenberg 1945. Kriegsende – Besatzung – Wiederentstehung. Bad Gleichenberg 1995.

Galter, Hannes D. – Siegfried Haas (Hg.): Joseph von Hammer-Purgstall. Grenzgänger zwischen Orient und Okzident. Graz 2008.

Grafendorf, Marktgemeinde (Hg.): Festschrift anlässlich der Markterhebung, Hartberg 1964.

Grasmugg, Rudolf: 8 Jahrhunderte Feldbach, 100 Jahre Stadt. Feldbach 1984.

Hall, Basil: Schloss Hainfeld, oder ein Winter in Steiermark. Unter den Augen des Verfassers aus dem Englischen übersetzt von Minna Herthum. Berlin, 1836.

Gril, Cajetan (Hg.): Aichbergiana. Handreiche zum Alltag. 1996ff.

Hammer-Luza-Elke: „Haberschreckh, Türkn und Pestilentz“. Landplagen im Spätmittelalter. In: Die Steiermark

im Spätmittelalter, hg. Von Gerhard Pferschy. Wien 2017.

Hausmann, Robert Friedrich: Erlebnis Thermenland. Gesundheit – Kultur – Freizeit. Graz, Wien, Köln: 2000.

Hausmann, Robert; Roth, Kurt; Schweigert, Horst: Pöllau, Pöllauberg, Hartbergerland. Graz 1994.

Keller, Paul Anton: Burg Lockenhaus. Bericht über die Renovierungsarbeiten. In: Burgen und Schlösser in Österreich. Zeitschrift des Österreichischen Burgenvereines. Jahrgang 6/1970, S. 26f.

Krenn Peter: Die Oststeiermark. Ihre Kunstwerke historischen Lebens- und Siedlungsformen. Salzburg 1987.

Krahe, Friedrich-Wilhelm: Burgen des deutschen Mittelalters. Grundriss-Lexikon. Würzburg 2000.

Kroisleitner, Rupert (Hg.): Festenburg. Vorau o. J.

Kroisleitner, Rupert (Hg.): Floreat canonia Voravii. 825 Jahre Chorherrenstift Vorau 1163–1988, Klosterneuburg 1988

Kropf, Rudolf; Meyer Wolfgang (Hg.): Kleinlandschaft und Türkenkriege. Das südliche Burgenland zur Zeit der Bedrohung durch die Türken im 16. und 17. Jahrhundert. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Eisenstadt 1983.

Kumar, Josef August: Geschichte der Burg und Familie Herberstein. Wien 1817.

Kurahs / Reidinger / Szedonja / Wieser: Bad Radkersburg. Naturraum und Bevölkerung / Geschichte / Stadtanlage / Architektur. Bad Radkersburg 1997.

Lamprecht, Otto: Waldsberg. Ein Beitrag zur steirischen Siedlungskunde. In: Blätter für Heimatkunde, 16. Jahrgang, Heft 4. Graz 1928, S. 49ff.

Maierhofer, Günther: Streifzüge durch die Geschichte von Riegersburg. Ein außergewöhnlicher Blick zurück! Mord nach dem Kirchgang. In: Riegersburger Vulkan, Nr. 142, September 2015, S. 10f.

Maierhofer, Günther: Streifzüge durch die Geschichte von Riegersburg. Ein außergewöhnlicher Blick zurück! Geschichte des Weinbaus auf der Riegersburg. In: Riegersburger Vulkan, Nr. 135, September 2016, S. 14f.

Mang, Ria: ...und diesen Erdenwinkel lieb' ich. Graz 2007

Mang, Ria: Gleichenberger Schicksalstage. Spuren des Krieges in Bad Gleichenberg. Graz 2009.

Marek, Herfried; Neffe, Ewald: Burgen & Schlösser in der Steiermark. Historische Bearbeitung: Herwig Ebner. Wörschach 2004.

Marktgemeinde Burgau, Gemeinde Burgauberg-Neudauberg (Hg.): Labonca – Lafnitz. Leben an einer der ältesten Grenzen Europas. Burgau 1995.

Meyer, Wolfgang: Burgenlands Burgenbau vom 13. bis zum 15. Jahrhundert. In: Amt der Burgenländischen Landesregierung (Hg.): Die Ritter.

Literatura

Katalog zur Ausstellung auf Burg Güssing. Burgenländische Forschungen, Sonderband VIII, Eisenstadt 1990.

Mitteilungen des Steirischen Burgenvereines, Graz 1952ff.

Murgg, Werner: Burgruinen der Steiermark. Fundberichte aus Österreich, Materialheft Bz. Horn 2009.

Obersteiner, Gernot P.; Hutz, Ferdinand: Die Festenburg im Mittelalter und Die Türken im Wechselgebiet. Vorau

Payerl, Franz: Die Geschichte der Gemeinde Übersbach. 1987.

Pferschy, Gerhard und Peter Krenn: Die Steiermark. Brücke und Bollwerk. Katalog der Landesausstellung 1986 auf Schloss Herberstein, Graz 1986.

Pichler, Albert: Bad Waltersdorf. Geschichte und Gegenwart. Bad Waltersdorf 1989.

Pichler, Albert: Sebersdorf. Geschichte und Geschichten eines Bauernlandes. Sebersdorf 1991.

Pirchegger, Hans: Geschichte der Stadt und des Bezirkes Fürstenfeld. Ergänzt von Sepp Reichl. Fürstenfeld 1952.

Piper, Otto: Burgenkunde. Bauwesen und Geschichte der Burgen. Nachdruck der 3. Auflage 1912. München 1912.

Pochmarkski, Erwin; Hainzmann, Manfred: Steine erzählen. Römische Steindenkmäler auf Schloss Seggau bei Leibnitz. Graz 2004.

Posch, Fritz: Flammende Grenze. Die Steiermark in den Kuruzzenstürmen. Graz – Wien – Köln 1968.

Posch, Fritz: Geschichte des Verwaltungsbezirkes Hartberg. 3 Bände, Graz 1978–1990.

Prickler, Harald: Burgen und Schlösser Burgenlands. Wien 1972.

Purkarthofer, Heinrich u.a.: Festschrift 700 Jahre Bad Radkersburg, 1299 – 1999. Bad Radkersburg 1999.

Putz, Edeltraud und Helga Schuller: Burg und Schloss Gleichenberg. Bad Gleichenberg 2009.

Reitz, Manfred: Das Leben auf der Burg. Alltag, Fehden und Turniere. Ostfildern 2004.

Riedlsperger, Gunther: Schlösser und Herrensitze im Paradies der Steiermark, Bezirk Deutschlandsberg. 1996.

Schachinger, Ursula: Der Kirchenschatz von Vorau. In: Von Burgen, Gräbern, Brunnentiefen. Schild von Stier, Kleine Schriften 19/2002.

Schleich, Johann: Erlebt – überlebt. Die Oststeiermark im Zweiten Weltkrieg. Graz 2005.

Schleich, Johann: Riegersburger Hexengeschichten. Feldbach 1985.

Schleich, Johann: Sagen und Schauplätze im Steirischen Vulkanland. Eine phantastische Reise zu 68 Vulkangemeinden. Graz 2004.

Schober, Karl (Hg.): Schöne alte Steiermark. Aus Karl Reicherts Album „Einst und jetzt“ 1862–1865. Graz 1988.

Schölnast, Christian: Die Gallerin und die Riegersburg. Graz 1985.

Schöpfer, Gerald: Karl und fest. Geschichte des Hauses Liechtenstein. Riegersburg 1996.

Seebach, Gerhard: Andreas Baumkircher als Bauherr. In: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Heft 67, Eisenstadt 1983.

Seebacher-Mesaritsch, Alfred: Hexen-Report. Bericht über eine Massentragödie in der Steiermark 1425 – 1746. Graz 1972.

Steeb, Christian: Neue Forschungsergebnisse zur Besitzgeschichte der Schlösser Aichberg und Reitenau (Bezirk Hartberg) am Beginn des 19. Jahrhunderts. In: Blätter für Heimatkunde, Graz 1997.

Stenzel, Gerhard: Von Burg zu Burg in Österreich. Wien 1973.

Stenzel, Gerhard: Von Schloß zu Schloß in Österreich. Wien 1976.

Stenzel, Gerhard: Von Stadt zu Stadt in Österreich. Wien 1979.

Stenzel, Gerhard: Von Stift zu Stift in Österreich. Wien 1977.

Toifl, Leopold: gerüstet?! Zur Wehrgeschichte der Steiermark. In: Aichbergiana. Handreiche zum Alltag, Heft Nr. XXV. Herausgeber: Cajetan Gril, Eichberg 2019.

Tscherne, Werner: Von Lonsperch zu Deutschlandsberg. Deutschlandsberg o. J.

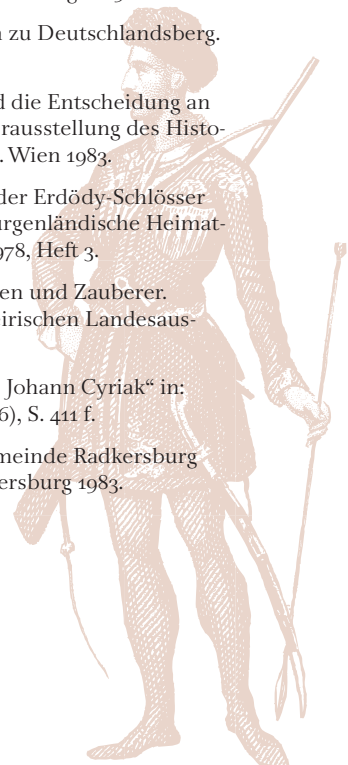
Die Türken vor Wien. Europa und die Entscheidung an der Donau. Katalog zur 82. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien. Wien 1983.

Ulbrich, Karl: Die Baugeschichte der Erdödy-Schlösser in Rotenturm an der Pinka. In: Burgenländische Heimatblätter, 40. Jahrgang, Eisenstadt 1978, Heft 3.

Valentinitsch, Helfried (Hg.): Hexen und Zauberer. Beitragsband und Katalog zur Steirischen Landesausstellung 1987. Graz 1987.

Woisetschläger, Kurt, „Hackhofer, Johann Cyriak“ in: Neue Deutsche Biographie 7 (1966), S. 411 f.

Zöhrer, Peter: Geschichte der Gemeinde Radkersburg Umgebung. Maschinschrift, Radkersburg 1983.

Izbor koristnih spletnih povezav – po abecednem vrstnem redu:

regiowiki.at
www.aeiou.at
www.atlas-burgenland.at
www.badradersburg.at
www.burgen-austria.com
www.burgenseite.com
www.deutsche-biographie.de
www.hexenprozesse.at
www.museum-joanneum.at
www.sagen.at
www.schlossseiten.at
www.schloesserstraße.com
www.steirischer-burgenverein.at
www.wehrbauten.at
www.de.wikipedia.org
www.wissenschaft.de

Lahko si ogledate tudi spletne strani posameznih gradov, dvorcev in zgodovinskih mest ter manjših krajev.

Ciglencečki, Marjeta (et. al.): Rodbina Leslie – iz kraljestva Stuartov v habsburško cesarstvo, (Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj, 2009)

Demmerle, Eva: Habsburžani (Cankarjeva založba Ljubljana, 2014)

Fugger Germadnik, Rolanda: Barbara Celjska 1392–1451), Pokrajinski muzej; Celje, Celje, 2010)

Gogala, Viljem: Sen kralja Matjaža: pot v osrčje srednjeevropskega mita (Modrijan, Ljubljana, 2002)

Golec, Boris: Ormož v stoletjih mestne avtonomije, (ZRC SAZU, Ljubljana, 2005)

Hajdinjak, Boris; Vidmar, Polona: Gospodje Ptujski, srednjeveški vitezi, graditelji in meceni, (Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj, 2009)

Kerec, Darja: članki v: Zgodovina za vse, vse za zgodovino, spletne predstavitev, razprave in prispevki

Kos, Milko: Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja, (Slovenska matica, Ljubljana, 1955)

Kovačič, Fran: Slovenska zemlja: opis slovenskih pokrajin, Slovenska Štajerska in Prekmurje: zgodovinski opis (Matica Slovenska; Ljubljana, 1926)

Krempl, Anton: Dogodivščine štajerske zemlje: s posebnim pogledom na Slovence (R. Trofenik, 2. izd., München, 1974)

Ptujski zbornik, (Zgodovinsko društvo Ptuj, Ptuj, 1953, 1962, 1969, 1975, 1985, 1969)

Sedar, Klaudija: članki v zbornikih in elektronsko dostopne razprave in predstavitev na spletu

Spletne strani slovenskih gradov in njihovih upravljalcev, v gradovih delujočih institucij in organizacij.

Stopar, Ivan: Gradovi na Slovenskem, (Cankarjeva založba, Ljubljana, 1986)

Stopar, Ivan: Ostra kopja, bridki meči, Zbirka Življenje na srednjeveških gradovih na Slovenskem (Viharnik, Ljubljana, 2006)

Stopar, Ivan: Svet viteštva, Zbirka Življenje na srednjeveških gradovih na Slovenskem, (Viharnik, Ljubljana, 2005)

Stopar, Ivan: Za grajskimi zidovi, Zbirka Življenje na srednjeveških gradovih na Slovenskem (Viharnik, Ljubljana, 2007)

Stopar, Ivan: Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, knjiga 2: Med Prekmurjem in porečjem Dravinje (Park, Znanstveni tisk, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1991)

Zbornik soboškega muzeja, (Pomurski muzej Murska Sobota Murska Sobota, 1999–2019)

Zelko, Ivan: Historična topografija Slovenije: Prekmurje do leta 1500, (Pomurska založba, Murska Sobota, 1982)

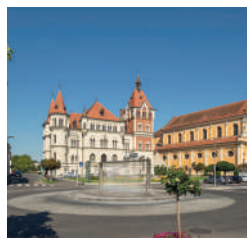
Cesta gradov

Avstrijska Radgona
stran 8

Bad Gleichenberg
stran 11

Tabor Feldbach
stran 15

Grad Kornberg
stran 18

Grad Riegersburg
stran 21

Pfeilburg Fürstenfeld
stran 25

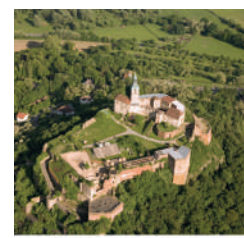
Grad Welsdorf
stran 27

Grad Karpfenstein
stran 29

Grad Tabor
stran 34

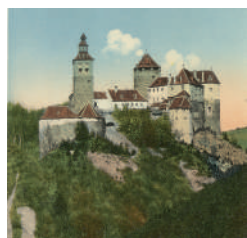
Grad Güssing
stran 36

Grad Lockenhaus
stran 40

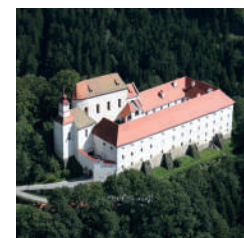
Grad Bernstein
stran 42

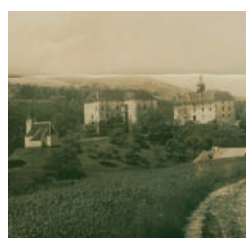
Grad Schlaining
stran 46

Dvorec Rotenturm
stran 49

Grad Festenburg
stran 52

Dvorec Aichberg
stran 54

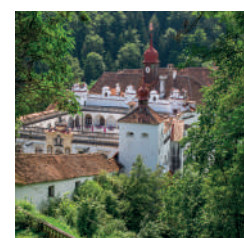
Samostan Vrau
stran 56

Dvorec Pöllau
stran 59

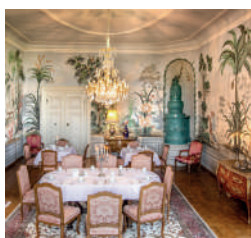
Grad Neuhaus
stran 62

Grad Herberstein
stran 64

Dvorec Schieleiten
stran 68

Dvorec Obermayerhofen
stran 71

Grad Hartberg
stran 73

Grad Seggau
stran 75

Dvorec Ottersbach
stran 78

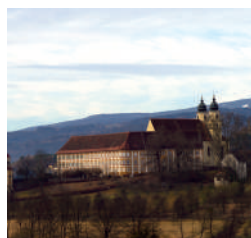

Cesta gradov

**Grad
Deutschlandsberg**
strani 80

Dvorec Stainz
strani 83

Dvorec Piber
strani 85

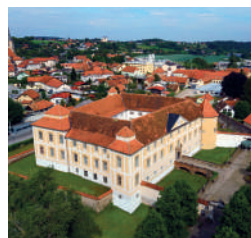
Grad Ptuj
strani 89

Grad Ormož
strani 90

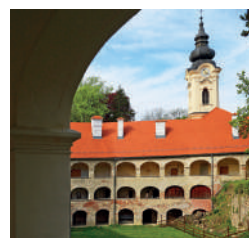
**Grad Velika
Nedelja**
stran 93

**Grad Slovenska
Bistrica**
stran 93

Lendavski Grad
stran 106

Grad Grad
stran 108

**Grad Murska
Sobota**
stran 110

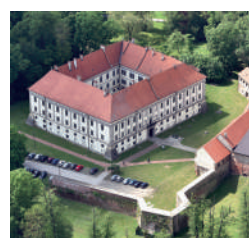
Grad Negova
stran 112

Dvorec Rakičan
stran 114

Stari Grad Varaždin
stran 116

Stari Grad Čakovec
stran 116

Dvorac Oršić
stran 117

Dvor Veliki Tabor
stran 117

CASTLE ROAD

Cesta gradov
Die Schlösserstrasse

Izdaja:

Cesta gradov (Projekt Castle Road SIAT261)

Avtorja:

Franz Milošič, dr. Franz Suppan

Prevod:

Prof. dr. James Miller, dr. Andrea Haberl Zemljič, dr. Amalija Maček,
dr. Lea Burjan

Lektura:

Mag. Maria Nievoll, Monika Zanjkoč, Sandra Grosz-Jusinger

Oblikovanje in prelom:

RABOLD UND CO e.U., www.rabold.at

Fotografije:

Dr. Franz Suppan, Sylvia Ramminger (TV Bad Radkersburg), TV Bad
Gleichenberg, TV Feldbach, Guido Lienhardt, Soswinski/ JOPERA,
Spanische Hofreitschule – Lipizzanergestüt Piber, Helmuth
Schweighofer, Tomislav Vrečić (Pomurski muzej Murska Sobota), Arhiv
Galerija-Muzej Lendava, Aleš Cipot,
Črtomir Goznik, Mankica Kranjec, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož

Ilustracije:

shutterstock.com/axel74, Artur Balytskyi, Vera Petruk, Morphart
Creation, mashakotcur

Tisk:

ARMA, Arpad Žoldoš s.p., Glavna ulica 1, 9220 Lendava, Slovenija

Naklada 2021: 2.500